ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

XVIII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ

19-20 травня 2026 року

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ
XVIII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ

19-20 травня 2026 року

Львів
2026

УДК 005
ББК 94.3(0)

Актуальні проблеми сучасної науки та освіти: матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 19-20 травня 2026 року. – Львів: Львівський науковий форум, 2026. – 172 с.

У даному збірнику представлені тези доповідей учасників XVIII Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасної науки та освіти», організованої Львівським науковим форумом. В збірнику висвітлюються теоретичні та практичні аспекти розвитку науки та освіти, розглядаються сучасні наукові дискусії різних наукових напрямів.

Збірник призначений для студентів, здобувачів наукових ступенів, науковців та практиків.

Всі матеріали представлені в авторській редакції. Автори несуть безпосередню відповідальність за повноту, їх цілісність та дотримання норм академічної доброчесності.

Львівський науковий форум, 2026

ЗМІСТ

Біологічні науки ***9***

Червук А.О., Музика Л.В. БІОХІМІЧНІ МАРКЕРИ БЕЗПЛІДДЯ ТА УСКЛАДНЕНЬ ВАГІТНОСТІ ЯК ПОКАЗНИКИ СТАНУ РЕПРОДУКТИВНОГО ЗДОРОВ'Я ЖІНОК 9

Військові науки ***11***

Говтва М.Є. ОСОБЛИВОСТІ МІННОЇ БЕЗПЕКИ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ 11

Державне управління ***13***

Соколовська Д.В. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ 13

Економічні науки ***15***

Арбузова А.В. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ESG ТА ВУГЛЕЦЕВОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ ІСС У СТРАТЕГІЮ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ 15

Галан Л.В., Кондаков В.В., Солоненко О.В. СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ПОСЛУГ В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ АТ «УКРПОШТА» 19

Гандзюк В.О. АНАЛІЗ РЕЛЕВАНТНИХ ВИТРАТ У ПРИЙНЯТТІ КОРОТКОСТРОКОВИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ 21

Гандзюк В.О. CVP-АНАЛІЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОБҐРУНТУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ 25

Західна О.Р., Пелиньо К.І. БЮДЖЕТНЕ ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРІОРІТЕТИ, ВИКЛИКИ ТА МЕХАНІЗМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ 29

Західна О.Р., Тіхонова О.С. ФІНАНСУВАННЯ ДЕФІЦИТУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ: МАНЕВРЕНІСТЬ У КОНТЕКСТІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ 32

Коханевич Т.В., Ковернінська Ю.В. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ.....35

Рипаленко Р.Д., Солдатова В.Ю. ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....38

Ткач О.В., Сергєєва Є.О. АНАЛІЗ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ ЦІНИ ХЛІБА В УКРАЇНІ.....40

***Історичні науки*.....43**

Конончук Б.Р. РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО: ОСОБЛИВОСТІ ТА НАПРЯМИ.....43

***Педагогічні науки*.....45**

Винницька Н.В., Ростоцька Н.І. ГЕЙМІФІКАЦІЯ ТА ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УРОКІВ ІНФОРМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....45

Волошин М. РОЛЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПОДОЛАННІ МІЖКУЛЬТУРНИХ БАР'ЄРІВ ПІД ЧАС МАНДРІВОК.....48

Жигайло О., Мигаль В. РОЛЬ ТА МІСЦЕ НЕТРАДИЦІЙНИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....51

Касян О. ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІК СКРАЙБІНГУ ТА ДУДЛІНГУ ЯК ЗАСОБУ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ПРИ НАВЧАННІ АУДІЮВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....54

Козел В.Т. ЛОГОПЕДИЧНА ДОПОМОГА ДІТЯМ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА.....58

Лобанова Д.С. ТРАНСФОРМАЦІЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....60

Мамиченко С.А. СУТНІСТЬ ПОНЯТІЙНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ.....62

Стець А.В., Холоденко В.О. ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ГРИ НА ФОРТЕПІАНО УЧНІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ 64

Сухонос С.А., Тарнавська С.П. БІНАРНІ ЗАНЯТТЯ ЯК ШЛЯХ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ (БІОЛОГІЯ І ЕКОЛОГІЯ + АНГЛІЙСЬКА МОВА) 67

Яринич С.Р. ВПЛИВ СІМ'Ї НА РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ДИТИНИ 69

Психологічні науки 71

Єрьоменко О.В. СТРАХ СМЕРТІ ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ОНКОЛОГІЧНИХ ПАЦІЄНТІВ 71

Конончук Б.Р. РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ФОРМУВАННІ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ МОЛОДІ 74

Костюченко М.Я. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ЛІДЕРСТВА У ЧЛЕНІВ ГРОМАДСЬКИХ СКАУТСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ 76

Кременчуцька М.К., Стрижебик К.А. ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ, ЕМОЦІЙНОГО ВІДГУКУ ТА ПРОКРАСТИНАЦІЇ ДІВЧАТ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ 79

Нікуліна Н.С. ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ТА ПРИЧИНИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ПСИХОЛОГІВ 81

Рибаченко М.М. КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ У НАВЧАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ 84

Фізичне виховання 86

Говтва М.Є. РОЛЬ СПОРТУ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ 86

Фізико-математичні науки 88

Пастор М.О. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ШВИДКОСТІ ЗБІЖНОСТІ ДО НОРМАЛЬНОГО РОЗПОДІЛУ: ВІД НЕРІВНОСТІ БЕРРІ-ЕССЕНА ДО СУЧАСНИХ МЕТОДІВ 88

Філологічні науки 90

Зралко Є. ВПЛИВ СУРЖИКУ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ 90

Оначенко Д.Д. МОВНИЙ ЕТИКЕТ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ТРАНСФОРМАЦІЯ НОРМ ТА КУЛЬТУРА ОНЛАЙН-СПІЛКУВАННЯ 94

Йовжин Ю.С. МЕТАФОРИЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ У ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ СТУСА 97

Касян О. ПРОБЛЕМА МОВНОЇ ГРАМОТНОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ 101

Костюк І.В., Музичка Д. АКТИВІЗАЦІЯ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ... 104

Овчинников М.О. ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ ЮРИДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ 106

Пилявець В.І. МИХАЙЛО КОЦЮБИНСЬКИЙ: НОВАТОР У ЖАНРІ НОВЕЛИ 108

Стороженко А.В. ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ (ПІДХОДИ Й МЕТОДИКА АНАЛІЗУ) 113

Шиян С., Галицбка Р. ТИПОВІ МОВНІ ПОМИЛКИ У ПРОФЕСІЙНОМУ СПІЛКУВАННІ ТА СПОСОБИ ЇХ УНИКНЕННЯ 115

Філософські науки 119

Дука І.О. КУЛЬТУРА «ШВИДКОГО КОНТЕНТУ» ТА ЇЇ ВПЛИВ НА МИСЛЕННЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ 119

Юридичні науки ***122***

Васютіна І.В. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ ЗАХОДИ ТА НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ 122

Вознюк І.О., Крисюк Ю.П. УКРАЇНСЬКИЙ КАРДІОЦЕНТРИЗМ У ПРАВІ (П. ЮРКЕВИЧ, Г. СКОВОРОДА, Б. КІСТЯКІВСЬКИЙ) .. 125

Говтва М.Є. ОСОБЛИВОСТІ ЗВІЛЬНЕННЯ ПРАЦІВНИКА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ 128

Говтва М.Є. ОСОБЛИВОСТІ ПОШУКУ, ВИЛУЧЕННЯ ТА ПОПЕРЕДНЬОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МІКРООБ'ЄКТІВ НА МІСЦІ ПОДІЇ 130

Грецька І.Г., Воронова Т.Ю. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ 132

Дяковський О.С., Каклюгіна П.Г. DEEPFAKE-КОНТЕНТ ЯК НОВА ФОРМА ІНФОРМАЦІЙНОГО НАСИЛЬСТВА: ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОРУШЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ 134

Конончук Б.Р. ЄДИНІ ДЕРЖАВНІ РЕЄСТРИ У ПРАВНИЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ОСОБЛИВОСТІ ДОСТУПУ ТА ВИКОРИСТАННЯ 139

Конончук Б.Р. ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН 142

Кончаківський Р.С. СПІВВІДНОШЕННЯ ОЗНАК ПРОВАДЖЕННЯ В СУДІ І ІНСТАНЦІЇ, АПЕЛЯЦІЙНОМУ ТА КАСАЦІЙНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 146

КОЦ А.А. ДОПИТ ПОТЕРПІЛИХ У СПРАВАХ ПРО КАТУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ 150

Лугина Є.Ю. ДОГОВОРИ У СФЕРІ ОБОРОННИХ ЗАКУПІВЕЛЬ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ 153

Мельник У.В. ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ДОКУМЕНТАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ 159

Пендичук К.І. МІСЦЕ І РОЛЬ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ В РОЗКРИТТІ, РОЗСЛІДУВАННІ І ПОПЕРЕДЖЕННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....163

Сокоренко Н.В. КЛАСИФІКАЦІЯ ПЕНСІЙНИХ СИСТЕМ: КРИТЕРІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ ТА АНАЛІЗ ПЕРЕВАГ І НЕДОЛІКІВ РІЗНИХ МОДЕЛЕЙ 165

Судома Д.В. ВИКРИВАЧ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ТА ЗАХИСТУ.....167

Циктор К.А. ЗАХИСТ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ПРАВА НА ЗОБРАЖЕННЯ У ТРАНСКОРДОННИХ СПОРАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТЕХНОЛОГІЄЮ DEEPFAKE.....169

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Червук А.О.
здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня
спеціальності 091 «Біологія та біохімія»
chervukanastasiya@gmail.com
Музика Л.В.
кандидат біологічних наук, доцент
Житомирський державний університет імені Івана Франка

БІОХІМІЧНІ МАРКЕРИ БЕЗПЛІДДЯ ТА УСКЛАДНЕНЬ ВАГІТНОСТІ ЯК ПОКАЗНИКИ СТАНУ РЕПРОДУКТИВНОГО ЗДОРОВ'Я ЖІНОК

Репродуктивне здоров'я жінки є складною інтегративною системою, функціонування якої забезпечується синхронною дією метаболізму, нейроендокринної регуляції, імунологічного статусу та ангіогенних каркасів [3]. Порушення будь-якого із цих залежнопов'язаних механізмів може призводити до зниження фертильності, розвитку безпліддя та виникнення ускладнення вагітності. У сучасній клініко-діагностичній практиці особливого значення набуває біохімічна оцінка таких змін, оскільки визначення біохімічних маркерів дає можливість виявляти патологічні процеси на доклінічних етапах, коли морфологічні чи клінічні прояви захворювання ще не проявляються [3].

Функціонування репродуктивної системи жінки в нормі забезпечується злагодженою роботою гіпоталамусу, гіпофізу та яєчників, ключову роль у якій відіграють гонадотропні та стероїдні гормони. Так, у фолікулярній фазі менструального відбувається секреція фолікулостимулюючого гормону, концентрація якого в середньому становить 3–10 ммоль/л, тоді як рівень лютеїнізуючого гормону коливається від 2 до 10 ммоль/л. Водночас, концентрація естрадіолу у цей період варіює від 25 до 75 піктог/мл. У лютеїновій фазі концентрація прогестерону сягає більше 10 нанограмів/мл, що свідчить про перебіг овуляції та функціональну активність жовтого тіла [4].

Важливим маркером репродуктивного потенціалу є антимюлерів гормон, який синтезується гранульозними клітинами преантральних фолікулів та є відзеркаленням овaріального резерву жіночої статевої системи. У жінок репродуктивного віку з нормальним станом репродуктивного здоров'я концентрація цього гормону становить від 1–4 нанограмів/мл із тенденцією до поступового зниження із віком [3]. Відхилення від зазначених показників лежать в основі багатоваріативних форм безпліддя, причому, кожна етіологічна форма характеризується специфічним біохімічним профілем. Зниження овaріального резерву, обумовлене віковими змінами, генетичними особливостями, впливом екології супроводжується зниженням кількості антимюлерового

гормону нижче 1 нанограма/мл. Одночасно з цим, відмічається зниження секреції інгібіну та естрогенів, внаслідок чого стимулюється компенсаторне виділення фолікулостимулюючого гормону, концентрація якого починає перевищувати 10–20 ммоль/л [3]. Такі зміни свідчать про погіршення чутливості яєчників до гонадотропної стимуляції та розглядаються як ранні маркери виснаження фолікулярного резерву. Водночас на клітинному рівні, цей процес супроводжується активацією апоптозу гранульозних клітин і накопиченням продуктів оксидативного стресу, ушкоджують клітинні мембрани та дезоксирибонуклеїнову кислоту ооцитів [2].

Однією з найпоширеніших ендокринних патологій, асоційованих із розвитком безпліддя є синдром полікістозних яєчників, для якого характерне поєднання порушення овуляції, гіперандрогенія та інсулінорезистентність [4]. Біохімічний профіль таких жінок характеризується підвищенням рівня лютеїнізувального гормону за нормальної або зниженої секреції фолікулостимулюючого гормону. Також діагностується підвищення антимюлерового гормону в діапазоні від 4 до 5 нанограмів/мл, що пов'язано із наявністю великої кількості незрілих фолікулів. Гіперінсулінемія стимулює синтез андрогенів у тека-клітинах яєчників, що порушує нормальний фолікулогенез і робить інсулінорезистентність одним із найважливіших чинників патогенезу синдрому полікістозних яєчників. Унаслідок цього формується безперервний ланцюг метаболічних і гормональних порушень, які підтримують ановуляцію [4].

Невиношування вагітності також супроводжується низкою біохімічних змін, зокрема зниженням концентрації прогестерону нижче десяти нанограмів на мілілітр і порушенням функції жовтого тіла. У науковій літературі показано, що у таких пацієнток часто спостерігається підвищення рівня гомоцистеїну понад 10 мкмоль/л, що сприяє розвитку ендотеліальної дисфункції та тромботичних ускладнень [2].

Отже, сучасні міжнародні та українські дослідження підтверджують, що безпліддя та ускладнення вагітності мають спільне біохімічне підґрунтя, сформоване внаслідок складної взаємодії гормональних, метаболічних, імунних і судинних факторів. Комплексна оцінка біохімічних маркерів дозволяє не лише встановлювати причини порушень репродуктивної функції, але й прогнозувати перебіг вагітності та розробляти ефективні профілактичні та терапевтичні заходи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вовк І. Б., Тимченко О. І., Ревенько О. М. Аборт – предиктор порушень репродуктивного здоров'я жінок. Здоров'я України. 2014. Тематичний номер. С. 44-47.

2. Крижановська О. І. Жіноча сексуальна дисфункція – мультидисциплінарна проблема розладів репродуктивного здоров'я жінок фертильного віку. Огляд літератури. Клінічна ендокринологія та ендокринологічна хірургія. 2023. № 4 (84).

3. Моісеєнко Р. О., Жилка Н. Я., Гойда Н. Г., Дудіна О. О., Голубчиков М. В., Октисюк Ж. С. Стан репродуктивного здоров'я жінок України. Україна. Здоров'я нації. 2023. № 1 (71). С. 51-59.

4. Rahmanian E, Salari N, Mohammadi M, Jalali R. Evaluation of sexual dysfunction and female sexual dysfunction indicators in women with type 2 diabetes: a systematic review and meta-analysis. Diabetol Metab Syndr. 2019. 11.P. 73.

ВІЙСЬКОВІ НАУКИ

Михайло Євгенович ГОВТВА
курсант навчальної групи ДР-081-24-1,
2 курсу, факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування,
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
рядовий поліції
Науковий керівник:
Бардін Євгеній Вікторович
Старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
підполковник поліції

ОСОБЛИВОСТІ МІННОЇ БЕЗПЕКИ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Забезпечення мінної безпеки цивільного населення в умовах збройного конфлікту є одним із найскладніших завдань державної системи цивільного захисту та національної безпеки. Масштаби застосування вибухонебезпечних предметів під час повномасштабної збройної агресії проти України перетворили проблему гуманітарного розмінування на безпрецедентний виклик. Сучасні бойові дії характеризуються тотальним і неконвенційним мінуванням територій, масовим використанням саморобних вибухових пристроїв та свідомим залишенням мін-пасток у житлових будинках і на об'єктах цивільної інфраструктури. Зазначене кардинально змінює підходи до організації протимінної діяльності та вимагає формування нових алгоритмів безпечної поведінки громадян.

Нормативно-правовою основою реагування на ці загрози виступає Закон України «Про протимінну діяльність в Україні». Цей акт закріплює, що протимінна діяльність здійснюється з метою забезпечення безпеки населення та створення умов для соціально-економічного розвитку постраждалих територій [1]. Проте практична реалізація норм закону ускладнюється величезною площею потенційно небезпечних зон. За таких обставин пріоритетним напрямом державної політики стає інформування про мінну небезпеку (Risk Education), яке має на меті мінімізацію ризиків шляхом масового підвищення обізнаності громадян.

Особливістю сучасної мінної небезпеки є її прихований і нестандартний характер. Як зазначається у фахових виданнях Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, ідентифікація вибухонебезпечних предметів цивільними особами ускладнюється тим, що новітні міни виготовляються з полімерних матеріалів, не

виявляються металошукачами, мають нетипову форму та часто маскуються під предмети побуту чи дитячі іграшки [2, с. 14]. Саме тому ключовим правилом мінної безпеки є абсолютна заборона на будь-яку самостійну взаємодію з підозрілими об'єктами. Населення повинно чітко засвоїти єдиний допустимий алгоритм дій: зупинитися, не торкатися предмета, попередити оточуючих, відійти на безпечну відстань тим самим шляхом і негайно повідомити підрозділи ДСНС або Національної поліції.

Ефективне гарантування безпеки населення неможливе без злагодженої координації між державними органами та сертифікованими операторами розмінування. Дослідники наголошують, що механізми управління у цій сфері потребують оптимізації через впровадження новітніх геоінформаційних систем обліку небезпечних територій та залучення інноваційних технологій для їх обстеження [3, с. 312]. Окрему групу ризику становлять діти та внутрішньо переміщені особи, які повертаються на деокуповані території без належного розуміння локальної оперативної обстановки. Профілактична робота з цією категорією вимагає розробки спеціалізованих матеріалів та інтеграції курсу з мінної безпеки в обов'язковий освітній процес [4]. Формування стійкої культури безпечної поведінки є чи не єдиним дієвим превентивним механізмом збереження життів громадян в умовах тривалого збройного конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про протимінну діяльність в Україні : Закон України від 06.12.2018 № 2642-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 21. Ст. 80. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-19#Text

2. Ідентифікація вибухонебезпечних предметів : навч. посіб. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 180 с. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/16061/1/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_%D0%86%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%92%D0%9D%D0%9F_%D1%80%D0%B5%D0%B4.pdf

3. Потеряйко С. П., Окіпняк І. В. Механізми державного управління сферою протимінної діяльності в Україні. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління. 2022. № 2 (12). С. 304–321. URL: https://doi.org/10.32269/2618-0065-2022-2(12)-304-321

4. Мінна безпека : метод. посіб. Київ : НМЦ ДСНС України, 2023. 28 с. URL: https://nmc.dsns.gov.ua/upload/5/9/7/2/2/minna-bezpeka.pdf

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

УДК: 35:37:355.01

Соколовська Дар'я Валеріївна,
здобувачка вищої освіти 1 курсу, групи ЗПУА 1/1,
заочної форми навчання
спеціальності D4 «Публічне управління та адміністрування»,
факультету менеджменту, освітнього ступеня магістр,
Миколаївський національний університет, м. Миколаїв, Україна.
Email: dasha.daleka@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-4130-4046

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Система освіти є однією з ключових складових функціонування держави та розвитку суспільства. Вона забезпечує формування людського капіталу, підготовку професійних кадрів, розвиток науки, культури та громадянської свідомості населення. Рівень розвитку освіти значною мірою впливає на соціально-економічний стан країни та її конкурентоспроможність. Водночас сучасні умови воєнного стану в Україні стали безпрецедентним викликом для функціонування освітньої системи та механізмів державного управління у цій сфері.

Повномасштабна війна суттєво вплинула на діяльність закладів освіти всіх рівнів. Значна кількість освітніх установ була пошкоджена або зруйнована, частина учнів, студентів і педагогічних працівників була змушена змінити місце проживання або виїхати за кордон. За таких умов перед державою постало важливе завдання забезпечити безперервність освітнього процесу, безпеку учасників навчання та адаптацію системи освіти до нових умов функціонування.

Державне управління освітою в умовах воєнного стану вимагає оперативного реагування на кризові ситуації, прийняття ефективних управлінських рішень та налагодження взаємодії між органами державної влади, місцевого самоврядування та закладами освіти. Важливого значення набуває розвиток цифровізації, впровадження інноваційних підходів до організації навчального процесу, забезпечення психологічної підтримки та міжнародної співпраці.

Однією з найбільш гострих проблем стало забезпечення безпечних умов освітнього процесу. У багатьох регіонах України навчання регулярно переривається через повітряні тривоги та загрозу обстрілів. Не всі заклади освіти забезпечені належними укриттями, що ускладнює організацію очного навчання. Саме тому органи державної влади змушені адаптувати формати роботи освітніх установ залежно від безпекової ситуації в регіонах.

Важливим інструментом підтримки освітньої системи стало дистанційне навчання. Його впровадження дозволило забезпечити продовження освітнього процесу навіть у

складних умовах. Разом з тим перехід на дистанційний формат виявив низку проблем. Серед них – нерівний доступ до мережі Інтернет, відсутність необхідного технічного обладнання, особливо у сільській місцевості та серед внутрішньо переміщених осіб. Крім того, педагогічні працівники були змушені швидко адаптуватися до нових цифрових технологій та змінювати підходи до організації навчання.

Особливого значення набуває процес цифрової трансформації освітньої сфери. Використання електронних платформ, сучасних цифрових сервісів та інтерактивних технологій створює можливості для забезпечення доступності освіти. Розвиток цифрової інфраструктури є важливим напрямом державної політики, оскільки дозволяє підвищити якість освітніх послуг та забезпечити стабільність функціонування системи освіти.

Не менш важливим викликом є психологічний стан учасників освітнього процесу. Постійний стрес, пов'язаний із воєнними подіями, негативно впливає на емоційний стан дітей, студентів та педагогів. Тому державна політика повинна передбачати розвиток системи психологічної підтримки, створення програм адаптації та механізмів соціального захисту.

Окрему увагу необхідно приділити кадровому забезпеченню освітньої сфери. Воєнні дії спричинили дефіцит педагогічних кадрів у деяких регіонах України. Частина викладачів змінила місце проживання або виїхала за кордон. За таких умов важливим завданням держави є створення належних умов праці, забезпечення соціальних гарантій та професійного розвитку педагогічних працівників.

Важливу роль у підтримці української освіти відіграє міжнародне співробітництво. Взаємодія з міжнародними організаціями та європейськими партнерами сприяє отриманню фінансової, технічної та методичної допомоги. Міжнародна підтримка дозволяє забезпечити освітні установи сучасними ресурсами та створює можливості для реалізації спільних проєктів.

Отже, державне управління системою освіти в умовах воєнних викликів потребує комплексного підходу та постійного вдосконалення. Основними напрямами розвитку мають стати цифровізація освітнього середовища, забезпечення безпеки учасників освітнього процесу, підтримка педагогічних працівників, розвиток психологічної допомоги та посилення міжнародної співпраці.

Таким чином, ефективне державне управління освітою є важливою умовою забезпечення стабільного функціонування освітньої системи, збереження людського потенціалу та створення передумов для післявоєнного відновлення України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII.
3. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX.
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII.
5. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022.
6. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 286-р.
7. Міністерство освіти і науки України – офіційний сайт.
8. Державна служба якості освіти України – офіційний сайт.
9. Освіта.ua – інформаційно-освітній портал.
10. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. – Київ : Товариство «Знання» України, 2010. – 520 с.

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Арбузова Анастасія Вячеславівна
здобувач вищої освіти факультету міжнародної торгівлі та права
Державний торговельно-економічний університет, Україна

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ESG ТА ВУГЛЕЦЕВОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ ICC У СТРАТЕГІЮ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Повоєнна відбудова України має розглядатися не лише як процес фізичного відновлення зруйнованої інфраструктури, а як стратегічна можливість для здійснення глибокої структурної трансформації національної економіки відповідно до парадигми сталого розвитку. У цьому контексті особливої уваги набуває імплементація принципів ESG та механізмів вуглецевого ціноутворення, запропонованих Міжнародною торговою палатою (ICC), у національну стратегію відновлення держави.

Варто усвідомлювати, що впровадження ESG-критеріїв у процес відбудови виступає не формальною вимогою, а ключовою передумовою відкриття доступу до ринку «зелених» облігацій, міжнародних фінансових ресурсів, донорських програм і спеціалізованих інвестиційних платформ, орієнтованих на післявоєнне відновлення, а також для прискорення економічної інтеграції України до європейського простору. Це підтверджується аналітикою KPMG, згідно з якою 60 % українських CEO вважають, що ESG-стратегія має найбільший вплив на репутацію та інвестиційну привабливість компаній порівняно з іншими факторами, що визначають довгострокову стійкість бізнесу [1].

Такий підхід узгоджується з державними пріоритетами, відповідно до Національної стратегії доходів до 2030 року [2] та механізму «Ukraine Facility» [3], де Україна бере на себе зобов'язання гармонізувати нормативно-правову базу з положеннями «Європейського зеленого курсу», що передбачає відновлення енергетики та промисловості виключно на засадах декарбонізації та кліматичної нейтральності. Таким чином, кожна гривня, інвестована у відбудову, має працювати на те, щоб українська економіка ставала чистішою та швидше рухалася до кліматичної нейтральності, як того вимагає ЄС.

У цьому контексті, ESG виконує роль цілісної методологічної рамки для оцінювання інвестиційної діяльності, дозволяючи комплексно враховувати ризики та довгострокову ефективність проєктів відбудови. Зокрема, екологічна складова буде спрямована на зниження вуглецевого сліду та впровадженні енергоефективних рішень, соціальна — на інклюзивність процесів відновлення, створення робочих місць і дотримання прав людини як передумову повернення вимушених мігрантів, тоді як управлінський компонент спрямований на протидію корупції та зміцнення верховенства права.

Практичне втілення цих принципів можливе завдяки застосуванню інструменту ESG Due Diligence, який забезпечує системне оцінювання екологічних, соціальних і управлінських ризиків під час прийняття інвестиційних рішень [4]. Використання цього механізму не лише гарантує прозорість фінансових потоків у межах державно-приватних

партнерств, емісії зелених облігацій та роботи фондів відбудови, а й виступає каталізатором глибоких структурних змін: від вуглецевої нейтралізації промисловості до цифровізації управління та розвитку відновлюваної енергетики. Таким чином, ESG Due Diligence формує підґрунтя для довгострокової економічної стійкості та органічно узгоджується з концепцію Build Back Better, відповідно до якої реформування держави має відбуватися на основі імплементації європейських стандартів стійкості, інноваційності та екологічної відповідальності.

Поряд із впровадженням ESG-принципів, вагомим інструментом стратегічної модернізації економіки у процесі повоєнної відбудови стає запровадження механізмів вуглецевого ціноутворення, запропонованих Міжнародною торговою палатою. Для України, чия промисловість традиційно характеризується високою енергоємністю, перехід до прозорої та ринково обґрунтованої системи регулювання викидів CO_2 постає не лише екологічним пріоритетом, а й складним економічним викликом.

Це підтверджують дані звіту Світового банку, згідно з якими країни, що запровадили податок на вуглець або системи торгівлі викидами, демонструють прискорені темпи технологічної та екологічної модернізації виробництва [5]. Відтак, стратегія повоєнного відновлення України має передбачати поступовий перехід від нинішнього низького рівня оподаткування CO_2 до ринково обґрунтованої ціни, наближеної до європейських стандартів, з акумулюванням коштів у спеціалізованих кліматичних фондах та їх подальшим реінвестуванням у підвищення енергоефективності й розвиток відновлюваної енергетики відповідно до принципів ESG.

В свою чергу, ICC підкреслює, що ефективна декарбонізація можлива за умови формування прогнозованих, прозорих і сумісних із міжнародними торговими нормами механізмів вуглецевого регулювання. У контексті відбудови це означає необхідність поступового переходу від чинного екологічного податку до повноцінної системи торгівлі викидами, гармонізованої з європейською системою EU ETS. Такий крок має критичне значення для підготовки до дії механізму прикордонного вуглецевого коригування ЄС (CBAM), оскільки за відсутності національної системи ціноутворення українські експортери енергоємної продукції ризикують втратити конкурентні позиції на європейському ринку через додаткові фінансові витрати, що загрожує зниженням доходів і скороченням ресурсної бази для відновлення.

На мікроекономічному рівні в умовах реалізації стратегії відбудови впровадження внутрішнього вуглецевого ціноутворення набуває значення ключового елементу управлінської складової ESG, виконуючи функцію інструменту системного управління кліматичними ризиками на рівні підприємств. Інтеграція вартості викидів у систему фінансового планування та процедури оцінювання інвестиційних проєктів створює передумови для ухвалення економічно обґрунтованих рішень, орієнтованих на зменшення вуглецевої інтенсивності виробництва, підвищення енергоефективності та випереджальну адаптацію до посилення екологічного регулювання, зокрема в умовах запровадження механізму CBAM. Досвід функціонування EU ETS у межах Європейського Союзу свідчить, що встановлення граничних обсягів викидів у поєднанні з ринковим обігом дозволів формує ефективні економічні стимули для глибокої декарбонізації промисловості відповідно до орієнтирів Паризької угоди, одночасно посилюючи інвестиційну привабливість підприємств для інструментів «зеленого» фінансування.

Водночас, відповідно до позиції ICC, вуглецеве ціноутворення не повинно зводитися до фіскального інструменту. Надходження від реалізації квот доцільно спрямовувати на фінансування проєктів відбудови, що відповідають ESG-принципам, зокрема на розвиток відновлюваної енергетики, рекультивацію земель, відновлення лісів і ґрунтів, а також на впровадження цифрового моніторингу екологічних показників. Такий підхід створює замкнений механізм «зеленого» інвестування, стимулює структурну модернізацію економіки, гармонізує українську політику з європейськими програмами зеленого переходу та наближає країну до кліматичної нейтральності до 2050 року.

Практична реалізація цих засад вже простежується через участь українських міст у програмі SUN4Ukraine та розвиток екоіндустріальних парків, де впроваджуються енергоефективні технології, індустріальний симбіоз і принципи кругової економіки, що надає відбудові прикладного ESG-спрямування [6].

Крім того, під впливом конкурентного середовища та вимог міжнародних ринків значна частина українського бізнесу, зокрема такі лідери ринку, як компанія Kernel, вже де-факто впровадила елементи ESG у свої операційні процеси, часто не ідентифікуючи їх термінологічно.

Поряд із цим, показовим прикладом ринкового механізму декарбонізації є діяльність ДТЕК, яка здійснила випуск вуглецевих кредитів, доступних для придбання суб'єктами господарювання з метою компенсації власних викидів парникових газів [8]. Така практика фактично формує елемент добровільного ринку вуглецю та запроваджує механізм внутрішнього ціноутворення на вуглецеві одиниці, що наближає український бізнес до глобальних інструментів вуглецевого регулювання.

Відтак актуальним завданням сьогодення є офіційне визнання та системне масштабування цих напрацювань, що дозволить трансформувати стихійні сталі практики на надійний фундамент для стратегічного оновлення економіки та якісної повоєнної відбудови.

Таким чином, поєднання стандартів ESG і механізмів вуглецевого ціноутворення, запропонованих Міжнародною торговою палатою, формує цілісну дорожню карту сталого розвитку України. Це дає змогу не лише відновити зруйновану інфраструктуру, а й закласти основи нової економіки, інтегрованої у глобальні ланцюги доданої вартості. Відповідно, державна політика має зосереджуватися на створенні стимулів для екологічно інноваційного бізнесу та забезпеченні прозорого використання ресурсів міжнародної допомоги, перетворюючи повоєнну відбудову на приклад успішної зеленої та соціально відповідальної трансформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. KPMG. Офіційний сайт. Не звітність, а стратегія: як ESG змінює бізнес-мислення. URL: https://kpmg.com/ua/uk/home/media/press-releases/2025/05/ne-zvitnist-a-stratehiya-yak-edg-zminyuye-biznes-myslennya.html (дата звернення 05.02.2026).

2. Міністерство Фінансів України. Національна стратегія доходів до 2030 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf (дата звернення 05.02.2026).

3. Ukraine Facility Plan. Офіційний сайт. URL: https://www.ukrainefacility.me.gov.ua (дата звернення 07.02.2026).

4. Алексін Г. О. ESG Due Diligence в задачах повоєнного відновлення України. Сталий розвиток економіки, 2024. № 4 (51), С. 215-222. DOI: https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-51-31 (дата звернення 08.02.2026).

5. World Bank Group. State and Trends of Carbon Pricing, 2024 URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/099081624122529330/pdf/P50228315fd8d1050186341ea02e1c107bc.pdf (дата звернення 08.02.2026).

6. SUN4Ukraine. Офіційний сайт. URL: https://www.sun4ukraine.eu/uk/home (дата звернення 09.02.2026).

7. Landlord. Kernel визнали лідером у впровадженні ESG практик у Європі, 2022. URL: https://landlord.ua/news/kernel-vyznaly-liderom-u-vprovadzhenni-esg-praktyk-u-ievropi/ (дата звернення 10.02.2026).

8. ДТЕК - Офіційний сайт. ДТЕК ВДЕ випустив перші вуглецеві кредити, 2025.https://renewables.dtek.com/media-center/press/dtek-renewables-issues-first-carbon-credits-ukraine/ (дата звернення 10.02.2026).

Галан Л.В.
кандидат економічних наук, доцент
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку
Кондаков В.В.
здобувач вищої освіти факультету бізнесу та соціальних комунікацій
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку
Солоненко О.В.
аспірант факультету бізнесу та соціальних комунікацій
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку
Одеса, Україна

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ПОСЛУГ В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ АТ «УКРПОШТА»

В сучасних умовах цифрової трансформації економіки та зростання конкуренції на ринку логістичних і поштових послуг особливого значення набуває формування ефективної стратегії розвитку підприємств поштового зв'язку. Одним із ключових суб'єктів даної сфери в Україні є Укрпошта, діяльність якої спрямована на забезпечення універсальних поштових послуг, розвиток логістичної інфраструктури та впровадження сучасних управлінських підходів.

Стратегія розвитку послуг у системі менеджменту АТ «Укрпошта» базується на поєднанні інноваційних технологій, клієнтоорієнтованого підходу та оптимізації бізнес-процесів. У сучасних умовах підприємство виконує не лише функції поштового оператора, а й відіграє важливу соціально-економічну роль, забезпечуючи доступ населення до фінансових, логістичних та цифрових сервісів [1].

Основними напрямами стратегічного розвитку АТ «Укрпошта» є:

- модернізація системи управління та автоматизація операційних процесів;
- розвиток електронної комерції та логістичних сервісів;
- підвищення якості обслуговування клієнтів;
- цифровізація поштових послуг;
- розширення фінансових і супутніх сервісів;
- підвищення конкурентоспроможності підприємства на внутрішньому та міжнародному ринках.

Важливим елементом системи менеджменту є впровадження цифрових технологій. Використання сучасних інформаційних систем дозволяє оптимізувати процеси обробки та доставки відправлень, здійснювати контроль логістичних операцій у режимі реального часу та підвищувати ефективність взаємодії з клієнтами. Значну роль відіграє розвиток

мобільних застосунків, електронних кабінетів користувачів та сервісів онлайн-відстеження посилок.

Особливої актуальності набуває стратегія розвитку логістичних послуг. У зв'язку зі стрімким зростанням електронної комерції АТ «Укрпошта» активно розширює мережу автоматизованих сортувальних центрів, удосконалює транспортну логістику та впроваджує нові формати доставки. Це сприяє скороченню термінів пересилання та підвищенню рівня задоволеності споживачів [1].

Одним із пріоритетних напрямів діяльності є підвищення якості сервісу. Для цього підприємство впроваджує стандарти клієнтського обслуговування, проводить навчання персоналу та вдосконалює систему управління персоналом. Важливим фактором успішного розвитку є формування корпоративної культури, орієнтованої на інновації, відповідальність та ефективну комунікацію.

У сучасних умовах воєнного стану та економічної нестабільності АТ «Укрпошта» демонструє високий рівень адаптивності та стійкості. Підприємство забезпечує безперервність надання послуг навіть у складних умовах, підтримує функціонування логістичних маршрутів та виконує важливу соціальну місію щодо забезпечення населення базовими сервісами [2].

Ефективність реалізації стратегії розвитку значною мірою залежить від удосконалення системи менеджменту. До ключових інструментів управління належать стратегічне планування, аналіз ринку, управління ризиками, контроль якості послуг та використання сучасних методів оцінювання результативності діяльності.

Таким чином, стратегія розвитку послуг АТ «Укрпошта» спрямована на створення сучасної, інноваційної та конкурентоспроможної системи поштового зв'язку. Реалізація стратегічних напрямів розвитку сприятиме підвищенню ефективності діяльності підприємства, зміцненню його позицій на ринку та забезпеченню високого рівня задоволення потреб споживачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Князєва О. А. Стратегія розвитку поштового зв'язку : навч. посіб. Одеса : ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2013. 100 с. (дата звернення: 13.05.2026).

2. Офіційний сайт АТ «Укрпошта». URL: https://www.ukrposhta.ua/ua (дата звернення 15.05.2026).

Гандзюк Вікторія Олександрівна,
здобувачка вищої освіти факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова
g20v05o@gmail.com
Науковий керівник: Гриценко Ольга Миколаївна,
кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри фінансів,
банківської справи, страхування та фондового ринку
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова
o_hrycenko@univer.km.ua

АНАЛІЗ РЕЛЕВАНТНИХ ВИТРАТ У ПРИЙНЯТТІ КОРОТКОСТРОКОВИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

У сучасних умовах господарювання підприємства функціонують в середовищі високої конкуренції, нестабільності ринку та обмеженості ресурсів. За таких умов особливого значення набуває оперативне прийняття ефективних управлінських рішень, спрямованих на забезпечення прибутковості та підвищення конкурентоспроможності підприємства. Одним із важливих інструментів управлінського обліку, що сприяє обґрунтуванню короткострокових управлінських рішень, є аналіз релевантних витрат.

Релевантні витрати дозволяють керівництву оцінити доцільність певних альтернативних рішень шляхом врахування лише тих витрат і доходів, які змінюються залежно від обраного варіанта дій. Використання такого підходу забезпечує більш раціональний розподіл ресурсів та підвищує ефективність управлінської діяльності.

Релевантними називають витрати, які змінюються залежно від прийняття конкретного управлінського рішення та мають значення для вибору між альтернативними варіантами. Вони виникають у майбутньому та відрізняються між різними альтернативами [1].

Основними характеристиками релевантних витрат є:

- орієнтація на майбутні періоди;
- залежність від конкретного рішення;
- відмінність між альтернативними варіантами;
- можливість впливу на фінансовий результат підприємства.

До релевантних витрат не належать безповоротні витрати, тобто витрати, які вже були здійснені в минулому та не можуть бути змінені незалежно від прийнятого рішення. Також нерелевантними можуть бути постійні витрати, якщо їх величина не змінюється внаслідок вибору певної альтернативи [2].

Аналіз релевантних витрат є важливим інструментом управлінського обліку, оскільки дозволяє оцінити економічні наслідки різних альтернатив. Його застосування сприяє:

- підвищенню ефективності використання ресурсів;
- мінімізації витрат підприємства;
- збільшенню прибутковості діяльності;
- оптимізації виробничої програми;
- оперативному реагуванню на зміни ринкового середовища.

У процесі прийняття короткострокових рішень керівництво повинно концентрувати увагу саме на тих витратах, які можуть бути змінені або уникнені. Врахування нерелевантних показників часто призводить до спотворення результатів аналізу та прийняття економічно необґрунтованих рішень.

Одним із найпоширеніших прикладів використання релевантних витрат є оцінка доцільності прийняття додаткового замовлення. Якщо підприємство має вільні виробничі потужності, до уваги беруться лише додаткові витрати, пов'язані з виконанням такого замовлення. Постійні витрати, які залишаються незмінними, не враховуються. Наприклад, якщо ціна додаткового замовлення перевищує змінні витрати на виробництво продукції, підприємство може отримати додатковий прибуток навіть за умови, що ціна нижча за повну собівартість.

Підприємства часто стикаються з необхідністю визначити, чи доцільно самостійно виготовляти певні комплектуючі, чи вигідніше придбати їх у постачальника. У такому випадку аналізуються лише ті витрати, яких можна уникнути при відмові від власного виробництва. Якщо витрати на власне виробництво нижчі за ціну закупівлі, підприємству доцільно виготовляти продукцію самостійно. У протилежному випадку вигідніше придбати готові комплектуючі [3, с. 232].

Аналіз релевантних витрат застосовується також під час оцінки доцільності припинення випуску певного виду продукції. Якщо продукція є збитковою, керівництво повинно визначити, чи дозволить її вилучення з виробничої програми скоротити витрати підприємства. При цьому важливо враховувати, що частина постійних витрат може залишитися незмінною навіть після припинення виробництва. Тому рішення повинно базуватися на аналізі лише тих витрат, яких реально можна уникнути.

У разі обмеженості ресурсів підприємство повинно обирати такий асортимент продукції, який забезпечить максимальний прибуток. Для цього використовують показник маржинального доходу, який визначається як різниця між доходом від реалізації та змінними витратами. Перевага надається тим видам продукції, які забезпечують найбільший маржинальний дохід на одиницю обмежувального ресурсу, наприклад машинного часу або сировини [4].

Незважаючи на значні переваги, аналіз релевантних витрат має певні труднощі практичного застосування. Основними проблемами є:

- складність поділу витрат на релевантні та нерелевантні;
- необхідність прогнозування майбутніх витрат;
- вплив зовнішніх факторів на результати аналізу;
- обмеженість інформації для прийняття рішень;
- ризик помилкової оцінки альтернатив.

Крім того, короткострокові рішення, засновані лише на аналізі релевантних витрат, не завжди враховують стратегічні цілі підприємства, його конкурентну позицію та довгострокові наслідки управлінських дій. Тому цей аналіз доцільно поєднувати з іншими методами управлінського аналізу для забезпечення комплексного підходу до прийняття рішень.

Для підвищення ефективності діяльності підприємства важливе значення має правильне визначення релевантних витрат при виборі між альтернативними варіантами дій. Розглянемо практичний приклад прийняття управлінського рішення щодо доцільності власного виробництва комплектуючих або їх закупівлі у зовнішнього постачальника.

Підприємство з виробництва побутової техніки використовує у процесі складання кавоварок пластикові панелі керування. На рік підприємству необхідно 15000 одиниць таких деталей. Наразі панелі виготовляються власними силами підприємства, однак постачальник запропонував поставляти готові панелі за ціною 185 грн за одиницю. Для прийняття управлінського рішення необхідно визначити релевантну собівартість власного виробництва та порівняти її із витратами на закупівлю. Витрати на виробництво однієї панелі наведено у таблиці 1.

Таблиця 1. Аналіз витрат на виробництво панелей керування

Статті витрат	Виробнича собівартість, грн	Релевантні витрати, грн
Прямі матеріали	70	70
Пряма заробітна плата	55	55
Змінні виробничі накладні витрати	30	30
Постійні виробничі накладні витрати	25	–
Разом	180	155

Джерело: Складено авторкою.

Отже, згідно з табл. 1, релевантна собівартість виробництва однієї панелі становить 155 грн. Постійні виробничі витрати не враховуються у процесі прийняття рішення, оскільки вони не зміняться незалежно від обраного варіанта.

Далі необхідно розрахувати загальні витрати за кожним із альтернативних варіантів та визначити економічно доцільніше рішення для підприємства.

У разі продовження власного виробництва витрати підприємства формуватимуться на основі релевантної собівартості однієї панелі керування, яка становить 155 грн. Враховуючи річну потребу підприємства у кількості 15000 одиниць, загальні витрати на виробництво становитимуть:

$$В_В = 15000 * 155 = 2325000 \text{ грн} \quad (1)$$

Таким чином, загальні витрати підприємства у випадку власного виробництва панелей керування становитимуть 2325000 грн.

У разі закупівлі готових панелей керування витрати підприємства визначаються на основі закупівельної ціни постачальника, яка становить 185 грн за одиницю продукції. Тоді загальна сума витрат на закупівлю становитиме:

$$В_З = 15000 * 185 = 2775000 \text{ грн} \quad (2)$$

Отже, загальні витрати підприємства у разі закупівлі панелей керування у зовнішнього постачальника становитимуть 2775000 грн.

Для прийняття управлінського рішення порівняємо загальні витрати за двома альтернативними варіантами:

– власне виробництво – 2325000 грн;
– закупівля у постачальника – 2775000 грн.

Проведене порівняння показало, що витрати на власне виробництво є нижчими, ніж витрати на закупівлю готових панелей у постачальника. Різниця між варіантами становить 450000 грн. Тобто, підприємству доцільніше продовжувати власне виробництво панелей керування, оскільки це дозволяє зменшити витрати на 450000 грн порівняно із закупівлею готової продукції у зовнішнього постачальника.

Отже, аналіз релевантних витрат є важливим інструментом управлінського обліку, який забезпечує інформаційну основу для прийняття короткострокових управлінських рішень. Його використання дозволяє враховувати лише ті витрати, які змінюються залежно від обраного варіанта дій, що сприяє більш обґрунтованому вибору управлінських альтернатив. Проведений практичний аналіз показав, що порівняння релевантних витрат дає можливість визначити економічно вигідніший варіант діяльності підприємства та оптимізувати рівень витрат. Таким чином, застосування аналізу релевантних витрат сприяє підвищенню ефективності управління ресурсами підприємства, зростанню результативності господарської діяльності та зміцненню конкурентних позицій підприємства в сучасних умовах господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ткаль Я.С. Оцінювання очікуваних витрат для прогнозування та прийняття управлінських рішень. Social Development: Economic and Legal Issues. 2025. № 5. URL: https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.5.03 (дата звернення: 06.05.2026).

2. Використання класифікації виробничих витрат у менеджменті. BukLib.net. URL: https://buklib.net/books/24560/ (дата звернення: 06.05.2026).

3. Яловега Л.В., Лега О.В., Прийдак Т.Б. Управлінські рішення: аналіз релевантності облікової інформації. Причорноморські економічні студії. 2022. № 74. С. 227-233.

4. Поясніть суть маржинального доходу, порядок його розрахунку. StudFiles. URL: https://studfile.net/preview/11718093/page:11/ (дата звернення: 07.05.2026).

Гандзюк Вікторія Олександрівна,
здобувачка вищої освіти факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова
g20v05o@gmail.com
Науковий керівник: Гриценко Ольга Миколаївна,
кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри фінансів,
банківської справи, страхування та фондового ринку
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова
o_hrycenko@univer.km.ua

CVP-АНАЛІЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОБҐРУНТУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

У сучасних умовах господарювання, що характеризуються високим рівнем конкуренції, нестабільністю ринкового середовища та обмеженістю ресурсів, особливого значення набуває використання ефективних аналітичних інструментів у процесі прийняття управлінських рішень. Одним із таких інструментів є CVP-аналіз (Cost-Volume-Profit), або аналіз «витрати-обсяг-прибуток», який дозволяє дослідити взаємозв'язок між витратами підприємства, обсягом виробництва (реалізації) та фінансовим результатом.

Сутність CVP-аналізу полягає у дослідженні взаємозв'язку між витратами, обсягом діяльності та прибутком підприємства з метою оцінки впливу змін цих показників на фінансовий результат. Мета CVP-аналізу полягає у визначенні такого обсягу реалізації та рівня витрат, за яких забезпечується покриття витрат і досягнення запланованого прибутку, а також у наданні інформаційної основи для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо ціноутворення, обсягів виробництва та оптимізації витрат [1, с. 122].

Ключовими елементами CVP-аналізу є: постійні витрати, змінні витрати, ціна реалізації одиниці продукції, обсяг продажу та маржинальний дохід. Важливим елементом CVP-аналізу є класифікація витрат на постійні та змінні. Постійні витрати не залежать від обсягу виробництва (наприклад, орендна плата, адміністративні витрати), тоді як змінні витрати змінюються пропорційно до обсягу виробництва (сировина, матеріали, оплата праці виробничого персоналу) [2, с. 20-21]. Такий поділ дозволяє оцінити, як зміна обсягів діяльності впливає на загальні витрати підприємства та його фінансовий результат. Маржинальний дохід, у свою чергу, показує, яку частину виручки підприємство може використати для покриття постійних витрат і формування прибутку.

Одним із базових показників CVP-аналізу є точка беззбитковості, яка визначається за формулою:

$$Q(BE) = \frac{FC}{P - VC} \quad (1)$$

де Q(BE) – обсяг реалізації у натуральному вираженні в точці беззбитковості;
FC – постійні витрати;
P – ціна одиниці продукції;
VC – змінні витрати на одиницю продукції.

Цей показник дає змогу визначити мінімальний обсяг реалізації, необхідний для уникнення збитків. Крім того, важливим є показник запасу фінансової міцності, який характеризує, наскільки фактичний обсяг продажу перевищує точку беззбитковості та свідчить про рівень ризику діяльності підприємства [3].

CVP-аналіз широко використовується в управлінській практиці для обґрунтування різних рішень. Зокрема, він дозволяє:

– оцінювати доцільність зміни цінової політики;
– визначати оптимальний обсяг виробництва та реалізації продукції;
– аналізувати наслідки зміни структури витрат;
– приймати рішення щодо впровадження нових продуктів;
– обґрунтовувати вибір між альтернативними варіантами діяльності.

Наприклад, за допомогою CVP-аналізу керівництво може оцінити, як зміна ціни або зниження змінних витрат вплине на прибутковість підприємства. Це особливо актуально при плануванні маркетингових кампаній, оптимізації витрат або розширенні виробництва.

Разом із тим, CVP-аналіз має певні обмеження. Він базується на низці припущень, зокрема: сталість ціни реалізації, незмінність змінних витрат на одиницю продукції, чіткий поділ витрат на постійні та змінні, а також лінійність залежностей. У реальних умовах ці припущення не завжди виконуються, що може знижувати точність результатів аналізу.

Незважаючи на ці обмеження, CVP-аналіз залишається ефективним інструментом управлінського обліку, який дозволяє приймати обґрунтовані рішення щодо планування діяльності підприємства, оптимізації витрат та підвищення прибутковості. Його використання сприяє підвищенню фінансової стійкості підприємства та забезпечує більш раціональне управління ресурсами.

Узагальнюючи теоретичні положення щодо сутності та значення CVP-аналізу, доцільно продемонструвати його практичне застосування для обґрунтування управлінських рішень. З цією метою розглянемо умовний приклад діяльності підприємства ТОВ «Альфа-Пром», яке здійснює виробництво та реалізацію продукції. Для проведення аналізу використаємо вихідні дані, наведені в таблиці 1.

Таблиця 1. Вихідні дані для проведення CVP-аналізу

Показник	Позначення	Значення
Ціна реалізації одиниці продукції, грн	P	200
Змінні витрати на одиницю, грн	VC	120
Постійні витрати, грн	FC	80000
Фактичний обсяг реалізації, од.	Q	1200

Джерело: Складено авторкою.

На основі наведених даних в табл. 1, насамперед визначимо величину маржинального доходу на одиницю продукції, який є ключовим показником у CVP-аналізі та відображає внесок кожної одиниці продукції у покриття постійних витрат і формування прибутку. У нашому випадку маржинальний дохід становить:

$$MD = P - VC = 200 - 120 = 80 \text{ грн} \quad (2)$$

Далі визначимо точку беззбитковості, яка характеризує такий обсяг реалізації, за якого підприємство не отримує ні прибутку, ні збитку:

$$Q(BE) = \frac{FC}{MD} = \frac{80000}{80} = 1000 \text{ од.} \quad (3)$$

Отже, підприємству необхідно реалізувати 1000 одиниць продукції для досягнення беззбитковості. Порівнюючи отримане значення з фактичним обсягом реалізації 1200 од., можна зробити висновок, що підприємство працює з прибутком. Розрахуємо його величину, яка визначається як різниця між сукупним маржинальним доходом і постійними витратами [4, с. 136]. За таких умов прибуток становить:

$$Pr = (Q * MD) - FC = (1200 * 80) - 80000 = 16000 \text{ грн} \quad (4)$$

Важливим показником є також запас фінансової міцності, який відображає рівень стійкості підприємства до зниження обсягів реалізації. У даному випадку він становить:

$$MS = \frac{Q - Q(BE)}{Q} * 100\% = \frac{1200 - 1000}{1200} * 100\% = 16{,}67\% \quad (5)$$

Отже, запас фінансової міцності становить 16,67%, що свідчить про наявність певного резерву беззбиткової діяльності.

Одержані результати базового CVP-аналізу дозволяють оцінити поточний фінансовий стан підприємства, проте для прийняття ефективних управлінських рішень важливим є також дослідження впливу зміни окремих параметрів діяльності на кінцевий фінансовий результат. У зв'язку з цим доцільно проаналізувати наслідки можливих управлінських рішень шляхом моделювання зміни ключових факторів, а саме: ціни реалізації продукції, рівня змінних витрат та обсягу продажу.

З цією метою розглянемо три альтернативні сценарії:

– зниження ціни з 200 грн до 180 грн;
– зменшення змінних витрат на одиницю продукції зі 120 грн до 100 грн;
– збільшення обсягу реалізації з 1200 до 1400 одиниць.

Результати розрахунків основних показників CVP-аналізу за кожним із наведених варіантів узагальнено в таблиці 2.

Таблиця 2. Вплив зміни ключових факторів на показники CVP-аналізу

Показник	Базовий сценарій	Сценарій зниження ціни	Сценарій зменшення змінних витрат	Сценарій зростання обсягу реалізації
Ціна реалізації одиниці продукції, грн	200	180	200	200
Змінні витрати на одиницю, грн	120	120	100	120
Фактичний обсяг реалізації, од.	1200	1200	1200	1400
Маржинальний дохід, грн	80	60	100	80
Точка беззбитковості, од.	1000	1333	800	1000
Прибуток/збиток, грн	16000	–8000	40000	32000
Запас фінансової міцності, %	16,67%	–11,08%	33,33%	28,57%

Джерело: Складено авторкою.

Наведені результати в табл. 2 свідчать про різноспрямований вплив окремих факторів на фінансові результати діяльності підприємства. Зокрема, зниження ціни реалізації призводить до зменшення маржинального доходу, що, навіть без зміни обсягу продажу, зумовлює виникнення збитків та перевищення точки беззбитковості над фактичним обсягом реалізації. Натомість зменшення змінних витрат є найбільш ефективним варіантом, оскільки забезпечує зростання маржинального доходу, зниження точки беззбитковості та істотне збільшення прибутку. Це свідчить про доцільність оптимізації витрат як пріоритетного напряму управлінського впливу. Збільшення обсягу реалізації також позитивно впливає на фінансовий результат, однак його ефект є менш значним порівняно зі зміною рівня витрат, що пояснюється незмінністю маржинального доходу на одиницю продукції.

Таким чином, CVP-аналіз є ефективним інструментом управлінського обліку, що дозволяє дослідити взаємозв'язок між витратами, обсягом діяльності та прибутком і на цій основі обґрунтовувати управлінські рішення. Проведене дослідження та практичні розрахунки підтвердили його значущість у процесі оцінки фінансових результатів і моделювання альтернативних сценаріїв діяльності підприємства. Зокрема, встановлено, що зміна ціни може призводити до зниження прибутковості навіть за умов зростання обсягів реалізації, тоді як оптимізація змінних витрат є найбільш ефективним напрямом підвищення прибутку, а збільшення обсягу продажу має позитивний, але менш суттєвий вплив. Отже, використання CVP-аналізу сприяє підвищенню обґрунтованості управлінських рішень, мінімізації ризиків та забезпеченню ефективного розвитку підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вінідіктова В.С. CVP-аналіз як метод системного дослідження взаємозв'язку витрат, обсягу діяльності і прибутку. Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. 2024. Том 2 № 16. (2024) С. 121-126.

2. Аверкин Я.Ф. Проблемні аспекти управлінського обліку витрат операційної діяльності. Економіка, управління та адміністрування. 2020. № 3 (93). С. 15-22.

3. Маржинальний аналіз (CVP-аналіз). Stud. URL: https://stud.com.ua/53281/ekonomika/marzhinalniy_analiz_analiz (дата звернення: 02.05.2026).

4. Задорожний З.-М.В., Муравський В.В., Семанюк В.З., Омецінська І.Я. Управлінський облік: навч. посіб. Тернопіль: ВПЦ «Університетська думка», 2023. 293 с.

Західна О. Р.
доцент, к.е.н. кафедри фінансового менеджменту,
Львівський національний університет імені Івана Франка
Пелиньо К. І.
здобувачка першого(бакалаврського) рівня вищої освіти,
освітньої програми: Фінанси, митна та податкова справа
Львівський національний університет імені Івана Франка

БЮДЖЕТНЕ ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРІОРІТЕТИ, ВИКЛИКИ ТА МЕХАНІЗМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Повномасштабна війна суттєво посилила роль бюджетного фінансування у забезпеченні функціонування держави. Значне зростання видатків, насамперед на оборону, супроводжується обмеженістю фінансових ресурсів, що призводить до формування значного дефіциту бюджету та збільшення державного боргу. За таких умов особливо важливими стають ефективний розподіл бюджетних коштів, забезпечення фінансової стабільності та зменшення залежності від зовнішніх джерел фінансування.

В умовах повномасштабної війни бюджетне фінансування в Україні набуло критичного значення, оскільки саме від ефективності формування та використання бюджетних ресурсів залежить здатність держави забезпечувати оборону, підтримувати соціальну сферу та стабільність економіки. Воєнні дії суттєво змінили структуру державних фінансів, що зумовило перегляд пріоритетів бюджетної політики та посилення ролі зовнішніх джерел фінансування.

Насамперед, ключовим пріоритетом бюджетного фінансування стало забезпечення сектору безпеки та оборони. Значна частина державних видатків спрямовується саме на військові потреби, що є об'єктивною необхідністю в умовах війни. За сучасними оцінками, витрати на оборону становлять близько 50–60% усіх бюджетних видатків. Водночас загальний обсяг видатків державного бюджету України у 2025 році досяг приблизно 4,19 трлн грн, що свідчить про безпрецедентний рівень фінансового навантаження на державу.

Поряд із фінансуванням оборони важливим напрямом залишається підтримка соціальної сфери. Держава забезпечує виплату пенсій, заробітних плат працівникам бюджетної сфери, фінансування медицини та освіти. Однак в умовах війни власних бюджетних ресурсів недостатньо, що призводить до значного дефіциту державного бюджету. За оцінками, дефіцит бюджету України може становити від 17% до 27% валового внутрішнього продукту, що є дуже високим показником і створює суттєві ризики для фінансової стабільності.

Однією з ключових проблем є зниження доходів бюджету, що спричинене скороченням економічної активності, руйнуванням підприємств, зменшенням обсягів виробництва та міграцією населення. Водночас видатки держави постійно зростають, що призводить до дисбалансу між доходами та витратами. У результаті формується значний дефіцит, який потребує покриття за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел.

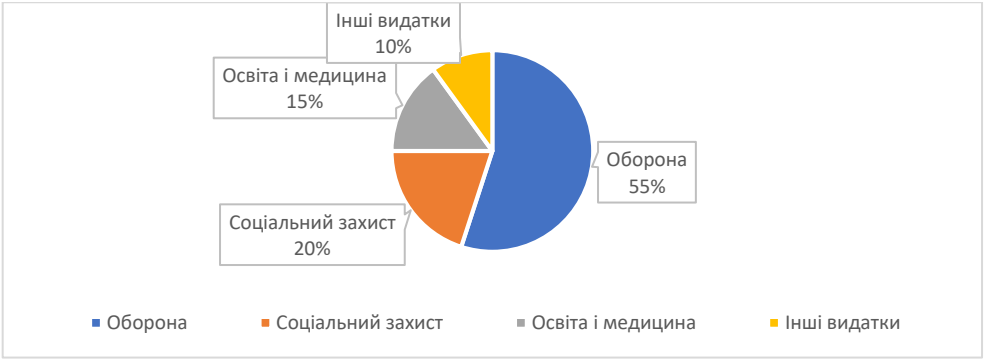

Рис. 1. Структура видатків державного бюджету України у 2025 р.
Джерело: побудовано автором на основі відкритих даних Міністерства фінансів України.

Важливим викликом також є зростання державного боргу. У процесі фінансування дефіциту держава активно залучає позикові ресурси, що призводить до збільшення боргового навантаження. За сучасними оцінками, рівень державного боргу України може наближатися до 100% ВВП. Це створює ризики для довгострокової фінансової стабільності та потребує обережного управління борговою політикою.

У таких умовах вирішальну роль відіграє міжнародна фінансова допомога. У 2025 році Україна залучила близько 52,4 млрд доларів США зовнішнього фінансування, причому понад 70% цієї суми було сформовано за рахунок доходів від заморожених російських активів. Завдяки цьому вдалося забезпечити фінансування соціальних і гуманітарних видатків державного бюджету. Основними донорами виступають країни G7, Європейський Союз, міжнародні фінансові організації, зокрема МВФ і Світовий банк.

Зовнішня підтримка дозволяє утримувати макрофінансову стабільність, проте водночас формує залежність держави від міжнародних партнерів. Це є як необхідною умовою функціонування економіки в умовах війни, так і викликом для майбутньої фінансової незалежності України.

Для покращення системи бюджетного фінансування в умовах війни необхідно впроваджувати комплекс заходів. Передусім важливо розширювати дохідну базу бюджету шляхом стимулювання економічної активності, підтримки бізнесу та детінізації економіки. Також необхідно підвищувати ефективність використання бюджетних коштів, посилювати контроль за їх цільовим використанням та мінімізувати неефективні витрати.

Окрему увагу слід приділити вдосконаленню боргової політики, зокрема оптимізації структури державного боргу та зниженню вартості його обслуговування. Важливим напрямом є також залучення інвестицій та розвиток внутрішніх джерел фінансування, що дозволить зменшити залежність від зовнішньої допомоги в майбутньому.

Отже, бюджетне фінансування України в умовах війни характеризується суттєвим зростанням видатків, зміщенням пріоритетів у бік оборони та значною залежністю від міжнародної фінансової допомоги. Основними викликами залишаються високий дефіцит бюджету, зростання державного боргу та обмеженість внутрішніх ресурсів. Водночас ефективне управління бюджетними коштами, розширення дохідної бази та поступове зниження залежності від зовнішніх джерел фінансування є ключовими напрямами забезпечення фінансової стабільності держави в довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text

2. Міністерство фінансів України. Видатки загального фонду державного бюджету у 2025 році становили 4,19 трлн грн.
URL:https://www.mof.gov.ua/uk/news/minfin_vidatki_zagalnogo_fondu_derzhbiudzhetu_u_2025_rotsi_stanovili_419_trln_grn-5554

3. Міністерство фінансів України. In 2025 Ukraine's Ministry of Finance secured $52.4 billion in external financing.
URL:https://mof.gov.ua/uk/news/in_2025_ukraines_ministry_of_finance_secured_524_billion_in_external_financing_more_than_70_of_which_came_from_revenues_generated_by_frozen_russian_assets-5520

4. Світові видатки на оборону досягли рекорду: Україна витрачає найбільшу частку ВВП.
URL:https://armyinform.com.ua/2026/04/28/svitovi-vydatky-na-oboronu-dosyagly-rekordu-ukrayina-vytrachaye-najbilshu-chastku-vvp-shhorichnyj-zvit-sipri/?utm_source=chatgpt.com

5. Державний борг України у 2025 році.
URL:https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/2025/?utm_source=chatgpt.com

6. Гнидюк І. В., Маршук Л. М., Тімошенко Н. М. Перспективи забезпечення бюджетної безпеки України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення. Економіка та суспільство. 2026. № 85. URL:
https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/7866/7841

Західна О. Р.
доцент, к.е.н. кафедри фінансового менеджменту,
Львівський національний університет імені Івана Франка
Тіхонова О. С.
здобувачка першого(бакалаврського) рівня вищої освіти,
освітньої програми: Фінанси, митна та податкова справа
Львівський національний університет імені Івана Франка

ФІНАНСУВАННЯ ДЕФІЦИТУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ: МАНЕВРЕНІСТЬ У КОНТЕКСТІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ

В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України сучасний стан фінансування дефіциту державного бюджету характеризується безпрецедентним навантаженням на бюджетну систему та необхідністю пошуку ефективних джерел покриття бюджетного дефіциту. Проблематика дослідження полягає у необхідності пошуку оптимального балансу між покриттям дефіциту та збереженням боргової стійкості в умовах обмеженого доступу до комерційних ринків капіталу. Актуальність теми зумовлена тим, що від ефективності фінансового маневру залежить не лише макроекономічна стабільність, а й здатність держави фінансувати сектор оборони та соціальні зобов'язання.

Дефіцит державного бюджету — це перевищення обсягу видатків над сумою доходів, яке виникає внаслідок потреби у додаткових ресурсах для критичного функціонування країни. Відповідно до статті 14 Бюджетного кодексу України, покриття дефіциту здійснюється переважно за рахунок державних запозичень: як внутрішніх (через випуск облігацій), так і зовнішніх (кредити від міжнародних фінансових організацій та урядів-партнерів) [1]. В умовах воєнного стану ключовим фактором стійкості фінансової системи стає маневреність — здатність уряду гнучко комбінувати внутрішні та зовнішні ресурси для покриття критичних потреб держави [2, 3].

Для забезпечення безперервності бюджетних виплат в умовах війни необхідно використовувати широкий спектр інструментів фінансування. Диверсифікація джерел залучення коштів дозволяє мінімізувати ризики та адаптуватися до мінливих умов міжнародної підтримки. Актуальна структура залучених ресурсів, що забезпечує фінансовий маневр у 2026 році, представлена на рис. 1.

Аналіз структури фінансування, наведеної на рис.1., свідчить про домінуючу роль зовнішньої допомоги у покритті бюджетного дефіциту. Ключовим інструментом стали кредити ERA (Extraordinary Revenue Acceleration) від країн G7 в обсязі 6,095 млрд дол. США, що разом із підтримкою від МВФ (1,521 млрд дол. США) та Світового банку формують надійний фундамент для фінансування оборонних та соціальних видатків [4]. Важливим аспектом маневреності є також розвиток внутрішнього ринку: через ОВДП було залучено понад 4,2 млрд дол. США. Це підтверджує, що держава успішно балансує між залученням міжнародних пільгових коштів та активацією внутрішнього капіталу для підтримання ліквідності єдиного казначейського рахунку [2, 4].

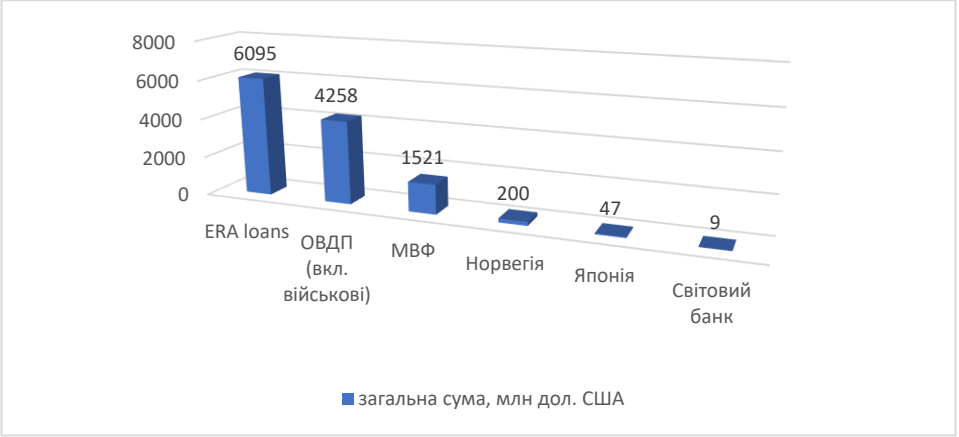

Рис. 1. Джерела фінансування державного бюджету України у 2026 році
Джерело : побудовано автором на основі [4].

Ефективність обраної стратегії залучення коштів найкраще простежується через зміну обсягів державного боргу у часі. Розуміння динаміки боргового навантаження дозволяє оцінити довгострокову стійкість державних фінансів та спроможність економіки обслуговувати накопичені зобов'язання. Методологічні підходи до аналізу таких індикаторів дозволяють виявити межу, за якою борг починає створювати критичні ризики для відновлення [2, 5]. Траєкторія зростання боргового навантаження у співвідношенні до ВВП за останні роки, розрахована на основі офіційних звітів, відображена на рис. 2.

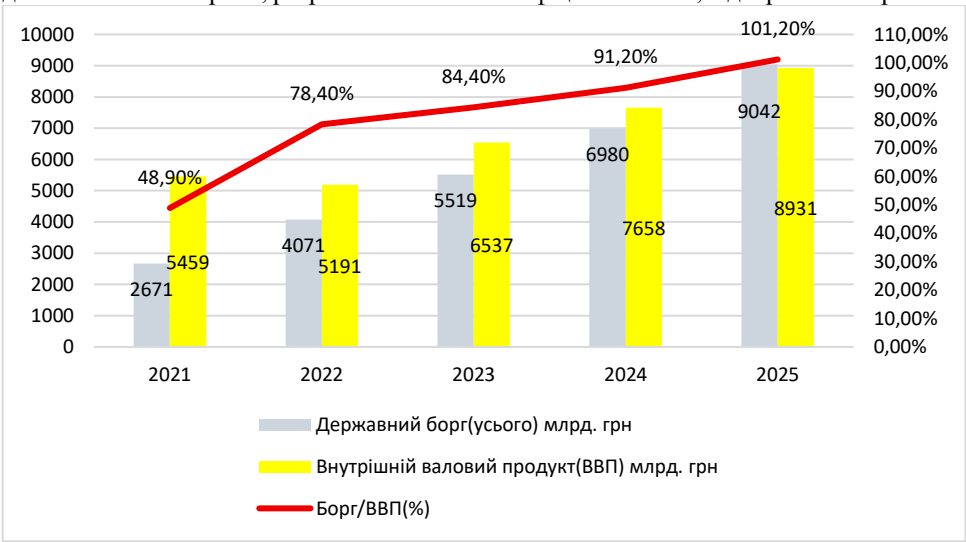

Рис. 2. Динаміка співвідношення державного боргу до ВВП України (2021–2025 рр.)
Джерело : побудовано автором на основі [5].

Аналіз динаміки державного боргу на рис. 2.,свідчить про суттєву зміну боргового навантаження України в умовах повномасштабної війни. Якщо у довоєнному періоді в 2021 році показник Борг/ВВП становив помірні 48,9%, то з початком повномасштабного вторгнення траєкторія боргового навантаження різко змінилася. Вже у 2022 році цей показник зріс до 78,4%, а в 2025 році сягнув критичної позначки — 101,2%, що стало наслідком масштабних потреб у фінансуванні оборонного сектору, соціальних видатків та підтримки економіки в умовах війни. Таке зростання зумовлене необхідністю екстреного залучення коштів для забезпечення оборони та соціальної підтримки населення в умовах падіння ВВП. Проте аналіз вказує на реалізацію принципу маневреності: завдяки залученню довгострокових пільгових позик та механізмів реструктуризації, вартість обслуговування боргу залишається на рівні, що дозволяє уникати дефолтних сценаріїв.

Отже, в умовах воєнного стану фінансування дефіциту державного бюджету та управління державним боргом є одним із ключових чинників забезпечення фінансової стійкості України. Попри зусилля уряду, спостерігається критичне зростання боргового навантаження, адже з початком повномасштабного вторгнення траєкторія запозичень різко змінилася, і співвідношення державного боргу до ВВП уже сягнуло позначки 101,2% у 2025 році. Разом з тим, успішність фінансової політики у 2026 році базується на реалізації принципу маневреності — здатності гнучко поєднувати внутрішні ресурси та міжнародну допомогу. Основним джерелом покриття дефіциту залишаються міжнародні запозичення, зокрема кредити ERA від країн G7 (6,095 млрд дол. США), підтримка МВФ та Світового банку. Водночас важливим інструментом підтримання ліквідності є залучення капіталу через ОВДП, обсяг яких склав понад 4,2 млрд дол. США.

Для подальшого покращення ситуації доцільним є розширення лінійки військових облігацій для різних категорій інвесторів, продовження співпраці з партнерами щодо реструктуризації зобов'язань на пільговій основі, активізація грантового фінансування соціальних видатків, а також впровадження сучасних цифрових систем моніторингу ризиків у режимі реального часу. Саме поєднання маневреності у сфері залучення коштів та ефективного управління борговими зобов'язаннями дозволяє підтримувати фінансову безпеку держави в умовах воєнних та економічних викликів

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17

2. Бюджетна система в таблицях і схемах : Навчальний посібник / Ситник Н. С., Західна О. Р., Стасишин А. В., Шушкова Ю. В. - Львів : Видавництво "Апріорі", 2017. 180 с.; рис., табл. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/BS-v-tablytsiakh-i-skhemakh.pdf

3. Буряченко А. Є., Болдова А. А., Москаленко Н. В. Фінансування дефіциту державного бюджету: маневреність у контексті управління державним боргом. Економіка та суспільство. 2023. Вип. 53. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2646/2563

4. Джерела фінансування державного бюджету у 2026 році : Офіційна статистика станом на 28.04.2026. Міністерство фінансів України : офіційний сайт. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ukraines_state_budget_financing_since_the_beginning_of_the_full-scale_war-3435

5. Державний борг України: статистичні дані. Портал «Мінфін». URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/

Коханевич Т.В.,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
ОПП «Фінанси, банківська справа та страхування»
Ковернінська Ю.В.,
кандидат економічних наук, доцент
Національна академія статистики, обліку та аудиту

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

Державний борг є важливою складовою публічних фінансів України та суттєво впливає на можливості держави щодо виконання бюджетних зобов'язань і забезпечення соціально-економічного розвитку. В умовах економічної нестабільності, кризових явищ і воєнних викликів проблема ефективного управління державним боргом набуває особливої актуальності. Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України посилила навантаження на державний бюджет і зумовила необхідність активного залучення внутрішніх і зовнішніх запозичень.

Зростання обсягів державних запозичень посилює боргове навантаження на систему публічних фінансів та актуалізує необхідність оцінки його динаміки. Одним із показників, що відображає рівень такого навантаження, є співвідношення державного боргу до ВВП. Динаміку цього показника в Україні протягом 2014-2025 років наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка державного боргу України у 2014-2025 роках

Рік	Борг, % ВВП	Абс. приріст	Темп зростання, %	Індекс (2014=100)
2014	70,3	-	-	100,0
2015	79,3	9,0	112,8	112,8
2016	79,5	0,2	100,3	113,1
2017	71,6	-7,9	90,1	101,8
2018	60,4	-11,2	84,4	85,9
2019	50,5	-9,9	83,6	71,8
2020	60,5	10,0	119,8	86,1
2021	48,9	-11,6	80,8	69,6
2022	77,7	28,8	158,9	110,5
2023	84,5	4,6	105,9	117,1
2024	91,1	6,6	107,8	129,5
2025	98,4	7,3	108,0	140,0

Джерело: складено за даними [2, 3]

Аналіз даних табл. 1 дає змогу простежити основні тенденції зміни боргового навантаження в Україні протягом 2014-2025 років. У 2014-2016 роках спостерігалося суттєве зростання боргового навантаження: державний борг зріс із 70,3 % до 79,5 % ВВП, а темп зростання у 2015 році становив 112,8 %. Основними причинами цього стали девальвація гривні, економічний спад та початок збройної агресії РФ проти України.

У 2017-2019 роках співвідношення державного боргу до ВВП поступово знизилося до 50,5 % у 2019 році. Темпи зростання у цей період були нижчими за 100 %, що свідчило про скорочення боргового навантаження під впливом економічного зростання, зміцнення національної валюти та жорсткішої фіскальної політики.

У 2020 році боргове навантаження знову посилилося через пандемію COVID-19 та необхідність додаткових державних запозичень для підтримки економіки й бюджетної системи. Найбільш різке зростання державного боргу відбулося після повномасштабного вторгнення російської федерації у 2022 році: абсолютний приріст боргу становив 28,8 в. п., а темп зростання – 158,9 %, що є найвищим показником за весь досліджуваний період.

У 2023-2025 роках тенденція до зростання боргового навантаження зберігалася. Якщо у 2021 році співвідношення державного боргу до ВВП становило 48,9 %, то у 2025 році цей показник зріс до 98,4 %, а індекс порівняно з 2014 роком досяг 140,0 %. За прогнозами Міністерства фінансів України, державний борг у 2025 році наблизився до 100 % ВВП [3]. Це свідчить про посилення боргового навантаження на систему публічних фінансів України, зростання залежності держави від зовнішнього фінансування та підвищення ризиків для виконання бюджетних зобов'язань.

Зростання дефіциту державного бюджету в умовах війни супроводжувалося активним залученням внутрішніх і зовнішніх запозичень. Основними джерелами фінансування бюджетних потреб стали міжнародна фінансова допомога, кредити міжнародних фінансових організацій та внутрішні державні запозичення. Значну роль у залученні зовнішнього фінансування відіграють співпраця України з МВФ та фінансова підтримка Європейського Союзу [4; 5].

Водночас зростання обсягів внутрішніх державних запозичень посилило взаємозв'язок боргової та монетарної політики. У 2022-2024 роках значна частина ОВДП була зосереджена у портфелях Національного банку України та банківської системи [1]. Це свідчить про посилення ролі монетизації дефіциту бюджету в системі державних фінансів. Однак така практика одночасно підвищує інфляційні ризики та залежність системи публічних фінансів від внутрішніх запозичень.

Додатковим чинником дестабілізації системи публічних фінансів залишається корупція, яка призводить до втрат бюджетних доходів та неефективного використання державних ресурсів. За оцінками Transparency International, щорічні втрати України від корупції становлять 2-3 % ВВП [6].

Таким чином, сучасна динаміка державного боргу України свідчить про посилення навантаження на систему публічних фінансів та зростання залежності держави від внутрішніх і зовнішніх запозичень. Основними сучасними викликами у сфері державного боргу України є посилення боргового навантаження, зростання залежності від внутрішніх і зовнішніх запозичень, ризики монетизації бюджетного дефіциту та підвищення вразливості системи публічних фінансів до кризових чинників. У зв'язку з

цим ефективне управління державним боргом має бути спрямоване на залучення переважно довгострокового та пільгового фінансування, розвиток внутрішнього ринку державних цінних паперів і поступове зменшення залежності від монетизації бюджетного дефіциту. Це сприятиме зміцненню фінансової стійкості держави та створенню передумов для післявоєнного відновлення економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз ринку ОВДП в Україні. Фінанси України. URL: https://finukr.org.ua/docs/FU_23_11_116_uk.pdf (дата звернення: 11.05.2026).

2. Державний борг України (2009-2026). Minfin. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/ (дата звернення: 11.05.2026).

3. Державний борг України у 2025 році: середній строк до погашення зріс більш ніж удвічі, а середня вартість боргу суттєво знизилась. Міністерство фінансів України. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/ukraines_public_debt_in_2025_average_maturity_more_than_doubled_while_average_cost_significantly_decreased-5567 (дата звернення: 11.05.2026).

4. За чотири роки війни Україна отримала від європейських країн 193 мільярди допомоги. Укрінформ. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/4107717-za-cotiri-roki-vijni-ukraina-otrimala-vid-evropejskih-krain-193-milardi-dopomogi-sviridenko.html (дата звернення: 11.05.2026).

5. Співпраця України з МВФ. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/mvf (дата звернення: 11.05.2026).

6. Transparency International Ukraine. Corruption Perceptions Index. URL: https://ti-ukraine.org/ (дата звернення: 11.05.2026).

Рипаленко Р.Д.,
здобувачка 2 курсу
спеціальності "Інженерія програмного забезпечення"
Слов'янський фаховий коледж
Державного некомерційного підприємства «Державний університет «Київський авіаційний інститут»
Солдатова В.Ю.
викладач вищої кваліфікаційної категорії
Слов'янський фаховий коледж
Державного некомерційного підприємства «Державний університет «Київський авіаційний інститут»

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сьогодні під впливом інноваційних технологій швидко цифровізується глобальна економіка. Серед розмаїття цих інструментів ключове місце посідає штучний інтелект, чиє застосування вже давно вийшло за межі теоретичних розробок і охопило широкий спектр практичних сфер, включаючи фінанси, маркетинг, медицину та державне управління. Актуальність дослідження цієї теми зумовлена об'єктивною необхідністю детального аналізу, як колосальних можливостей, так і специфічних ризиків, що виникають в умовах тотальної цифровізації.

Штучний інтелект зібрав в собі напрямок комп'ютерних наук, спрямований на розробку систем, здатних імітувати та копіювати людське мислення. З легкістю аналізує великі обсяги інформації, розпізнає складні образи та здатний діяти окремо, приймаючи рішення та відповіді. У структурі цифрової економіки штучний інтелект виконує низку критично важливих функцій, забезпечуючи комплексну автоматизацію бізнес-процесів, опрацювання гігантських масивів Big Data, точне прогнозування економічних показників та персоналізацію послуг для кінцевого споживача. Особливого значення у цьому контексті набувають алгоритми машинного навчання, які наділяють системи здатністю до постійного самовдосконалення на основі накопиченого досвіду та вхідних даних.

Практичне впровадження штучного інтелекту демонструє вражаючі результати в різних секторах. У сфері бізнесу та маркетингу технології використовуються для ретельного вивчення поведінки споживачів, що дозволяє створювати високоефективні рекомендаційні системи, налаштовувати таргетовану рекламу та з високою точністю прогнозувати ринковий попит. Такий підхід не лише суттєво підвищує результативність продажів, а й оптимізує операційні витрати компаній. Не менш динамічно штучний інтелект інтегрується у фінансовий сектор, де банки застосовують його для оперативного оцінювання кредитних ризиків, миттєвого виявлення шахрайських операцій та автоматизації клієнтського сервісу за допомогою інтелектуальних чат-ботів.

Соціально значущі сфери, такі як медицина та державне управління, також зазнають трансформації. У системі охорони здоров'я ШІ-системи допомагають фахівцям аналізувати складні медичні зображення, прогнозувати перебіг захворювань та розробляти персоналізовані стратегії лікування. Водночас у державному секторі впровадження цих технологій сприяє автоматизації адміністративних послуг, забезпечує безпрецедентний рівень прозорості процесів та гарантує ефективний розподіл державних ресурсів.

Головні переваги використання штучного інтелекту полягають у кардинальному підвищенні продуктивності праці, оскільки автоматизація рутинних операцій звільняє людський ресурс для вирішення творчих та стратегічних завдань. Швидкість та точність обробки інформації машинами значно перевищує людські можливості, що веде до суттєвого зниження витрат на персонал та загальної оптимізації операційних циклів. Більше того, штучний інтелект виступає потужним каталізатором інноваційного розвитку, стимулюючи появу принципово нових продуктів і сервісів, які раніше були технічно неможливими.

Проте стрімкий технологічний прогрес супроводжується серйозними викликами та ризиками. На перший план виходять складні етичні питання, що стосуються приватності персональних даних та потенційної упередженості алгоритмів. Окрім цього, існує загроза зростання безробіття через витіснення людей із певних професійних ніш, а також гострі проблеми кібербезпеки та надмірної залежності суспільства від технологічних систем. Саме тому важливо знайти стійкий баланс між інтенсивним впровадженням інновацій та гарантуванням безпеки користувачів.

Перспективи розвитку штучного інтелекту в найближчі роки вказують на те, що він стане невід'ємним фундаментом для більшості цифрових сервісів. Очікується поглиблення інтеграції з іншими передовими технологіями, такими як Інтернет речей та блокчейн, а також посилення впливу штучного інтелекту на наукові дослідження та освітні процеси. Паралельно з цим на особливу увагу заслуговує питання державного регулювання, яке має створити чітку правову базу для етичного використання ШІ.

На завершення варто підкреслити, що штучний інтелект є ключовим драйвером сучасної цифрової економіки, який відкриває небачені раніше горизонти для бізнесу та соціуму. Однак успіх цієї трансформації залежить від здатності людства врахувати всі етичні, соціальні та технічні аспекти. Подальші наукові розвідки мають бути сконцентровані на створенні механізмів відповідального та безпечного використання цих потужних технологій на благо людства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вінник О. І. Цифрова економіка: сутність, тенденції та перспективи розвитку // Економіка України. — 2020. — № 3. — С. 45–55.

2. Ляшенко В. І., Вишневський О. С. Цифровізація економіки України: проблеми та перспективи // Економічний вісник Донбасу. — 2018. — № 1 (51). — С. 51–59.

3. Кабінет Міністрів України. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки. — Київ, 2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-p

4. Міністерство цифрової трансформації України. Цифрова держава: офіційний портал. URL: https://thedigital.gov.ua

5. Семеног А. Ю. Розвиток штучного інтелекту в Україні: сучасний стан та виклики // Економіка та держава. — 2022. — № 5. — С. 98–103.

6. Хандій О. О. Цифрова трансформація бізнесу: теоретичні засади та практичні аспекти // Проблеми економіки. — 2021. — № 4. — С. 134–140.

Ткач О.В.,
к.е.н., доц., кафедра штучного інтелекту,
моделювання та статистики,
Київський національний економічний університет
ім. Вадима Гетьмана,
tkacho@kneu.edu.ua
Сергєєва Є.О.,
студентка 2 курсу,
спеціальність «Комерційна діяльність та логістика»,
факультет маркетингу,
Київський національний економічний університет
ім. Вадима Гетьмана,
sergeevae2908@gmail.com

АНАЛІЗ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ ЦІНИ ХЛІБА В УКРАЇНІ

Хліб є важливим елементом продовольчої безпеки держави. На сучасний ринок хлібобулочної продукції в Україні значно впливають коливання цін на зерно та борошно, зміни валютного курсу, подорожчання пального й електроенергії, а також наслідки воєнних дій та порушення логістичних ланцюгів. Аналіз структури собівартості й основних факторів ціноутворення дозволяє визначити можливості зниження витрат, підвищення ефективності виробництва хлібобулочної продукції. Нами обстежено період з січня 2023 р. по грудень 2025 р. (Таблиця 1).

Таблиця 1.

Масив статистичних даних цін хлібобулочних виробів, зерна пшениці, пального та курсу гривні до долара США за період з 01.23 по 12.25 р. [1, 2, 3, 4].

№	Хліб	Пшениця	А-95	Курс
1	41,12	10,002	50,3	36,569
2	41,6	10,192	47,99	36,569
3	41,56	9,299	47,27	36,569
4	41,81	9,046	46,61	36,569
5	42,05	8,402	45,53	36,569
6	41,9	8,940	44,74	36,569
7	41,93	9,175	47,8	36,569
8	42,35	8,428	51,52	36,569
9	42,44	7,911	53,86	36,569
10	42,7	7,698	55,58	36,562
11	43,02	7,679	55,03	36,317
12	43,43	8,213	52,6	37,025

…				
31	58,51	8,304	58,97	41,794
32	58,63	7,798	58,84	41,446
33	59,14	7,805	58,79	43,313
34	59,9	7,709	58,74	41,634
35	59,93	8,254	58,72	42,106
36	60,54	8,115	58,74	42,203
Середн.	49,031	8,440	54,041	39,516

Ціну хлібобулочних виробів розглянуто у якості залежної змінної, тоді X1 – ціна 1 т зерна пшениці, тис. грн., X2 – ціна 1 л пального А-95, грн., X3 – курс гривні до долара США, грн. У загальному регресійна модель матиме вигляд (1):

$$y_i = a_0 + a_1 x_1 + a_2 x_2 + a_3 x_3 + u_i, \quad \left(i = \overline{1,n}\right) \qquad (1)$$

Таблиця 2.

Результати економетричної обробки вхідного масиву даних

2,4211	0,0333	1,3088	-37,3965
0,3655	0,2314	0,4828	13,3474
0,8335	2,8961	-	-
53,3998	32	-	-
1343,6839	268,4021	-	-

Таким чином отримано економетричну модель (2):

$$y_i = -37{,}396 + 1{,}309 x_1 + 0{,}033 x_2 + 2{,}421 x_3 + u_i, \quad \left(i = \overline{1,n}\right) \qquad (2)$$

Коефіцієнт детермінації R2 становить 0,834. Це свідчить про високу якість моделі, тобто 83,35% варіації ціни хліба в Україні обумовлено динамікою цін на пшеницю, пальне та зміною курсу валют. F-критерій Фішера дорівнює 53.40, що суттєво перевищує критичне значення для 32 ступенів свободи. Отже, модель є статистично значущою та придатною для прогнозування.

Нами виконано точковий та інтервальні прогнозні розрахунки для $X_p = (1,\ 10,\ 80,\ 45)$. $\delta_p = 2{,}1034$. Точкове прогнозне значення становить ур=60,464 грн. Довірчі інтервали наведені у таблиці 3.

Таблиця 3.

Довірчі інтервали прогнозного середнього значення ціни хліба (Y) для різних рівнів надійності

Рівень надійності	Альфа (α)	Критичне значення Стьюдента (tкр)	Нижня межа прогнозу (ymin), грн	Верхня межа прогнозу (ymax), грн
95%	0,05	2,037	56,18	64,75
99%	0,01	2,738	54,70	66,22

З надійністю 95 % ціна хліба перебуватиме в межах (56,18; 64,75). Для надійності 99% інтервальні оцінка становить (54,70; 66,22). Зростання вартості зерна пшениці на 1 гр. од. призводить до збільшення ціни хліба на 1,309 грн., збільшення ж ціни пального на 1 гр. од. додає значенню залежної змінної 0,033 грн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. https://index.minfin.com.ua/ua/markets/wheat/2025-12/ (дата доступу 14.05.2026).
2. https://index.minfin.com.ua/ua/markets/product-prices/bread_wheaten_from_flour_of_the_highest_grade/ (дата доступу 14.05.2026).
3. https://index.minfin.com.ua/ua/markets/product-prices/petrol_a95/ (дата доступу 15.05.2026).
4. https://minfin.com.ua/ua/currency/nbu/usd/2025-03-13/ (дата доступу 15.05.2026).

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Конончук Богданна Ростиславівна,
здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні
юридичного факультету Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова

РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО: ОСОБЛИВОСТІ ТА НАПРЯМИ

Сучасні державотворчі процеси в Україні потребують ґрунтовного вивчення історичного досвіду формування системи органів державної влади. Традиції державного управління й державної служби постійно розвиваються, маючи на меті формування найбільш дієвого та ефективного апарату держави. Однак цей процес має відбуватися з урахуванням історичної ретроспективи з метою уникнення прорахунків і помилок стратегічного та геополітичного характеру. У цьому контексті вивчення досвіду державотворення доби Гетьманату П. Скоропадського вбачається актуальним та доцільним і сьогодні, враховуючи схожу геополітичну ситуацію: перебування Української Держави на межі геополітичних інтересів Росії та європейських країн.

П. Скоропадський розкриває фундаментальні механізми становлення національної ідентичності та самосвідомості українського народу після звільнення від гніту Російської імперії. Подібні процеси відбувалися й після Революції Гідності, коли Україна почала позбуватися геополітичного тиску з боку Росії, формуючи власні незалежні геополітичні стратегії [5, с.1].

На початку свого урядування він створив Раду Міністрів, до складу якої входили тільки його особисті прихильники. Таким чином, Скоропадський перетворив Раду Міністрів на орган, який безпосередньо підконтрольний йому. Вона не мала демократичної легітимації та не представляла інтереси всього народу.

З метою створення органів влади, що мали б гарантувати стабільність та ефективність діяльності країни, було прийнято ряд законодавчих актів. Найважливішими були Закони про встановлення Гетьманства (29 квітня 1918 року), про Уряд Української Держави (7 травня 1918 року) та про Раду Міністрів (7 травня 1918 року). Згідно з цими законами, головними органами влади стали: Гетьман – голова держави, Рада Міністрів – орган виконавчої влади, та Конституційна Комісія – орган, що займався розробкою конституції країни. У склад Ради Міністрів входили міністри з п'яти головних галузей: закордонних справ, військових справ, внутрішніх справ, юстиції та народної освіти. Крім того, в Українській Державі було створено Верховну Раду, яка була парламентським органом та представляла весь народ.

Окрім того, Скоропадський запровадив систему призначення губернаторів та міських голів без участі місцевого населення. Це дозволяло йому збільшувати свій контроль над територіями та забезпечувати відданість своїх прихильників у владних структурах. Органи публічної влади в Українській державі Павла Скоропадського були в основному централізованими та не мали демократичної легітимації. Вони були підпорядковані персональній владі гетьмана та не представляли інтереси всього народу. Така система

призвела до того, що режим Скоропадського швидко втратив підтримку населення та відновився загальнонаціональний рух за утворення незалежної демократичної держави. Після того, як Скоропадський був змушений покинути посаду гетьмана, українська держава зазнала змін в структурі органів публічної влади. Наступне урядування було засноване на ідеях демократії та розвитку громадянського суспільства.

Українська Центральна Рада (УЦР) знову стала головною владною структурою в країні. Вона створила Раду Народних Міністрів, до складу якої входили представники різних політичних партій та громадських організацій. Цей орган був першим українським урядом, що мав демократичну легітимацію та представляв інтереси всього народу[2,116]. Також УЦР створила Верховну Раду, яка була вищим законодавчим органом в країні. Вона була скликана на основі всеукраїнських виборів та складалася з представників різних політичних партій та громадських організацій.

Органи публічної влади Української Держави після урядування Скоропадського стали більш демократичними та легітимними. Вони були засновані на принципах громадянської участі та діалогу між політичними силами. Це сприяло розвитку демократії в Українській державі та збільшило підтримку населення до її владних структур.

В Українській державі Павла Скоропадського, яка проіснувала дуже короткий час, було створено специфічну модель державного механізму. Характерною рисою доби Гетьманату була концентрація всієї повноти влади в органах державного управління. Провідну роль відігравав гетьман, повноваження якого поширювалися на сферу законодавчої, виконавчої та судової влади. В умовах перехідного періоду основним завданням градоначальників (отаманів) як представників державної влади на місцях було сприяння стабілізації ситуації у країні, створенні умов для побудови нової моделі державного та суспільного устрою. На функціонування градоначальництва, як і загалом на формування та діяльність органів державної влади цього періоду, мали значний вплив напружені відносини з опозиційними політичними силами, невирішені проблеми в соціальній сфері, діяльність каральних загонів, пов'язана з німецькою окупацією, а також зовнішні фактори – боротьба з більшовиками, виконання зобов'язань мирного договору, підписаному в Брест-Литовську щодо продовольчих поставок до Німеччини та Австро-Угорщини та ін. Проте, як підкреслював П. Солуха характеризуючи діяльність гетьмана Павла Скоропадського, "за сім з половиною місяців впертої, надмірної праці, державна будівля вже стояла. Залишалося ще чимало незакінченого, недобробленого, а дещо й непочатого. Але те, що було вже зроблено, то була вже держава" [4, с. 31].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кравчук М., Марціясь І. Особливості міжнародних відносин за гетьмана П. Скоропадського. Режим доступу: http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/745/735# (дата звернення: 15.05.2026).
2. Колесник І. А. Правовий статус Української Держави Павла Скоропадського // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2002. – № 5. – С. 114–123. (дата звернення: 15.05.2026).
3. Мартиросян А. В. Скоропадський П. П. (1873-1945) // Енциклопедія історії України: у 10 т. / ред. кол. В. А. Смолій (голова) та ін. – Київ: Наукова думка, 2007. – Т. 9. – С. 476-477. (дата звернення: 15.05.2026).
4. Солуха П. Договір з Москвою проти гетьмана Павла Скоропадського. – США, 1973. – 381 с. (дата звернення: 15.05.2026).

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Винницька Наталя Володимирівна
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка,
https://orcid.org/0000-0003-2784-3465
Ростоцька Наталія Ігорівна
здобувачка вищої освіти факультету початкової освіти та мистецтва,
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ТА ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УРОКІВ ІНФОРМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Сучасний розвиток освіти характеризується активним упровадженням цифрових технологій, оновленням змісту навчання та пошуком ефективних підходів до організації освітнього процесу в умовах цифровізації суспільства. Особливого значення ці процеси набувають у початковій школі, де закладаються основи навчальної мотивації, пізнавальної активності та формуються ключові компетентності учнів.

Уроки інформатики в початкових класах мають значний потенціал для розвитку цифрової грамотності, алгоритмічного мислення, логіки, творчості та навичок роботи з інформацією. Водночас традиційні форми організації навчання не завжди забезпечують достатній рівень зацікавленості молодших школярів та їх активної участі в освітньому процесі.

Одним із перспективних шляхів підвищення ефективності навчання є використання гейміфікації та цифрових технологій.

Проблеми цифровізації освіти та використання інформаційно-комунікаційних технологій досліджують Валерій Биков, Наталія Морзе.

Питання навчальної мотивації, активізації пізнавальної діяльності та впровадження інноваційних технологій у початковій школі висвітлено у працях Олександра Савченко, Іван Бех.

Проблеми гейміфікації в освіті досліджують сучасні зарубіжні науковці, зокрема Jane McGonigal та Richard Mayer, які розкривають потенціал ігрових механік та цифрового навчання.

Водночас питання системного використання гейміфікації саме на уроках інформатики в початкових класах потребує подальшого дослідження.

Метою статті є теоретичне обґрунтування можливостей використання гейміфікації та цифрових технологій для підвищення ефективності уроків інформатики у початковій школі.

У сучасних умовах цифровізації освіти підвищення ефективності уроків інформатики в початковій школі потребує впровадження інноваційних педагогічних підходів, які відповідають віковим особливостям молодших школярів, сприяють формуванню стійкої навчальної мотивації та активізації пізнавальної діяльності. Одним із таких підходів є гейміфікація.

Гейміфікація розглядається як використання ігрових механік, елементів ігрового дизайну та мотиваційних стратегій у неігровому середовищі, зокрема в освітньому процесі. На відміну від повноцінної гри, гейміфікація не передбачає перетворення навчання на гру, а інтегрує окремі ігрові елементи у структуру освітньої діяльності з метою підвищення залученості учнів до навчального процесу.

До основних елементів гейміфікації, що можуть використовуватися на уроках інформатики в початкових класах, належать: система балів за виконання завдань, рейтинги та таблиці лідерів, накопичення досягнень і цифрових нагород, рівнева система проходження матеріалу, виконання місій, квестів і тематичних завдань, сюжетність та рольові сценарії.

Упровадження гейміфікації є особливо доцільним у початковій школі, оскільки молодший шкільний вік характеризується домінуванням ігрової мотивації, високою емоційною чутливістю, потребою у швидкому зворотному зв'язку та позитивному підкріпленні. Застосування ігрових механік дозволяє трансформувати навчальну діяльність у більш привабливу для дитини форму без втрати навчальної мети.

Особливу ефективність демонструє поєднання гейміфікації з цифровими технологіями. Використання цифрових ресурсів дозволяє автоматизувати систему оцінювання, створювати інтерактивне освітнє середовище та забезпечувати миттєвий зворотний зв'язок.

Серед найбільш ефективних цифрових інструментів для реалізації гейміфікації на уроках інформатики доцільно виокремити:

Kahoot! – платформу для створення інтерактивних вікторин, тестів та змагальних опитувань. Її використання дозволяє організувати оперативне повторення навчального матеріалу, перевірку знань та групову взаємодію учнів.

Quizizz – сервіс для проведення тестування у форматі гри, який передбачає систему балів, рейтингів, таймерів та миттєвого аналізу результатів.

LearningApps – онлайн-платформа для створення інтерактивних вправ, логічних завдань, пазлів, класифікацій, встановлення відповідностей та інших ігрових навчальних активностей.

Scratch – візуальне середовище програмування, що дозволяє учням створювати прості анімації, інтерактивні історії, алгоритми та ігрові проєкти.

Використання зазначених цифрових платформ забезпечує не лише гейміфікацію навчання, а й розвиток цифрової компетентності молодших школярів. Учні набувають навичок роботи з цифровими ресурсами, пошуку та опрацювання інформації, виконання алгоритмічних дій і створення цифрового контенту.

Практична реалізація гейміфікації на уроках інформатики може здійснюватися через різні форми організації навчальної діяльності.

Наприклад, під час вивчення теми алгоритмів учням можна запропонувати виконати серію завдань у форматі місії, де кожне правильно виконане завдання відкриває наступний рівень. У процесі вивчення графічного редактора доцільним є використання творчих конкурсів із системою балів і досягнень.

Ефективність використання гейміфікації залежить від дотримання певних педагогічних умов: відповідності ігрових механік навчальним цілям, урахування вікових особливостей молодших школярів, систематичності використання цифрових інструментів, оптимального поєднання ігрових і навчальних компонентів, педагогічного супроводу та рефлексії результатів діяльності.

Важливо, щоб гейміфікація не зводилася лише до зовнішньої мотивації через бали чи нагороди. Її основне завдання полягає у формуванні внутрішньої мотивації до навчання, розвитку інтересу до предмета та позитивного ставлення до процесу здобуття знань.

Отже, використання гейміфікації у поєднанні з цифровими технологіями створює сприятливі умови для модернізації уроків інформатики в початковій школі. Такий підхід забезпечує активізацію навчальної діяльності, підвищення мотивації, розвиток цифрової компетентності, логічного мислення, творчості та самостійності молодших школярів, що в цілому сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу.

Поєднання цифрових платформ, інтерактивних вправ, мультимедійних ресурсів та ігрових механік забезпечує підвищення якості освітнього процесу, створює позитивне емоційне середовище та сприяє ефективному засвоєнню навчального матеріалу.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні практичних моделей упровадження гейміфікації в систему навчання інформатики в початковій школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биков В. Ю. Цифрова трансформація суспільства і розвиток комп'ютерно-технологічної платформи освіти і науки України. Інформаційні технології і засоби навчання. 2019. Т. 70, № 2. С. 1–21.
2. Морзе Н. В., Буйницька О. П., Варченко-Троценко Л. О. Створення сучасного цифрового освітнього середовища закладу освіти. Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. 2016. № 2. С. 264–272.
3. Спірін О. М. Цифрова компетентність педагога: теорія і практика формування. Київ : Педагогічна думка, 2020.
4. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти. Київ : Грамота, 2019.
5. Бех І. Д. Особистісно орієнтоване навчання у сучасній школі. Київ : Либідь, 2018.
6. Пометун О. І. Інтерактивні технології навчання. Київ : А.С.К., 2018.
7. Kapp K. M. The Gamification of Learning and Instruction. San Francisco : Pfeiffer, 2012.

Маргаріта Волошин,
здобувачка передвищої фахової освіти
комп'ютерного відділення
Науковий керівник: к. пед. н. Лариса Крисак,
викладач англійської мови,
Вінницький технічний фаховий коледж

РОЛЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПОДОЛАННІ МІЖКУЛЬТУРНИХ БАР'ЄРІВ ПІД ЧАС МАНДРІВОК

Актуальність дослідження. У сучасному світі англійська мова остаточно вийшла за межі статусу національної мови окремих держав і перетворилася на універсальний інструмент глобальної комунікації. Зі зростанням відкритості кордонів та популярності самостійних мандрівок, володіння мовою стає не просто академічною вимогою, а ключем до свободи пересування, незалежного планування логістики та повноцінного міжкультурного обміну. Дослідження того, як саме англійська функціонує в реальних умовах міжнародних подорожей є надзвичайно своєчасним, адже воно відображає перехід від вивчення мови як теорії до її використання як живого, практичного інструменту.

Мета дослідження Проаналізувати роль англійської мови як головного засобу міжкультурного спілкування в умовах сучасних подорожей та дослідити специфіку її трансформації і практичного застосування у глобалізованому суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Для багатьох із нас англійська мова роками асоціювалася виключно зі шкільними підручниками, нескінченними таблицями неправильних дієслів та суворими правилами граматики. Проте в епоху глобалізації вона остаточно вийшла за межі академічних аудиторій. Сьогодні англійська мова – це універсальний код комунікації, який об'єднує людей з абсолютно різним культурним бекграундом. Вона перестала бути просто «предметом для оцінювання» і перетворилася на живий, пульсуючий інструмент пізнання світу.

Один і той самий набір слів та базових конструкцій дозволяє вам з однаковою легкістю порозумітися з перехожим на вулицях Будапешту, зорієнтуватися в багатолюдному лондонському аеропорті чи обговорити глобальні тренди з однолітками з іншого континенту. По суті, англійська стала своєрідним «універсальним ключем», який відмикає двері до вільного пересування світом, стирає кордони між культурами та дарує мандрівникам найцінніше – відчуття повної свободи, незалежності та самореалізації за межами власної зони комфорту.

Щоб зрозуміти феномен сучасної англійської мови, варто поглянути на неї крізь призму двох абсолютно різних середовищ: автентичного та глобального.

Уявіть ситуацію: людина роками ретельно вивчає граматику, слухає аудіоматеріали, а потім опиняється, скажімо, у Великій Британії. Здавалося б, це батьківщина мови, ідеальне місце для практики. Проте реальність часто кидає несподіваний виклик. Жива

британська англійська - це не завжди вивірена академічна вимова дикторів BBC. Це складна суміш регіональних акцентів, шаленого темпу мовлення та специфічних ідіом, до яких важко підготуватися лише за допомогою класичних підручників. У такому середовищі мова виступає глибоким культурним кодом, а спілкування з носіями вимагає повної адаптації до їхніх мовних традицій [1].

Проте існує й інша, набагато ширша реальність. Варто вирушити до континентальної Європи, наприклад, на зимову прогулянку багатомовними вулицями Праги, як функція англійської кардинально змінюється. Головною метою є вже не ідеальне дотримання правил фонетики чи використання складносурядних речень, а ефективність передачі думки. Тут мова стає більш утилітарною та прагматичною: складні фразеологізми поступаються місцем зрозумілим інтернаціональним словам, а незначні граматичні неточності чи відчутні акценти сприймаються не як помилки, а як природна норма міжнародного спілкування. Цей разючий контраст доводить унікальну гнучкість англійської мови: здатність бути і складним національним надбанням, і максимально демократичним інструментом взаєморозуміння для мандрівників у будь-якому куточку Європи та світу [2].

Мабуть, кожен стикався з цим парадоксом: ви чудово пишете тести, маєте багатий словниковий запас, але в реальній ситуації за кордоном слова просто застрягають у горлі, а в голові утворюється абсолютна порожнеча. У психолінгвістиці це явище має офіційну назву – тривожність іноземної мови. Суть у тому, що наш мозок сприймає спробу заговорити незвичним кодом не як лінгвістичну задачу, а як пряму соціальну загрозу. Ми підсвідомо боїмося втратити своє «доросле» обличчя, здатися смішними чи некомпетентними.

Цей потужний психологічний бар'єр формується роками в класичній системі освіти, де кожне неправильне дієслово чи пропущений артикль автоматично дорівнюють поганій оцінці. Як наслідок, формується «синдром ідеальної граматики» - ілюзія того, що набагато безпечніше промовчати, аніж вимовити речення з помилкою [4].

Але реальний світ руйнує ці академічні установки. Психологічний тиск часто сягає максимуму в середовищі носіїв: намагаючись щось запитати чи замовити в Англії, неносій мови може відчувати себе під мікроскопом, очікуючи оцінки своєї вимови. Натомість атмосфера кардинально змінюється в багатонаціональному середовищі. Опинившись, скажімо, у вирі туристів у Берліну, рівень стресу парадоксально падає. Коли співрозмовник, такий самий мандрівник або місцевий житель, для якого англійська теж не є рідною, комунікація перетворюється з іспиту на спільну місію [3].

Справжній злам психологічного бар'єра настає в момент легалізації власних помилок. Ефективне спілкування у подорожах на 70% складається з контексту, міміки, впевненості та емпатії, і лише на 30% з бездоганної побудови конструкцій Perfect. Руйнування цього страху дарує найбільшу нагороду: розуміння того, що англійська – це лише ваш утилітарний інструмент для свободи і виживання у світі, а не крихкий кришталь, який не можна чіпати брудними руками [4].

Отже, еволюція англійської мови в сучасному глобалізованому суспільстві кардинально змінила її сприйняття. Вона перестала бути виключно територією академічних словників, іспитів чи привілеєм винятково носіїв мови. Сьогодні англійська - це найефективніший інструмент для руйнування як географічних, так і внутрішніх психологічних кордонів.

Реальний досвід міжнародних подорожей яскраво демонструє: справжня цінність володіння мовою полягає не в бездоганній граматиці чи ідеальній вимові, а в здатності налагодити контакт і бути почутим. Звільнившись від страху перед помилками, сучасний мандрівник отримує набагато більше, ніж просто комунікативну навичку. Мова стає ключем до справжньої незалежності. Вона дарує абсолютну свободу пересувань, можливість самостійно обирати маршрути і відмовлятися від нав'язаних туристичних шаблонів. Адже в сучасному світі англійська - це вже не просто предмет для вивчення, це ваш особистий голос, яким ви говорите зі світом, і єдина мова, якою світ відповідає вам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Crystal D. English as a Global Language (2nd ed). Cambridge University Press URL: https://www.cambridge.org/core/books/english-as-a-global-language/
2. Seidlhofer B. Understanding English as a Lingua Franca. Oxford University URL: https://www.researchgate.net/publication/392591334_Podolanna_movnih
3. The subtle effects of language anxiety on cognitive processing in the second language. URL: https://ir.duan.edu.ua/items/71ee5c81-1f58-482a-9bd1-c230d8702d24
4. Emotions in Multiple Languages. https://mentalzon.com/uk/post/7906/дві-мови-в-голові-як-білінгвізм-перебудовує

УДК 373.3.016:51

Жигайло Оксана,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка
Мигаль Вікторія,
здобувач освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

РОЛЬ ТА МІСЦЕ НЕТРАДИЦІЙНИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Сучасна система початкової освіти перебуває у процесі постійного оновлення. Сьогодні перед учителем стоїть важливе завдання не лише передати учням певний обсяг знань, а й сформувати в них уміння самостійно мислити, аналізувати, робити висновки, працювати в колективі та застосовувати набуті знання у повсякденному житті. Особливого значення це набуває під час вивчення математики, адже саме цей предмет розвиває логічне мислення, увагу, пам'ять, спостережливість та здатність до розв'язання різноманітних життєвих ситуацій. Однак традиційні методи навчання не завжди здатні підтримувати стійкий інтерес молодших школярів до предмета. Саме тому важливе місце у сучасному освітньому процесі займають нетрадиційні форми організації роботи на уроках математики.

Нетрадиційні форми навчання – це особливі способи організації освітнього процесу, які відрізняються від звичайної структури уроку, урізноманітнюють навчальну діяльність учнів та сприяють активному залученню дітей до роботи. Їх використання допомагає зробити урок більш цікавим, емоційним і доступним для сприйняття молодшими школярами. У початковій школі діти швидко втомлюються від одноманітної роботи, тому зміна видів діяльності, ігрові ситуації та інтерактивні методи позитивно впливають на якість засвоєння навчального матеріалу.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати особливості використання нетрадиційних форм навчання на уроках математики в початковій школі.

Однією з найпоширеніших нетрадиційних форм роботи на уроках математики є урок-гра. Молодший шкільний вік характеризується тим, що гра залишається важливою частиною життя дитини, тому використання ігрових елементів допомагає зробити навчання природним і цікавим. На таких уроках учні можуть виконувати роль казкових героїв, мандрівників, дослідників або учасників математичних змагань. Наприклад, під

час уроку-подорожі діти виконують математичні завдання, «подорожуючи» різними станціями, а кожне правильно виконане завдання відкриває новий етап подорожі. Така форма роботи сприяє розвитку уваги, швидкості мислення та підтримує інтерес до навчання протягом усього уроку [4].

Важливе значення мають інтегровані уроки математики. Вони поєднують математику з іншими навчальними предметами – природознавством, українською мовою, мистецтвом, трудовим навчанням. Наприклад, під час інтегрованого уроку з математики та природознавства учні можуть розв'язувати задачі, пов'язані з явищами природи, вимірюванням температури чи довжини. Такий підхід допомагає дітям зрозуміти, що математика є невід'ємною частиною навколишнього світу і використовується у різних сферах життя. Інтеграція предметів також сприяє формуванню цілісного світогляду учнів та розвиває вміння застосовувати знання на практиці.

Серед нетрадиційних форм організації роботи особливу роль відіграє групова та парна діяльність. Під час роботи в групах учні вчаться співпрацювати, висловлювати власну думку, слухати інших та спільно знаходити правильне рішення. Молодші школярі часто краще засвоюють матеріал саме у процесі спілкування з однокласниками. Робота в парах дозволяє дітям взаємодопомагати одне одному, виправляти помилки та разом шукати шляхи розв'язання завдань. Такі форми діяльності сприяють розвитку комунікативних навичок і формують відповідальність за спільний результат.

Ефективною формою організації роботи на уроках математики є використання проблемних ситуацій та дослідницьких завдань. Учитель не подає готове правило чи спосіб розв'язання, а пропонує дітям самостійно знайти відповідь на поставлене запитання. Наприклад, учні можуть порівнювати різні способи обчислення, робити припущення або знаходити закономірності. Такий підхід розвиває критичне мислення, самостійність та вміння аналізувати інформацію. Крім того, дослідницька діяльність допомагає дітям відчути себе активними учасниками навчального процесу.

У сучасній початковій школі все більшого значення набуває використання інформаційно-комунікаційних технологій. Інтерактивні вправи, мультимедійні презентації, математичні онлайн-ігри та навчальні відео роблять уроки більш динамічними та наочними. Молодші школярі із задоволенням працюють із цифровими ресурсами, оскільки це відповідає їхнім інтересам та особливостям сучасного розвитку. Використання інформаційних технологій допомагає урізноманітнити форми подання навчального матеріалу, активізує увагу дітей та сприяє кращому запам'ятовуванню інформації. Крім того, цифрові засоби дозволяють учителю здійснювати індивідуальний підхід до кожного учня.

Окремої уваги заслуговують математичні квести, конкурси та вікторини. Такі форми роботи створюють атмосферу зацікавленості та здорового суперництва. Учні виконують різноманітні логічні завдання, шукають підказки, розв'язують приклади та задачі, щоб досягти певної мети. У процесі такої діяльності діти не лише закріплюють математичні знання, а й розвивають кмітливість, уважність та вміння швидко приймати рішення. Важливо, що під час таких уроків учні часто не відчувають страху помилки, адже навчання відбувається у невимушеній формі [3].

Нетрадиційні форми організації роботи на уроках математики мають велике значення і для створення позитивного психологічного клімату в класі. Доброзичлива атмосфера,

підтримка, цікаві завдання та зміна видів діяльності допомагають знизити рівень тривожності у дітей. Особливо це важливо для учнів, які мають труднощі у вивченні математики. Коли дитина відчуває успіх навіть у невеликому завданні, у неї з'являється впевненість у власних силах та бажання навчатися далі.

Разом із тим слід зазначити, що нетрадиційні форми роботи не можуть повністю замінити традиційні методи навчання. Їх ефективність залежить від правильного поєднання різних форм та методів роботи. Учитель повинен враховувати тему уроку, рівень підготовки учнів, їхні вікові особливості та навчальні можливості. Важливо, щоб використання нетрадиційних форм було педагогічно доцільним і спрямованим на досягнення конкретної освітньої мети, а не лише на розвагу дітей. [2]

Отже, нетрадиційні форми організації роботи на уроках математики у початковій школі займають важливе місце у сучасному освітньому процесі. Вони сприяють розвитку пізнавальної активності, формуванню інтересу до навчання, розвитку логічного мислення та творчих здібностей учнів. Завдяки використанню ігрових технологій, інтегрованих уроків, групової роботи, проблемних завдань та інформаційно-комунікаційних технологій навчання стає більш ефективним, цікавим і доступним для дітей молодшого шкільного віку. Саме тому впровадження нетрадиційних форм роботи є важливою умовою підвищення якості математичної освіти у початковій школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бездєнєжних О. Цифрові інструменти в початковій школі: практичний посібник. Київ: Генеза, 2024. 144 с.
2. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід у початковій освіті. Київ: Літера ЛТД, 2015. 112 с.
3. Большакова І. О. Критичне мислення в початковій школі: як навчити дітей аналізувати. Харків: Ранок, 2023. 176 с.
4. Онопрієнко О. В. Оцінювання в початковій школі: формувальний підхід. Київ: Генеза, 2023. 128 с.
5. Підласий І. П. Педагогіка: 100 питань – 100 відповідей. Київ: Вища школа, 2006. 296 с.
6. Савченко О. Я. Початкова школа в системі неперервної освіти. Київ: Педагогічна думка, 2018. 240 с.

Олена КАСЯН
здобувач фахової передвищої освіти
за спеціальністю 013 Початкова освіта
КЗ ЛОР "Бродівський фаховий
педагогічний коледж імені Маркіяна Шашкевича"
Науковий керівник: Ольга ЛІПКЕВИЧ
викладач КЗ ЛОР "Бродівський фаховий
педагогічний коледж імені Маркіяна Шашкевича"

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІК СКРАЙБІНГУ ТА ДУДЛІНГУ ЯК ЗАСОБУ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ПРИ НАВЧАННІ АУДІЮВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розкрито методичні особливості використання технік скрайбінгу та дудлінгу як засобів візуалізації під час навчання аудіювання учнів початкової школи. Проаналізовано психолого-педагогічні переваги графічної фасилітації та її вплив на розвиток аудіативної компетенції молодших школярів. Охарактеризовано поняття скрайбінгу та дудлінгу, визначено їхню роль у процесі мультимодального навчання. Запропоновано методичний алгоритм використання візуальних технік на уроках англійської мови та наведено приклади практичних вправ для учнів 1–4 класів. Доведено, що поєднання слухового сприйняття з графічною діяльністю сприяє зниженню когнітивного навантаження, підвищенню концентрації уваги та формуванню довготривалої пам'яті.
Ключові слова: *скрайбінг, дудлінг, візуалізація навчання, аудіювання, мультимодальність, початкова школа.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку початкової освіти особлива увага приділяється пошуку ефективних методів навчання іноземних мов, які б відповідали віковим особливостям молодших школярів. Одним із найскладніших видів мовленнєвої діяльності для учнів 1-4 класів є аудіювання, оскільки процес сприйняття інформації на слух потребує високої концентрації уваги, добре розвиненої пам'яті та швидкої обробки мовного матеріалу. Молодші школярі часто втрачають інтерес під час прослуховування іншомовного тексту, що негативно впливає на рівень розуміння почутого. Враховуючи те, що провідним видом мислення дітей молодшого шкільного віку є наочно-образне мислення, актуальним стає використання мультимодальних технологій навчання, які поєднують слухове сприйняття з візуальною діяльністю. Саме тому в сучасній методиці дедалі більшого значення набувають техніки скрайбінгу та дудлінгу, які дозволяють трансформувати пасивне слухання в активний творчий процес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема візуалізації навчання, графічної фасилітації та ефективності мультимодальних технологій навчання висвітлена у працях багатьох науковців. Зокрема Онофрійчук Л. О., Нагорняк С., Безуглий Д. С. та Сидорчук Н. Г. у своїх працях розкривають зміст скрайбінгу та висвітлюють його як ефективний та

інтерактивний метод для візуалізації та запам'ятовування інформації. Дослідження Дж. Андраде підтверджують, що використання технік візуальних нотаток (дудлінг) допомагає мозку зберігати фокус під час монотонної когнітивної діяльності та запобігає «відключенню» уваги. [4] Велущак М. Я. стверджує, що використання мультимодальних методів навчання забезпечує активну реалізацію освітнього процесу, сприяє зростанню рівня якості навчання [6, с. 36].

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробці методичного алгоритму використання технік скрайбінгу та дудлінгу як засобів підвищення ефективності навчання аудіювання молодших школярів на уроках англійської мови.

Виклад основного матеріалу. У сучасній педагогіці візуалізація навчання розглядається не лише як спосіб ілюстрування інформації, а як ефективний засіб активізації пізнавальної діяльності учнів. Візуалізація навчання – це створення умов для наочного представлення інформації, що сприяє формуванню асоціативних зв'язків та кращому засвоєнню матеріалу. Особливе значення для молодших школярів має мультимодальність навчання – підхід, що передбачає одночасне залучення кількох сенсорних каналів: слуху, зору та моторної активності. Поєднання слухового сприйняття з графічною діяльністю сприяє більш глибокому осмисленню інформації та кращому її запам'ятовуванню. Підтвердження цієї думки висловлює у своїй праці Денисенко С., який стверджує: «Людина не просто бачить якусь окрему ілюстрацію, а перед нею розгортається цілісний візуальний образ, що відображає повний, завершений блок інформації. … відрисовка образів відбувається безпосередньо у процесі донесення інформації, а це підвищує розуміння, оскільки немає відриву між повідомленням і його візуальним представленням» [5, с. 49].

Психофізіологічна ефективність технік скрайбінгу та дудлінгу пояснюється синхронізацією роботи обох півкуль головного мозку: ліва півкуля відповідає за мовлення та логічну обробку інформації, а права – за створення образів та емоційне сприйняття. Таким чином, процес навчання стає більш природним та доступним для дітей молодшого шкільного віку.

Крім того, візуалізація сприяє зниженню когнітивного навантаження. Учням не потрібно утримувати в пам'яті весь текст, адже ключові елементи інформації фіксуються у вигляді символів або схем. Це особливо важливо під час навчання аудіювання іноземною мовою, коли дитина одночасно намагається розпізнати слова, зрозуміти зміст та запам'ятати почуте.

Скрайбінг (Scribing) – це техніка створення візуальних нотаток у реальному часі, що полягає в ілюструванні ключових тез розповіді або аудіотексту за допомогою простих малюнків, знаків та символів. Основною особливістю скрайбінгу є синхронізація мовлення та графічного зображення. У процесі навчання вчитель може малювати схематичні образи на дошці одночасно з прослуховуванням тексту, а учні – створювати власні візуальні нотатки або заповнювати підготовлені шаблони. Методично цінним є те, що скрайбінг допомагає структурувати інформацію та візуально відображати логічні зв'язки між подіями чи поняттями.

Дудлінг (Doodling) – це спонтанне малювання нескладних графічних елементів під час прослуховування інформації. На відміну від скрайбінгу, дудлінг не потребує чіткої структури чи продуманого плану. Його головна функція полягає у підтримці когнітивної

активності та концентрації уваги. Дослідження доводять, що легке малювання під час слухання не відволікає учнів, а навпаки – допомагає уникнути втрати уваги під час монотонної діяльності.

Важливо підкреслити, що у скрайбінгу та дудлінгу якість малюнка не має визначального значення. Основним є швидкий асоціативний зв'язок між почутим словом і створеним графічним образом. Це допомагає зняти психологічний бар'єр та страх «я не вмію малювати».

Ефективне використання технік скрайбінгу та дудлінгу на уроках англійської мови потребує чіткої організації роботи з аудіотекстом. Доцільним є використання такого методичного алгоритму:

1) Підготовка візуального словника (Pre-listening)

Перед прослуховуванням учитель знайомить учнів із простими графічними позначеннями ключових слів. Наприклад, слово sun може позначатися колом із промінчиками, а слово jump - хвилястою стрілкою. Такий підхід формує асоціативний зв'язок між звучанням слова та його візуальним образом.

2) Створення «основи»

Учитель роздає учням аркуші з готовими елементами схеми: контуром будинку, дерева чи персонажа. Це допомагає подолати страх «білого аркуша» та полегшує організацію інформації під час слухання.

3) Перше прослуховування та дудлінг (While-listening)

Під час прослуховування учні швидко замальовують почуті слова або події у вигляді простих символів та піктограм. Наприклад, почувши фразу three clouds, дитина малює три хмаринки. На цьому етапі важливо не оцінювати художню якість роботи, а підтримувати швидкість реакції та асоціативне мислення.

4) Спільний скрайбінг (Post-listening)

Після прослуховування вчитель створює на дошці узагальнену візуальну схему тексту. Учні порівнюють її зі своїми дудлами, виправляють помилки та доповнюють власні нотатки.

5) Озвучення малюнка

Спираючись на створені малюнки та схеми, учні намагаються відтворити окремі фрази або коротко переказати текст. Це забезпечує перехід від пасивного сприйняття інформації до активного мовлення.

Також для ефективного розвитку аудіативної компетенції доцільно використовувати різні типи вправ із елементами скрайбінгу та дудлігну:

- Doodle-Dictation. Учитель озвучує слова або короткі речення, а учні швидко зображують їх за допомогою простих символів. Наприклад: The cat is on the mat, The sun is big. Така вправа допомагає учням навчитися виділяти головний образ у мовленнєвому потоці.
- Visual Story Map. Під час прослуховування казки або короткої історії учні малюють маршрут героя, додаючи піктограми предметів та персонажів, яких він зустрічає. Це сприяє розвитку логічного мислення та вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

- Color Coding. Учні використовують різні кольори для позначення певних категорій слів. Наприклад, червоним кольором позначають дії, синім – предмети , зеленим – ознаки. Така вправа допомагає краще структурувати мовний матеріал.
- Скрайбінг-реконструкція. Після першого прослуховування учні створюють власні візуальні нотатки, а під час повторного – доповнюють або коригують їх. Це сприяє розвитку самоконтролю та навичок аналізу інформації.

Бачимо, що використання скрайбінгу та дудлінгу на уроках англійської мови має низку важливих переваг. Такі техніки сприяють зниженню тривожності учнів. Дитина зосереджується не лише на слуханні, а й на процесі малювання, що допомагає уникнути страху «нічого не розуміти». Дудлінг підтримує концентрацію уваги та запобігає когнітивному перевантаженню. Учні залишаються активними протягом усього процесу аудіювання, що позитивно впливає на рівень розуміння тексту. Найкраще, що скрайбінг та дудлінг є ефективною альтернативою традиційному конспектуванню для учнів 1–2 класів, які ще недостатньо володіють навичками письма. Крім того, створення власних візуальних образів забезпечує індивідуалізацію навчання. Кожна дитина формує унікальний «візуальний конспект», який є зрозумілим саме для неї. Це сприяє розвитку творчості, уяви та самостійності.

Висновки. Отже, техніки скрайбінгу та дудлінгу є ефективними засобами візуалізації навчання аудіювання учнів початкової школи. Їх використання сприяє активізації пізнавальної діяльності, підвищенню концентрації уваги, зниженню когнітивного навантаження та формуванню довготривалої пам’яті.

Поєднання слухового сприйняття з графічною діяльністю дозволяє адаптувати процес навчання до вікових особливостей молодших школярів та зробити його більш доступним. Важливо, що у скрайбінгу та дудлінгу пріоритет надається не художній якості малюнка, а швидкості створення асоціативних образів, що допомагає подолати страх помилки та стимулює навчальну активність учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Онофрійчук Л.О. Скрайбінг як сучасна форма візуалізації навчального матеріалу в закладі вищої освіти. Народна освіта. 2020. Вип. 1. С. 61-66.

2. Сидорчук Н. Г. Скрайбінг: інновації та традиції аудіовізуальної підтримки навчального процесу. Креативна педагогіка : наук.-метод. журнал. Житомир : Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся», 2016. Вип. 11. С. 57–64.

3. Безуглий Д.С. Технології візуалізації навчального матеріалу у фаховій підготовці сучасного вчителя. Вісник Черкаського університету. 2016. С. 48-52.

4. Andrade J. What does doodling do? Applied Cognitive Psychology. 2009. 6 с.

5. Денисенко С. Сучасні форми візуального представлення інформації і можливості їх використання в інформаційно-освітньому просторі. Сучасне репродукування: інжиніринг, моделювання, мульти- та кросмедійні технології. Київ : «Політехніка», 2018. С. 47-50.

6. Велущак М. Я. Мультимодальні методи навчання англійської мови студентів економічних спеціальностей у вищих навчальних закладах. Випуск 34. Т. 2. 2021 с. 32-36

Козел Вікторів Тарасівна
здобувая фахової передвищої освіти
Науковий керівник: Гром'як Людмила Тарасівна, спеціаліст
КЗЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж
ім. Маркіяна Шашкевича»
(м. Броди, Україна)

ЛОГОПЕДИЧНА ДОПОМОГА ДІТЯМ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

У статті розглянуто особливості логопедичної допомоги дітям з розладами аутистичного спектра. Проаналізовано основні труднощі мовленнєвого розвитку дітей із РАС, визначено причини порушень комунікації та особливості формування мовлення. Окреслено напрями логопедичної роботи в умовах закладу дошкільної освіти та визначено ефективні методи і прийоми корекційної допомоги. Акцентовано увагу на важливості індивідуального підходу, використанні візуальної підтримки та співпраці педагогів із батьками.
***Ключові слова**: розлади аутистичного спектра, РАС, логопедична допомога, мовленнєвий розвиток, комунікація, корекційна робота, діти дошкільного віку, ЗДО.*

Мета статті. Дослідити особливості логопедичної допомоги дітям із розладами аутистичного спектра та визначити ефективні шляхи розвитку мовлення і комунікативних навичок в умовах закладу дошкільної освіти.

Проблема надання логопедичної допомоги дітям із розладами аутистичного спектра є однією з актуальних у сучасній спеціальній педагогіці та логопедії. Кількість дітей із РАС щороку зростає, що зумовлює необхідність раннього виявлення мовленнєвих порушень та організації ефективної корекційно-розвиткової роботи [1, с. 42].

Розлади аутистичного спектра характеризуються порушеннями соціальної взаємодії, труднощами спілкування та особливостями поведінки. У дітей із РАС часто спостерігається затримка мовленнєвого розвитку, обмежений словниковий запас, труднощі розуміння зверненого мовлення, ехолалія, порушення інтонації та недостатня сформованість комунікативних навичок [5, с. 28].

Особливістю мовлення дітей із РАС є те, що вони можуть використовувати окремі слова чи фрази без розуміння їхнього змісту. Часто діти уникають зорового контакту, не реагують на звертання або не використовують мовлення як засіб спілкування. У деяких випадках мовлення може бути повністю відсутнім [2, с. 63].

Відповідно до сучасних вимог дошкільної освіти, важливим завданням педагогів і логопедів є створення умов для розвитку мовлення та комунікації дітей із особливими освітніми потребами [3]. Саме в закладі дошкільної освіти забезпечується комплексний підхід до корекційної роботи, який передбачає взаємодію вихователя, логопеда, психолога та батьків.

Логопедична допомога дітям із РАС спрямована насамперед на формування потреби у спілкуванні та розвиток комунікативної функції мовлення. На початкових етапах роботи важливо встановити емоційний контакт із дитиною, сформувати позитивне ставлення до занять і створити сприятливу атмосферу для взаємодії.

Ефективність логопедичної роботи залежить від використання різноманітних методів і прийомів. До них належать артикуляційна гімнастика, дихальні вправи, логоритміка, сенсорні ігри, вправи на розвиток слухового сприймання та дрібної моторики. Важливе місце займає використання візуальної підтримки: карток, предметних зображень, схем та піктограм [4, с. 91].

Одним із поширених засобів комунікації є система PECS, яка допомагає дітям висловлювати свої потреби за допомогою карток-зображень. Використання альтернативної та додаткової комунікації сприяє розвитку мовленнєвої активності та полегшує взаємодію дитини з оточенням.

Особливу роль у логопедичній роботі відіграють ігрові методи. Через гру діти легше сприймають інформацію, вчаться наслідувати дії дорослого, розвивають увагу та мовлення. Дидактичні ігри допомагають формувати навички діалогу, розширювати словниковий запас і закріплювати правильне використання слів у мовленні.

Важливим чинником успішної корекційної роботи є систематичність занять та індивідуальний підхід до кожної дитини. Логопед повинен враховувати рівень мовленнєвого розвитку, особливості поведінки, інтереси та потреби дитини. Регулярне повторення вправ і чітка структура занять допомагають дітям із РАС краще засвоювати новий матеріал.

Не менш важливою є співпраця з батьками. Саме родина закріплює мовленнєві навички, сформовані під час занять.

Батькам рекомендується більше спілкуватися з дитиною, читати книги, використовувати мовленнєві ігри та дотримуватися рекомендацій спеціалістів [2, с. 118].

Таким чином, логопедична допомога дітям із розладами аутистичного спектра є складним і тривалим процесом, який потребує комплексного підходу, систематичної роботи та тісної взаємодії всіх учасників освітнього процесу.

Висновки. Логопедична допомога дітям із РАС має важливе значення для розвитку мовлення, комунікативних навичок та соціалізації дитини. Використання сучасних методів і прийомів, індивідуальний підхід, створення сприятливого мовленнєвого середовища та співпраця з родиною забезпечують ефективність корекційно-розвиткової роботи. Раннє втручання та систематична допомога сприяють успішному розвитку дітей із розладами аутистичного спектра.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку. – Київ : Слово, 2010. 384 с.
2. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : підручник. – Київ : Академвидав, 2015. 464 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). – Київ, 2021. (https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/01/bazovyy-komponent-doshkilnoyi-osvity.pdf?utm_source=chatgpt.com)
4. Конопляста С. Ю., Сак Т. В. Логопсихологія. – Київ : Знання, 2017. 293 с.
5. Шульженко Д. І. Аутизм: не вирок. – Київ : Шкільний світ, 2010. 128 с.

Лобанова Дар'я Сергіївна
здобувачка групи П-22-1, 4-го курсу
факультету права, публічного управління та національної безпеки
Поліського національного університету

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Сьогодні Україна демонструє рішучість у реалізації свого стратегічного курсу на вступ до Європейського Союзу, що вимагає інституційних перетворень та гармонізації національного законодавства з правовими нормами ЄС. Невід'ємною складовою цього процесу є модернізація юридичної освіти, адже саме висококваліфіковані правники є фундаментом для забезпечення верховенства права, ефективного функціонування судової системи та боротьби з корупцією.

Інтеграція України до європейського освітнього простору базується на принципах Болонського процесу, що передбачає трирівневу систему вищої освіти, впровадження Європейської системи переведення та накопичення кредитів - ECTS, забезпечення академічної мобільності та автономії закладів вищої освіти. Однак для юридичної освіти ці загальні стандарти доповнюються специфічними секторальними вимогами [1, с.453].

Кабінет Міністрів України у співпраці з ЄС затвердив стратегічний план на 2023–2027 роки, який безпосередньо передбачає модернізацію юридичної освіти [2]. У рамках виконання цього плану вже досягнуто відчутного прогресу: ухвалено законодавство щодо індивідуальних освітніх траєкторій, підвищено критерії відбору на юридичні спеціальності, а також суттєво посилено критерії відбору абітурієнтів, які планують здобувати юридичний освіту. Вагомим кроком стало запровадження єдиного державного кваліфікаційного іспиту – ЄДКІ для випускників-юристів, що є важливим інструментом стандартизації та контролю якості знань.

З точки зору методології навчання, європейська інтеграція вимагає відмови від застарілих радянських підходів на користь студентоцентризму та партнерської взаємодії між викладачем і здобувачем освіти. Сучасний європейський ринок праці та інтегроване правове поле диктують потребу у формуванні в майбутніх юристів специфічних мета-навичок: понад 80% освітян відзначають критичну важливість адаптивності, 76% наголошують на необхідності критичного мислення, а 64% – усвідомленості. Юрист нової формації має не лише знати норми права, а й уміти застосовувати їх у динамічному, багаторівневому правовому середовищі [1, с.462].

Водночас процес трансформації стикається зі значними викликами. По-перше, повномасштабною війною спричинено руйнування інфраструктури та вимушену міграцію, що різко актуалізувало дистанційне навчання та діджиталізацію. Незважаючи на те, що 96% учасників освітнього процесу визнають позитивний вплив технологій, включно зі штучним інтелектом, на полегшення навчання, більшість освітян справедливо зазначають, що технологія є лише допоміжним засобом і не здатна повністю замінити

людську взаємодію, що особливо критично для формування етичних і моральних засад професії юриста. По-друге, українські студенти-правники зустрічаються з проблемою мовного бар'єра та складнощами у визнанні вітчизняних дипломів за кордоном, що вимагає посилення інтернаціоналізації університетів та реалізації спільних мовних і підготовчих програм [3, с.100]. По-третє, реформа юридичної освіти нерозривно пов'язана із ширшими викликами: судовою реформою, необхідністю вдосконалення механізмів суддівської доброчесності та боротьбою з корупцією. Випускники юридичних шкіл повинні мати нульову толерантність до корупції, інакше євроінтеграційні зусилля держави будуть знівельовані [4, с.282-283].

Отже, трансформація юридичної освіти відповідно до стандартів ЄС є сталим вектором розвитку, який неможливо повернути назад, і він потребує оновлення методик та переосмислення ролі всіх учасників навчального процесу. Орієнтація на європейські стандарти через ЄДКІ, розвиток персоналізованих навчальних планів та впровадження компетентнісної моделі - створює необхідний ґрунт для появи фахівців, здатних витримувати конкуренцію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Похиленко І. С., Акімов М. О. Новітні тенденції розвитку освіти в контексті європейської інтеграції. Innovations in education and science in the context of European integration : Scientific monograph. Vol. 1. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”. 2025. С.447-468. URL: https://repositary.knuba.edu.ua/handle/123456789/15943 (дата звернення: 23.03.2026)

2. Про затвердження плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки: Розпорядж. Каб. Міністрів України від 23.08.2024 № 792-р: станом на 15 верес. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2024-р#Text (дата звернення: 23.03.2026).

3. Фокін Я. Ф. Імплементація європейських стандартів у правове поле україни: секторальні реформи та виклики інтеграції в єс. Ірпінський юридичний часопис. 2025. № 1(18). С. 280–287. URL: https://doi.org/10.33244/2617-4154-1(18)-2025-280-287 (дата звернення: 23.03.2026).

4. Лудченко С., Чеханюк Л. Право на освіту в умовах євроінтеграції в Україні. 2025. С.99-101. URL: https://elar.navs.edu.ua/bitstreams/96e960f0-6b88-4131-8fce-5cefd00931fe/download (дата звернення: 23.03.2026)

Мамиченко Сергій Анатолійович
доктор філософії, доцент кафедри педагогіки
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

СУТНІСТЬ ПОНЯТІЙНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Понятійно-термінологічна система педагогіки вищої школи – це важлива складовою наукового знання. Вона відображає рівень розвитку педагогічної науки, її теоретичні засади, концептуальні підходи та практичні орієнтири.

Формування понятійно-термінологічного апарату вищої педагогіки відбувається як через запозичення понять із суміжних наук – філософії, психології, соціології, так і шляхом конструювання власного понятійного поля, адекватного сучасному освітньому середовищу. Така подвійна природа зумовлює динамічність і відкритість термінологічної системи, її здатність реагувати на зміни в науковому та освітньому просторі.

У навчальному посібнику «Практикум з педагогіки» за редакцією О. Дубасенюк та А. Іванченка підкреслюється, що педагогіка, як і будь-яка інша наука, має власний понятєвий апарат, який визначається предметом її дослідження. Основні поняття педагогічної науки формуються відповідно до тих явищ і процесів, які вона вивчає, і відображають сутність освітньої реальності. Навіть у межах усього комплексу педагогічних понять можна виокремити провідні, найбільш узагальнені поняття, навколо яких вибудовується вся система наукового знання. Такі узагальнені поняття визначаються як категорії науки, які виконують системоутворювальну функцію, забезпечуючи внутрішню єдність та логічну впорядкованість педагогічного знання.

Своєю чергою, категорії пронизують усю структуру наукового знання, виступаючи своєрідними опорними елементами, що поєднують окремі поняття в цілісну систему. Завдяки цьому вони не лише відображають зміст педагогічної науки, а й забезпечують її цілісність, структурованість та можливість подальшого розвитку [4, с. 17].

Продовжуючи аналіз сутності понятійно-термінологічної системи педагогіки, варто звернутися до наукових підходів, що акцентують на її функціональному значенні. Як влучно наголошує С. Вітвицька, знання термінологічного апарату педагогіки вищої школи є важливою передумовою забезпечення цілісності, системності та структурованості педагогічних знань. Володіння чітко визначеним понятійним інструментарієм дає змогу здобувачам вищої освіти глибше усвідомлювати сутність педагогічних явищ і процесів, коректно інтерпретувати наукову інформацію та ефективно застосовувати її у навчальній і практичній діяльності.

Дослідниця підкреслює, що сформованість термінологічної компетентності сприяє розвитку професійного мислення, здатності до наукового аналізу, узагальнення й систематизації знань, а також підвищує рівень академічної культури майбутніх здобувачів вищої освіти. Ураховуючи темпи модернізації вищої освіти, зараз зростає потреба у підготовці фахівців, здатних до інноваційної діяльності, критичного осмислення педагогічного досвіду, упровадження нових освітніх практик. Без професійного володіння понятійно-термінологічною системою, говорити про ефективність та продуктивність професійної діяльності не є можливим [1].

С. Кушнірук розглядаючи сутність категорійно-понятєвого апарату, акцентує на системному характері педагогічної термінології (внутрішній упорядкованості, ієрархічності), та підкреслює, що понятійно-термінологічний апарат не є статичним утворенням, а перебуває у постійному розвитку, реагуючи на зміни в науковому знанні та освітній практиці. Його функціонування забезпечує опис педагогічної реальності, є інструментом її пізнання, інтерпретації, наукового осмислення. У цьому контексті важливого значення набуває узгодженість термінів, чіткість їх визначень і логічна впорядкованість, що сприяє ефективній комунікації в науково-педагогічному середовищі та підвищує якість професійної діяльності фахівців [2, с. 110].

Відбиває цінний науковий підхід О. Новіков, який звертає увагу на специфіку функціонування понятійно-термінологічного апарату педагогіки. Дослідник зазначає, що, попри активне використання у педагогіці та теорії освіти природної розмовної мови, це не виключає необхідності її наукового впорядкування. Навпаки, застосування термінів у педагогічному дискурсі потребує чіткої систематизації, уніфікації та досягнення єдності у їх тлумаченні й використанні. Адже багатозначність та варіативність природної мови можуть ускладнювати наукову комунікацію, призводити до неточностей у розумінні педагогічних явищ, процесів, знижувати ефективність передачі знань. Саме тому формування впорядкованого понятійно-термінологічного апарату виступає важливою умовою розвитку педагогічної науки як цілісної системи знань [3, с. 113].

Досягнення єдності у використанні термінів потребує цілеспрямованої наукової діяльності, яка охоплює уточнення змісту понять, їх класифікацію, встановлення логічних зв'язків між ними та узгодження з міжнародною науковою практикою. У зв'язку з цим дослідження понятійно-термінологічного апарату педагогіки постає як окремий і важливий напрям наукових пошуків, спрямований на забезпечення методологічної чіткості, наукової обґрунтованості та ефективності освітньої діяльності.

Отже, формування термінологічного апарату відбувається через запозичення з суміжних наук та через конструювання власного понятійного поля, що забезпечує його динамічність. Наукові підходи, запропоновані С. Вітвицькою, С. Кушніруком та О. Новіковим, підкреслюють необхідність узгодженості термінів, їх логічної впорядкованості та цілеспрямованої систематизації, що сприяє ефективній комунікації у науково-педагогічному середовищі та підвищує якість освітньої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вітвицька С.С. Термінологічна система педагогіки вищої школи – основа формування, поглиблення, збагачення педагогічних знань студентів магістратури. Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання: монографія / за ред. проф. О.А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 107–139.

3. Кушнірук С. Алгоритм формування категорійно понятєвого апарату вітчизняної педагогіки. Молодь і ринок. 2018. №6 (161). С. 107–113.

3. Новіков О. М. Про структуру теорії освіти. Освітологія : хрестоматія : навч. пос. для студентів вищих навчальних закладів / Укладачі : Огнев'юк В. О., Сисоєва С. О. К. : ВП «Едельвейс», 2013. С. 109–116.

4. Практикум з педагогіки: навч. посіб., вид 2-ге, доповн. і переробл. / за заг. ред. О. А. Дубасенюк, А. В. Іванченка. Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2002. 482 с.

Стець Анастасія Віталіївна
студентка 4 курсу
факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського
УДУ імені Михайла Драгоманова
Холоденко Вікторія Олександрівна
канд. пед. наук,
доцент кафедри інструментального виконавства,
оркестрового диригування та педагогіки мистецтва
УДУ імені Михайла Драгоманова
https://orcid.org/0000-0002-3122-116X

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ГРИ НА ФОРТЕПІАНО УЧНІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Підлітковий вік є етапом інтенсивної соціокультурної соціалізації, становлення особистісного самосвідомості та ідентифікації індивіда в суспільному просторі. За таких умов музичне мистецтво виступає дієвим інструментом екстеріоризації емоційних станів та світоглядних ідей вихованців. Зазначена вікова категорія учнів вимагає від педагога диференційованого підходу та застосування специфічного методичного інструментарію. Це зумовлено специфікою пубертатного періоду, що супроводжується психофізіологічною перебудовою, амплітудою емоційних переживань, загостренням потреби в естетичному самовираженні та рефлексії. Водночас у підлітків інтенсифікується здатність до глибокої інтерпретації художньо-образного змісту творів, свідомого самоконтролю піаністичного туше, цілеспрямованого звукоутворення та осмислення складної музичної драматургії.

Навчання в закладах початкової мистецької освіти, орієнтоване на розвиток сенсорно-перцептивної сфери, відкриває суттєві перспективи для творчого зростання учнів. Розвинені тембрально-слухові уявлення дозволяють підліткам диференціювати складні акустичні комплекси, осягати іманентний зміст музичного полотна, його колористичну палітру та образну самобутність. Такий рівень сприйняття забезпечує перехід виконавської діяльності на якісно новий, свідомий та інтелектуально місткий рівень.

Крім того, у процесі фахової підготовки юні піаністи опановують навички адекватної трансляції художньої концепції композитора, аналізуючи вплив варіативності звукових модусів на рецепцію музичного твору. Виконавська діяльність набуває ознак усвідомленості завдяки цілеспрямованому вибору художньо-виражальних засобів, які маркують тембральну автентичність інтерпретації. Освоєння колористичного потенціалу фортепіанного звучання стимулює пізнавальний інтерес до вивчення інструментальних тембрів та специфіки різних музичних жанрів, що диверсифікує загальнокультурну компетентність вихованців. Своєю чергою, тембральні характеристики звукового потоку стають ключовим чинником асоціативно-мнемонічного структурування та

довготривалого засвоєння музичного матеріалу. Отже амплітуда та поліфонічність сприйняття тембрової палітри є прямою детермінантою формування вишуканих мистецьких уподобань та індивідуального естетичного цензу учня [4, 5].

Тому викладачі й враховують індивідуальні здібності кожного учня, створюють для них індивідуальний вектор навчання, особистісний темп розвитку, обирають перспективний репертуар, коректно навантажують піаністичний апарат. Зокрема В. Лупанова стверджує, що ключовим у музичному навчанні є індивідуальний підхід, який передбачає активність здобувача, поєднання емоційного та свідомого сприйняття, художнього й технічного розвитку; зв'язок навчання з життям, гуманізацію мистецької освіти та, що особливо важливо, особистісне «усвідомлення специфічної художньо-музичної мови як сукупності виражальних засобів і прийомів створення художнього образу музичного твору» [3, с. 124].

Тож розвиток учнівських тембрально-слухових уявлень, на нашу думку, є багатовимірним процесом, який залежить від сукупності індивідуальних характеристик: природних задатків, нейропсихологічних особливостей, мотивації, рецепції, наполегливості, а також від рівня обдарованості та професіоналізму викладача. Дослідження О. Завгородньої корелює з нашим розумінням про унікальну особистість, яка вирізняється «чутливістю, спрямованістю на актуалізацію своїх творчих можливостей, здатністю до екзистенціювання. Рівень розвитку та досягнення нею акме визначається глибиною її переживань, повнотою та унікальністю їх виявлення у світі художніх форм» [2, с. 19].

У даному контекстному полі викладач відіграє важливу роль не тільки як вчителя, але й як т'ютора, що вмотивовує, розкриває метакогнітивні здібності, формує впевненого у собі майбутнього митця, озброєного високим інтелектом, культурним рівнем, устремлінням до перемоги над своїми страхами. Теза К. Завалко вказує на глибоке розуміння викладачами нейронних механізмів навчання, що є запорукою їхньої здатності гнучко адаптувати навчальний процес до індивідуальних психофізичних потреб учнів: «щоб навчати дітей музиці, важливо розуміти складну схему лімбічної системи, яка показує, що для того, щоб щось навчитися та запам'ятати, має бути сенсорний вхід, особистий емоційний зв'язок і рух» [3, с. 83].

Специфіка навчання гри на фортепіано учнів мистецьких шкіл інтерпретується як цілеспрямований педагогічний процес, детермінований системою базових теоретико-методологічних принципів, серед яких ми виокремили:

- системності та послідовності: регламентує поетапне становлення виконавської майстерності юних піаністів на засадах концентричного ускладнення завдань – від елементарних рецептивних дій (диференціація тембрів автентичних інструментів) до комплексного аналізу музичного полотна;
- мотиваційно-ціннісної зацікавленості: визначає таку архітектоніку навчального процесу, за якої вдосконалення піаністичного апарату трансформується в усвідомлену потребу індивіда, нівелюючи вияви репродуктивної рутини. Наявність пізнавального інтересу виступає інтегративним чинником, що акумулює доступність сприйняття, емоційну захопленість, когнітивне розуміння та цілепокладання в межах музично-творчої діяльності;
- цільової спрямованості: зумовлює векторність художньо-педагогічного процесу, що гармонійно поєднує технологічний розвиток виконавського апарату з вирішенням виховних завдань, розширенням тезаурусу та амплітудою інтелектуального рівня вихованців;

- свідомості: передбачає інтенсифікацію процесів смислоутворення на особистісному та діяльнісному рівнях. Свідома рефлексія виконавської практики, вольова готовність до подолання технологічних труднощів та раціональне засвоєння системи знань, умінь і навичок забезпечують ефективність навчання. Цей процес оптимізується за умови розвитку всіх модальностей музичного слуху, починаючи з первинної рецепції тембральних характеристик інструмента в синергії із самоконтролем звукоутворення (туше);
- перспективності: детермінує перманентний творчо-методичний пошук педагога, спрямований на проектування нових векторів розвитку особистості учня, що є засадничим для стратегічного планування та етапності навчально-виховної роботи;
- художньо-технічної єдності: відбиває кореляцію між технологічним рівнем виконавського апарату піаніста та художньою концепцією твору. У цьому контексті аксіоматичним постає домінування художньо-образного розкриття авторського задуму як цільової установки, де технічний інструментарій виступає виключно засобом її верифікації.

Окреслена система принципів безпосередньо реалізується через комплекс спеціалізованих методів, а саме: метод активного слухання (актуалізація тембральної рецепції через аналітичне порівняння інтерпретаційних інтенцій когнітивного змісту творів Й. Баха на фортепіано, органі, баяні); метод компаративного аналізу тембрів як інструмент виявлення художніх аналогій між фортепіанним звучанням та акустичними властивостями скрипки чи флейти; а також метод асоціативно-синестетичного мислення, що стимулює підлітків до пошуку міжчуттєвих зв'язків (колір-звук), поглиблюючи емоційну амплітуду сприйняття.

Отже, взаємодія з учнями підліткового віку в класі спеціального фортепіано вимагає впровадження специфічних методичних підходів, здатних врахувати гетерохронність їхнього розвитку. Підлітковий період у розвитку людини характеризується бурхливими соматичними та емоційними змінами, кризою ідентичності, загостренням сензитивності та прагненням до автентичного самовиявлення через актуалізацію художньо-естетичного цензу. Водночас у підлітків формується новий рівень виконавського мислення, що виявляється у здатності до глибокої герменевтичної інтерпретації творів, рефлексивного самоконтролю за процесами звуковидобування і функціонування піаністичного апарату, а також у свідомому моделюванні драматургічної лінії складних музичних творів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Завалко, К. В. (2022). Нейропедагогіка: теорія та методика Орф-підходу в музичному навчанні. Інноваційна педагогіка, (51), 80-85.
2. Завгородня, О. В. (2012). Психологія художньо обдарованої особистості (гендерні аспекти) : дис. … д-ра психол. наук : 19.00.01 / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Київ.
3. Лупанова, В. (2018). Сучасні дидактичні принципи музичної педагогіки в аспекті інструментального виконавства. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи, (59), 123-130.
4. Холоденко, В. О. (2011). Особливості розвитку техніки гри на фортепіано у старшокласників ДМШ. Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти, (11), 248-252.
5. Холоденко, В. О. (2012). Формування прийомів фортепіанної гри в учнів старших класів ДМШ. Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти, (13), 113-120.

Сухонос С.А., Тарнавська С.П.
ВСП «Тальнівський будівельно – економічний фаховий коледж Уманського національного університету»

БІНАРНІ ЗАНЯТТЯ ЯК ШЛЯХ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ (БІОЛОГІЯ І ЕКОЛОГІЯ + АНГЛІЙСЬКА МОВА)

Актуальність. Традиційне вивчення дисциплін часто призводить до їх розрізненості. Студенти не розуміють, як знання з біології застосувати англійською мовою, а мова сприймається відірвано від реальних життєвих контекстів. Бінарні заняття є ефективним способом поєднання предметного контенту та мовної практики. Вони підвищують мотивацію, розвивають критичне мислення, навички дослідницької діяльності та підготовлюють до використання іноземної мови у професійній діяльності.

Мета. Розширити знання з біології (здоровий спосіб життя, раціональне харчування, рухова активність, стрес, захворювання) та одночасно сприяти вивченню спеціальних біологічних термінів англійською мовою (наприклад: “healthy leaving”, “carbohydrates”, “complex carbohydrates”, “foods high in carbohydrates”, “proteins”, “fats”, “energy balance”, “avitaminosis”, “vitamin deficiency”, “hypovitaminosis”).

Матеріали і методи. Підсумки проведення бінарних занять. Опрацювання, узагальнення та аналіз офіційних джерел інформації.

Результати. Інтегрований підхід у поєднанні біології і екології та англійської мови демонструє високу ефективність у сучасній освіті, оскільки дозволяє вивчати мову не як окремий предмет, а як інструмент пізнання світу і людини зокрема.

Надзвичайно важливо показувати зв’язок біології і екології та іноземної мови з життям суспільства. У сучасний період необхідне не так поглиблення специфічних знань з біології і англійської мови, як їх соціокультурна адаптація. Потрібно звузити розрив між даними дисциплінами та реаліями повсякденного життя.

Біологія дає факти (харчовий раціон, будова клітини, екосистеми та ін.), а англійська мова - інструментарій для їх опису, аналізу та пошуку додаткової інформації.

Завдяки інтерактивним формам (вікторини, проєктна діяльність, інтелектуальні рольові ігри, створення постерів студенти краще засвоюють матеріал, а використання мови для пізнання іншої дисципліни підвищує мотивацію до вивчення англійської. Також більший інтерес до предметів студенти проявляють завдяки нетрадиційній формі заняття (участь двох викладачів).

Бінарні заняття часто проходять цікавіше, запам’ятовуються краще ніж традиційні.

Інтегровані заняття на тему здорового способу життя та харчування дозволяють поєднати наукові знання про організм людини із практичними мовними навичками.

Студенти засвоюють поняття про енергетичний баланс, калорійність, нутрієнти, усвідомлюють зв’язок між харчуванням та профілактикою захворювань, активізують тематичну лексику і засвоюють такі терміни, як “healthy leaving”, “carbohydrates”, “complex carbohydrates”, “foods high in carbohydrates”, “proteins”, “fats”, “energy balance”, “avitaminosis”, “vitamin deficiency”, “hypovitaminosis”.

Яку б спеціальність не здобував студент: фінансиста, будівельника чи програміста, у повсякденному житті кожен із них зустрінеться з тим, що безпосередньо впливає на

фізичне і психічне здоров'я, працездатність, довголіття та безпеку життя. Тому розуміння принципів харчування дозволяє свідомо обирати продукти, уникати шкідливих добавок та формувати здорові харчові звички.

Приклад бінарного заняття

Тема. Біологічні основи здорового способу життя. Харчування.

Мета. Засвоїти принципи збалансованого харчування, проаналізувати роль і значення нутрієттів для підлітків.

Вступне слово викладачів.

Інтелектуальна гра «ГУРМАН»

Представлення команд

Конкурси

1.Прислів'я про їжу

(Студентам пропонується вісім прислів'їв англійською та українською мовами, які потрібно з'єднати за три хвилини)

2. Тарілка здорового харчування

(За 3хв. наповнити тарілку продуктами, які входять до певних груп (продукти названі англійською мовою).

- Овочі, фрукти, зелень
- Білкова їжа
- Складні вуглеводи
- Зайві продукти

3.Допитливі питання

(Студентам пропонується інтерактивна гра, де учасники обирають номер запитання та дають відповідь на нього. Частина запитань звучить англійською мовою. То ж і відповідь дається англійською)

4. Аналіз етикеток харчових продуктів

(Студенти читають склад українською, вирішують корисний цей продукт . чи ні і чому)

5. Презентації новітні технології в харчуванні (домашнє завдання)

Студенти представляють такі технології:

1) молекулярна кухня

Зміна текстури та форми продуктів (піни, сферифікація) для отримання нових смакових відчуттів.

2) альтернативні джерела білка

Виробництво рослинного м'яса, білка з комах та водоростей для зниження екологічного навантаження.

3) Foodpairing (Фудпейрінг)

Науковий підхід до поєднання продуктів на основі їхнього ароматичного профілю.

4) Cook & Chill (кук енд чілі)

Приготування страв до 75% готовності з подальшим швидким охолодженням, що зберігає смак та скорочує час виробництва.

6. Конкурс "The Best Cook"

(Студенти записують перелік продуктів, необхідних для приготування борщу англійською мовою)

Висновки. Бінарні заняття є високоефективним інструментом, що перетворює вивчення біології на дослідницьку діяльність, а англійську мову — на необхідний інструмент для отримання нових знань.

Яринич Соломія Русланівна
студентка 4 курсу спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Науковий керівник: Гром'як Людмила Тарасівна, спеціаліст
Комунальний заклад Львівської обласної ради
«Бродівський фаховий педагогічний коледж
імені Маркіяна Шашкевича»
(м. Броди, Україна)

ВПЛИВ СІМ'Ї НА РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ДИТИНИ

Розвиток мовлення дитини є важливою умовою її повноцінного психічного, інтелектуального та соціального становлення. Перші мовні навички формуються в ранньому дитинстві під впливом найближчого оточення, насамперед родини. Саме сім'я створює середовище, у якому дитина засвоює звуки рідної мови, особливості спілкування та норми мовної поведінки. Дослідники зазначають, що постійна взаємодія з дорослими позитивно впливає на мовну активність дитини та її здатність до спілкування з оточенням.

У процесі повсякденного спілкування дитина наслідує мовлення батьків, поступово засвоюючи правильну вимову, інтонацію та мовні конструкції. Від мовного прикладу дорослих значною мірою залежить рівень мовного розвитку дитини. Важливу роль відіграють доброзичливий тон, емоційна підтримка та доступність висловлювань для дитячого сприйняття.

Сприятлива атмосфера в родині створює умови для природного засвоєння мовних норм і розвитку навичок взаємодії. У процесі живого спілкування дитина вчиться висловлювати власні думки, ставити запитання, підтримувати діалог і сприймати інформацію від співрозмовника. Активний мовний контакт також позитивно впливає на розвиток пам'яті, уваги та мислення.

За словами Алла Богуш, мовленнєвий розвиток тісно пов'язаний із пізнавальною діяльністю дитини. Щоденна взаємодія з дорослими сприяє накопиченню мовного досвіду, розвитку уяви та формуванню здатності до соціальної комунікації. Саме в сімейному середовищі дитина отримує перші уявлення про культуру спілкування та способи вираження емоцій.

Несприятливі умови сімейного виховання можуть негативно впливати на розвиток мовлення. Недостатня увага до спілкування, емоційна холодність або неправильний мовний приклад нерідко стають причинами мовленнєвих труднощів. Особливо негативно впливає ситуація, коли живе спілкування замінюється тривалим переглядом мультфільмів чи надмірним використанням гаджетів.

До основних факторів ризику належать недостатня мовна взаємодія з дитиною, бідність мовного середовища, відсутність спільної діяльності та використання спотворених слів у спілкуванні. Такі умови можуть уповільнювати засвоєння мовних норм, ускладнювати формування зв'язного висловлювання та негативно впливати на комунікативну поведінку дитини.

Марія Шеремет підкреслює, що дефіцит мовного контакту в ранньому віці може призводити до затримки мовленнєвого розвитку та труднощів у подальшому навчанні. Крім того, несвоєчасне реагування батьків на мовленнєві порушення часто ускладнює процес корекційної роботи та потребує тривалішої допомоги фахівців.

Важливим напрямом профілактики мовленнєвих порушень є створення в сім'ї активного комунікативного середовища. Батькам рекомендується частіше залучати дитину до діалогу, обговорювати події повсякденного життя, коментувати спільну діяльність і підтримувати ініціативу дитини у спілкуванні. Така взаємодія допомагає дитині впевненіше використовувати мовлення в різних життєвих ситуаціях.

У рекомендаціях для батьків наголошується на необхідності правильного мовного зразка з боку дорослих. Чітка вимова, граматично правильні висловлювання та уважне ставлення до слів дитини позитивно впливають на її мовний розвиток. Водночас цифрові пристрої не можуть повноцінно замінити живу взаємодію та емоційний контакт із близькими.

Ефективність подолання мовленнєвих порушень значною мірою залежить від співпраці батьків із фахівцями. Андрій Довженко зазначає, що систематичне виконання вправ удома та підтримка мовної активності дитини підвищують результативність корекційної роботи. Регулярне закріплення навичок, сформованих під час занять із логопедом, сприяє більш успішному розвитку мовлення.

Крім того, Анна Брусенцева наголошує, що сім'я повинна брати активну участь у розвитку дитини, оскільки саме родинне середовище забезпечує постійне закріплення набутих мовленнєвих умінь у повсякденному житті. Підтримка з боку батьків і позитивна емоційна атмосфера є необхідними умовами гармонійного розвитку дитини.

Отже, сім'я відіграє провідну роль у мовленнєвому розвитку дитини. Саме щоденне спілкування з дорослими створює умови для засвоєння мовних норм, формування навичок взаємодії та успішної соціалізації. Підтримка батьків, сприятлива атмосфера в родині та своєчасна співпраця з фахівцями є важливими умовами профілактики мовленнєвих труднощів і гармонійного розвитку дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Шеремет М. К. Логопедія : підручник. — Київ : Видавничий Дім «Слово», 2019. - С. 45–58.
2. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку. — Київ : Вища школа, 2012. - С. 98–115.
3. Брусенцева А. Роль сім'ї у процесі мовленнєвого розвитку дитини // Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди, 2024.
4. Довженко А. О. Логопедична робота зі стимуляцією мовленнєвої активності у дітей молодшого віку // ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. — С. 356–359.
5. https://lypovec-osvita.gov.ua/ku-inkljuzivnoresursnij-centr/poradi-dlya-batkiv/movlenneve-vihovannya-ditini/?utm_source=chatgpt.com

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Єрьоменко Олена Василівна
студентка 5 курсу спеціальності 053 «Психологія»
ФПСР ім. І.І.Мечникова
Семенцова Марія Михайлівна
Науковий керівник, к.е.н., ст.викладач кафедри психодіагностики та клінічної психології ОНУ ім.І.І.Мечникова

СТРАХ СМЕРТІ ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ОНКОЛОГІЧНИХ ПАЦІЄНТІВ

Онкологічні захворювання залишаються однією з провідних причин смертності у світі та супроводжуються не лише фізичними, але й глибокими психоемоційними переживаннями. Діагноз онкологічного захворювання часто сприймається особистістю як загроза власному існуванню, що актуалізує екзистенційний страх смерті, втрати контролю, автономії та сенсу життя. У контексті кризової психології онкологічне захворювання розглядається як потужна психотравмувальна подія, здатна викликати дезорганізацію адаптаційних механізмів особистості. Психологічна криза при онкологічному захворюванні характеризується високим рівнем тривоги, афективною нестабільністю, переживанням безпорадності, невизначеності майбутнього та екзистенційної самотності. Особливої уваги потребують прояви танатофобії — патологізованого страху смерті, який може істотно погіршувати якість життя пацієнта, знижувати прихильність до лікування та ускладнювати процес психологічної адаптації.

У кризовій психології життєва криза визначається як стан психічної дезадаптації, що виникає внаслідок неможливості особистості подолати травматичну ситуацію звичними способами психологічного реагування. Повідомлення про онкологічний діагноз часто запускає кризову реакцію, яка може супроводжуватися шоковим станом, запереченням, гнівом, депресивними проявами та страхом смерті. Згідно з екзистенційною концепцією, усвідомлення смертності є однією з базових екзистенційних даностей людського буття. Саме загроза смерті активізує глибинні внутрішньоособистісні конфлікти, пов'язані із сенсом життя, самотністю, свободою та відповідальністю. Страх смерті у онкохворих має комплексний характер і проявляється на декількох рівнях: біологічному — страх фізичного болю, страждання та тілесного руйнування; емоційному — тривога, паніка, безпорадність; соціальному — страх втрати ролей, ізоляції, залежності від інших; екзистенційному — переживання небуття, втрати сенсу життя та невідомості після смерті.

На інтенсивність страху смерті впливають: стадія захворювання; наявність метастазування; попередній травматичний досвід; тип особистості; рівень резильєнтності; сімейна підтримка; духовні та релігійні переконання; стиль копінг-стратегій. У багатьох онкопацієнтів виникає так звана «екзистенційна фрустрація», описана Франклом, що проявляється в переживанні внутрішньої порожнечі, втрати

життєвих орієнтирів та сенсу майбутнього. За відсутності психологічної підтримки це може призводити до депресивних розладів, суїцидальних думок, соціальної ізоляції та відмови від лікування.

Основними завданнями кризового втручання є: зниження рівня гострої тривоги; профілактика дезадаптивних реакцій; відновлення відчуття психологічного контролю; активізація внутрішніх ресурсів особистості; підтримка процесів адаптації до хвороби; допомога у пошуку сенсу життя.

Основні кризові інтервенції:

1. Кризове консультування.

Спрямоване на стабілізацію психоемоційного стану пацієнта в гострий період після встановлення діагнозу або під час погіршення стану. Важливими є техніки активного слухання, емоційного контейнерування та нормалізації переживань.

2. Екзистенційна психотерапія.

Допомагає пацієнту інтегрувати переживання смертності у власний життєвий досвід, переосмислити цінності та знайти індивідуальний сенс навіть в умовах тяжкого захворювання.

3. Когнітивно-поведінкові інтервенції.

Спрямовані на роботу з катастрофізацією, деструктивними переконаннями та нав'язливими думками про смерть. Використовуються техніки когнітивної реструктуризації, стабілізації та саморегуляції.

4. Психоедукація.

Пацієнтам та їхнім родинам надається інформація про психологічні реакції на хворобу, механізми стресу та способи емоційного самозбереження.

5. Робота з родиною.

Сім'я виступає важливим ресурсом психологічної підтримки. Водночас родичі також переживають кризу та потребують психологічного супроводу для профілактики емоційного вигорання та вторинної травматизації.

6. Методи емоційної стабілізації.

Ефективними є дихальні техніки, майндфулнес-практики, тілесноорієнтовані методи, арттерапія та техніки зниження психофізіологічної напруги.

7. Паліативна психологічна допомога.

На термінальних стадіях особливого значення набувають підтримка гідності пацієнта, супровід переживання втрат, робота зі страхом смерті та підготовка до завершення життя.

Страх смерті у онкохворих є складним багатовимірним психологічним феноменом, який активізується в умовах екзистенційної загрози життю. У межах кризової психології онкологічне захворювання розглядається як критична життєва подія, що порушує базове відчуття безпеки та стабільності особистості. Ефективна кризова психологічна допомога повинна включати не лише зниження рівня тривоги, а й підтримку процесів адаптації, відновлення внутрішніх ресурсів, формування нових смислів та психологічного прийняття власної смертності. Комплексний психологічний супровід онкопацієнтів сприяє покращенню якості життя, емоційної стабільності та психічної адаптації до хвороби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Людина в пошуках справжнього сенсу / Франкл В. — Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2020.
2. Екзистенційна психотерапія / Ялом І. — Київ : Основи, 2018.
3. Психологія життєвої кризи / Титаренко Т. М. — Київ : Агропромвидав України, 2016.
4. Kübler-Ross E. On Death and Dying. — New York : Scribner, 1969.
5. Holland J. C., Breitbart W. Psycho-Oncology. — Oxford University Press, 2015.
6. Corey G. Theory and Practice of Counseling and Psychotherapy. — Boston : Cengage Learning, 2016.
7. Мушкевич М. І. Кризова психологія : навчальний посібник. — Луцьк : Вежа-Друк, 2017.
8. Yalom I. Existential Psychotherapy. — New York : Basic Books, 1980.
9. Frankl V. Man's Search for Meaning. — Boston : Beacon Press, 2006.
10. Neimeyer R. A. Meaning Reconstruction and the Experience of Loss. — Washington : APA, 2001.

Конончук Богданна Ростиславівна,
здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні
юридичного факультету Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ФОРМУВАННІ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ МОЛОДІ

У сучасному світі соціальні мережі стали невід'ємною частиною життя молоді. Такі платформи, як Instagram, TikTok, Facebook, Telegram та інші, відіграють важливу роль у спілкуванні, навчанні, самовираженні та дозвіллі молодих людей. Через соціальні мережі молодь отримує доступ до великої кількості інформації, підтримує зв'язок із друзями та знайомими, бере участь у суспільному житті. Соціальні мережі сьогодні відіграють значну роль у житті молоді, впливаючи на їх психологічний стан як позитивно, так і негативно. З одного боку, вони сприяють спілкуванню, соціалізації та навчанню. Соціальні мережі дозволяють молодим людям легше встановлювати та підтримувати контакти, особливо це важливо для тих, хто має обмежені можливості для спілкування в реальному житті. Доступ до великої кількості інформації та освітніх ресурсів через соціальні мережі відкриває безмежні можливості для самоосвіти і професійного зростання [1].

З іншого боку, існує низка негативних аспектів, пов'язаних із використанням соціальних мереж. Однією з головних проблем є залежність від соціальних мереж, яка може призвести до надмірного проведення часу в інтернеті, відволікання від навчання або роботи, порушення сну та зниження якості реальних міжособистісних взаємин. Також соціальні мережі можуть негативно впливати на самооцінку молодих людей через постійне порівняння себе з ідеалізованою картинкою успіху та краси, що часто демонструються в інтернеті. Це може призводити до незадоволення собою, розвитку комплексів та навіть психічних розладів.

Ще однією серйозною проблемою є кібербулінг, який набув значного поширення саме в соціальних мережах. Образи, приниження, поширення неправдивої інформації чи агресивні коментарі можуть завдати суттєвої психологічної шкоди молодій людині. Наслідками такого впливу часто стають підвищена тривожність, стрес, депресивні стани та соціальна замкнутість. Особливо вразливими до цього є підлітки, оскільки їхня психіка ще перебуває на етапі формування. Крім того, постійний потік інформації у соціальних мережах спричиняє емоційне перевантаження та втому. Молодь щодня стикається з великою кількістю новин, реклами та різноманітного контенту, що може негативно впливати на концентрацію уваги та емоційний стан. У результаті людина може відчувати психологічне виснаження, дратівливість та втрату мотивації до навчання чи повсякденної діяльності. Таким чином, незважаючи на значні можливості, які надають соціальні мережі, їхнє надмірне та неконтрольоване використання може мати серйозні негативні наслідки для психічного здоров'я молоді.

Соціальні мережі мають як позитивний, так і негативний вплив на психологічний стан молоді. Важливо знайти баланс у їх використанні, розвивати критичне мислення щодо представленої в них інформації та бути свідомими щодо можливих ризиків. Також корисною може бути підтримка з боку освітніх установ, батьків, близьких людей та психологів у формуванні здорових звичок користування соціальними мережами [1].

Іншим важливим аспектом є соціальне порівняння, що стає майже неуникним в соціальних мережах. Молодь часто порівнює своє життя, досягнення та зовнішність з ідеалізованими зображеннями, які бачать онлайн. Це може призвести до негативних емоцій, таких як заздрість, невдоволення собою та зниження самооцінки, знецінення своїх успіхів та результатів, оскільки реальне життя рідко може конкурувати з ідеалізованими зображеннями в соціальних мережах [2].

Щоб мінімізувати негативний вплив соціальних мереж, важливо застосовувати декілька стратегій. Перш за все, рекомендується обмежити час, проведений в соціальних мережах. Крім того, розвиток критичного мислення щодо інформації, отриманої через соціальні мережі, є ключовим. Навчання молоді розрізняти реальне від ідеалізованого, а також критично оцінювати контент, який вони споживають, може зменшити негативний вплив соціального порівняння.

Загалом, соціальні мережі є могутнім інструментом, який може мати як позитивний, так і негативний вплив на психологічний стан молоді. Важливо прагнути до здорового балансу в їх використанні, розвивати усвідомленість щодо можливих ризиків та активно впроваджувати стратегії для мінімізації негативного впливу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Як соціальні мережі впливають на психіку дітей та підлітків URL: https://mozok.ua/anxietydisorder/article/3795-yak-sotcaln-merezh-vplivayut-na-psihku-dtej-ta-pdltkv (дата звернення: 15.05.2026).

2. Вплив соціальних мереж на психічне здоров'я. URL: https://holdyou.net/news/sotsialnykh-merezh (дата звернення: 15.05.2026).

Костюченко М. Я.
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ЛІДЕРСТВА У ЧЛЕНІВ ГРОМАДСЬКИХ СКАУТСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

У тезах проводиться теоретичний аналіз особливостей проявів лідерства серед членів громадських скаутських організацій, які створюють особливе соціально-педагогічне середовище для розвитку молоді. Обґрунтовується, що лідерство у скаутській діяльності має активний, соціально-інтерактивний та ціннісно-орієнтований характер і формується через практичну участь молоді у спільній діяльності. Визначено основні риси проявів лідерства, зокрема поєднання формального та неформального впливу, демократичний стиль керівництва, розвиток відповідальності через делегування повноважень, здатність пристосовуватися до мінливих умов, а також морально-етична спрямованість керівної поведінки.

Доведено, що Скаутський Рух сприяє повноцінному розвитку лідерських навичок завдяки поєднанню практичного досвіду, соціальної взаємодії та системи наставництва. Особлива увага приділяється розвитку емоційного інтелекту, комунікативних та організаційних навичок, а також здатності приймати самостійні рішення та нести відповідальність за результати групової діяльності. Загалом можна сказати, що участь у Скаутському Русі сприяє формуванню соціально активної, відповідальної та компетентної особистості, здатної ефективно керувати у різних сферах суспільного життя.

Ключові слова: *лідерство, лідерські якості, молодь, Скаутські Організації, Скаутинг, неформальна освіта, соціальна взаємодія, самоврядування, емоційний інтелект, комунікативна компетентність, відповідальність, наставництво, соціальна активність.*

У сучасних психологічних та педагогічних науках лідерство розглядається як складне соціально-психологічне явище, яке проявляється під час групової взаємодії індивіда та реалізується через здатність впливати на інших — з метою досягнення спільних цілей. Завдання розвитку лідерських якостей є особливо важливим у середовищі молоді, де відбувається активне формування індивідуальності, ціннісних орієнтацій та соціальної поведінки. У цьому контексті важливу роль відіграють громадські Скаутські Організації, які слугують ефективним середовищем для розвитку лідерського потенціалу молоді [2, с. 19].

Аналіз діяльності скаутських організацій виявляє низку специфічних лідерських рис у їхніх членів. По-перше, лідерство у Скаутському Русі є практичним та базується на діяльності, що зумовлено унікальним характером освітнього процесу. У дослідженні зазначається, що розвиток лідерських якостей відбувається через безпосередню участь у різних видах діяльності, таких як організація таборів, експедицій, волонтерських ініціатив та командних проектів. Такий підхід забезпечує інтеграцію теоретичних знань та практичного досвіду, що сприяє формуванню стійких моделей лідерської поведінки.

Однією з основних характеристик лідерства є його соціальна інтерактивність, яка проявляється у постійній комунікації, координації та співпраці між членами групи. Під час спільних заходів учасники не лише виконують конкретні функції, а й активно спілкуються, координують свої дії, приймають колективні рішення та оцінюють результати діяльності. Це сприяє розвитку комунікативних навичок, уміння працювати в команді та підтримці позитивної психологічної атмосфери [3, с. 45].

Однією з ключових характеристик є поєднання формального та неформального керівництва. У Скаутській Організації існує чітка структурна ієрархія, яка вимагає встановлення конкретних керівних ролей (наприклад, лідер Гурта), але водночас важливу роль відіграють і неформальні лідери, які здобули авторитет завдяки своїм особистим якостям. Як підкреслює це дослідження, вплив лідера ґрунтується не на формальному статусі, а випливає з визнання команди, яке він здобуває завдяки своїй компетентності, почуттю відповідальності та готовності до співпраці.

Важливою рисою є демократичний стиль керівництва, що проявляється через принцип партнерської взаємодії. Керівники у скаутському середовищі не використовують авторитарні засоби впливу, а наголошують на співпраці, залучають членів групи до процесу прийняття рішень та враховують їхні думки. Такий підхід сприяє підвищенню активності учасників, розвитку їхньої ініціативи та формуванню почуття відповідальності за результати спільних заходів [5, с. 36].

Особливе значення має розвиток організаторських та управлінських компетентностей. Учасники Скаутських Організацій залучаються до процесів планування, організації та контролю діяльності, що сприяє формуванню навичок управління групою. Вони навчаються розподіляти обов'язки, координувати дії учасників, оцінювати ефективність виконання завдань та приймати управлінські рішення. Такий досвід формує готовність до виконання керівних функцій у різних соціальних контекстах.

Наступною особливістю є розвиток відповідальності через механізм делегування повноважень. У Скаутських Організаціях кожен учасник має можливість виконувати певні ролі та нести відповідальність за результати діяльності. Як зазначено у дослідженні, делегування обов'язків сприяє формуванню самостійності, ініціативності та здатності до прийняття рішень. Водночас воно стимулює розвиток колективної відповідальності та взаємозалежності членів групи.

Характерною рисою є також адаптивність лідерства, що проявляється у здатності діяти в умовах змінного середовища. Скаутська діяльність часто пов'язана з непередбачуваними ситуаціями, що вимагають швидкого реагування, гнучкого мислення та здатності приймати рішення в умовах обмеженого часу. Це сприяє розвитку стресостійкості, критичного мислення та здатності до ефективного вирішення проблем.

Суттєвим компонентом є морально-етична спрямованість лідерства. Лідерські якості формуються на основі системи цінностей, що включає відповідальність, чесність, взаємоповагу та готовність допомагати іншим. Як підкреслюється у роботі , вплив лідера здійснюється через особистий приклад, а не через примус, що забезпечує формування етичного лідерства та позитивного соціального клімату в групі [4, с. 20].

Окремої уваги заслуговує розвиток емоційного інтелекту як важливої складової лідерства. У процесі взаємодії учасники навчаються розпізнавати емоції, регулювати власні емоційні стани та враховувати емоційні потреби інших. Це сприяє формуванню емпатії, здатності до конструктивного вирішення конфліктів та підтримання ефективної комунікації.

Одним із важливих чинників є система наставництва, яка реалізується через взаємодію між досвідченими та новими членами. Досвідчені скаути виступають у ролі наставників і діляться своїм досвідом, знаннями та навичками, що сприяє розвитку почуття відповідальності перед іншими та формуванню педагогічних здібностей. Ця модель забезпечує постійний розвиток лідерського потенціалу та налагодження міжособистісних стосунків.

Іншою важливою рисою є розвиток лідерських якостей через групову діяльність та самоврядування. Учасники беруть активну участь у прийнятті рішень, організації заходів та оцінці результатів, що сприяє розвитку громадянської позиції та почуття відповідальності. Самоврядування є ефективним механізмом розвитку лідерських якостей, оскільки воно дає молоді можливість безпосередньо впливати на внутрішні процеси діяльності групи.

Крім того, інтеграція когнітивних, соціальних та поведінкових факторів лідерства має вирішальне значення. Під час заходів розвиваються не лише практичні навички, а й здатність аналізувати ситуації, прогнозувати результати та приймати обґрунтовані рішення. Це забезпечує всебічний розвиток лідерських здібностей.

Тому прояви лідерства членів громадських Скаутських Організацій визначаються особливостями їхньої діяльності, в якій поєднуються практичний досвід, соціальна взаємодія та дотримання цінностей. У цьому середовищі лідерство за своєю природою є орієнтованим на діяльність, демократичним, гнучким, етично обґрунтованим та спрямованим на співпрацю [5, с. 64].

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що Скаутські організації створюють ефективне соціально-педагогічне середовище для формування лідерського потенціалу молоді. Вони забезпечують розвиток не лише управлінських і комунікативних навичок, а й ціннісних орієнтацій, що визначають відповідальну поведінку особистості у суспільстві. Це дозволяє розглядати Скаутинг як одну з найбільш результативних форм неформальної освіти, спрямованої на підготовку соціально активних і відповідальних лідерів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білик О. В. Формування лідерських якостей у майбутніх учителів початкових класів як педагогічна проблема / О. В. Білик, Л. А. Беспалько, А. В. Алмаші-Копин // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2021. – № 79(1). – С. 17. – URL: https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.79.1.3

2. Мармаза О. І. Ефективне лідерство як інструмент стратегічного управління. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2013. Вип. 29. С. 289–297.

3. Романовський О.Г., Середа Н.В. Особистість сучасного керівника в аспекті теорії духовного лідерства Теорія і практика управління соціальними системами. Харків. 2013. № 3. С. 41-48.

4. Сопівник Р. В. Виховання лідерських якостей студентів аграрних вищих навчальних закладів : [монографія]. 2-ге вид., доп. Київ : ЦП «Компринт», 2019. 533 с.

5. Трансформаційне лідерство в міжнародному бізнесі: навчально-методичний комплекс дисципліни [Електронний ресурс]: навч. посіб. дляздобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальності 073 «Менеджмент», освітньо-професійної програми «Менеджмент міжнародного бізнесу» / КПІ ім. Ігоря Сікорського ; уклад.: А. Р. Дунська, КПІ ім. Ігоря Сікорського. Київ. 2022. 82 с.

Кременчуцька М. К.
кандидат психологічних наук, професор
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Стрижебик К. А.
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету психології та соціальної роботи
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ, ЕМОЦІЙНОГО ВІДГУКУ ТА ПРОКРАСТИНАЦІЇ ДІВЧАТ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Юнацький вік (18–25 років) є одним із найважливіших етапів становлення особистості жінки. У цей час відбувається перехід до соціальної та психологічної автономії, формуються базові стратегії самоорганізації, міжособистісної взаємодії та подолання труднощів. Емоції в цей період відіграють особливу роль: вони впливають на прийняття рішень, навчальну успішність і соціальну адаптацію. Попри значну кількість теоретичних і емпіричних досліджень, взаємозв'язок між окремими складниками емоційної сфери — емоційним інтелектом, емоційним відгуком і прокрастинацією — у дівчат юнацького віку залишається недостатньо вивченим, що визначає наукову новизну та практичну значущість роботи [1, 2, 4].

Мета дослідження —дослідження емоційної сфери дівчат у юнацькому віці. Для цього досліджувались психологічні особливості емоційного інтелекту, емоційного відгуку та прокрастинації та проводилось виявлення взаємозв'язків між цими показниками та соціально-побутовими умовами.

Дослідження емоційного інтелекту показало, що більшість дівчат мають низький загальний рівень емоційного інтелекту. Найбільш дефіцитарними виявились шкали управління емоціями та емоційної обізнаності. Невисокий рівень самомотивації вказує на залежність від зовнішніх стимулів і труднощі з ініціацією діяльності.

Аналіз вираженості рівня емоційного відгуку виявив суперечливу ситуацію: висока чутливість до переживань інших у поєднанні з низькою здатністю до саморегуляції перетворюється на деструктивний чинник, що підвищує вразливість до критики і зовнішніх очікувань.

Дівчат мають високий загальний рівень прокрастинації та тривожності. Перфекціонізм має середній рівень, що підтверджує когнітивну пастку: страх зробити «не ідеально» блокує початок діяльності. Мотиваційна недостатність переважно низька, що свідчить про системний дефіцит внутрішніх ресурсів для вчасного старту роботи.

Кореляційний аналіз виявив статистично значущі зв'язки між емоційним відгуком і компонентами емоційного інтелекту. Також зафіксовано від'ємну кореляцію між віком та

мотиваційною недостатністю, що свідчить про поступове зростання вольового ресурсу в межах вікового діапазону.

Порівняльний аналіз за умовами проживання показав, що дівчата, які проживають окремо від батьків, мають вищий рівень емоційного інтелекту ніж ті, хто мешкає з родиною. Це підтверджує, що побутова автономія виступає природним каталізатором розвитку навичок саморегуляції.

Таким чином, проведене дослідження підтвердило, що прокрастинація у дівчат 18–25 років є не проявом лінощів, а складним психологічним феноменом, зумовленим дефіцитом емоційної саморегуляції. Виявлений «парадокс емпатії» — висока афективна чутливість при низькій здатності до управління емоціями — стає джерелом хронічного відкладання справ. Низька емоційна обізнаність не дозволяє своєчасно розпізнати тривогу чи втому і застосувати механізми самомотивації, що провокує автоматичне уникнення діяльності.

Для подолання прокрастинації рекомендується застосування когнітивно-поведінкових технік для зниження тривожності, організація «цифрової гігієни» під час роботи та формування сенсорних «якорів» для автоматичного запуску фокусного стану [3]. Розвиток емоційного інтелекту визначено як необхідну умову для підвищення продуктивності та психологічного благополуччя молодих жінок, особливо в умовах тривалого стресу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер. з англ. С.-Л. Гумецької. Харків : Віват, 2018. 512 с.

2. Журавльова О. Сутність феномену прокрастинації: функціональний і дисфункціональний аспект. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія». 2019. Вип. 8. С. 18–21. https://doi.org/10.25264/2415-7384-2019-8-18-21

3. Кременчуцька М. К., Акопян А. Б., Козій В. О. Дихальні психотехніки у роботі з регуляцією емоційних станів індивіда. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. 2023. Т. 34 (73), № 5. С. 79–85. https://doi.org/10.32782/2709-3093/2023.5/14

4. Kumar P. et al. Relationship between Emotional Intelligence and Anxiety among Young Adults. Asian Pacific Journal of Health Sciences. 2021. Vol. 8(4). P. 150–154. https://doi.org/10.21276/apjhs.2021.8.4.30

Нікуліна Н.С.
Здобувач магістерського рівня вищої освіти,
Київського медичного університету

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ТА ПРИЧИНИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ПСИХОЛОГІВ

В теперішній час, час, коли в нашій країні відбуваються воєнні дії, набуло значного поширення «професійне вигорання», причому кількість професій, працівники яких схильні до цього синдрому, також збільшилося, зокрема лікарі, соціальні працівники, вчителі, менеджери та інші, тобто фахівці, які займаються особисто з людьми, і все більше цей синдром охоплює психологів України. Професійне вигорання психологів — це виснаження емоційних та ментальних ресурсів через хронічний стрес у роботі «людина-людина».

Зміст і умови професійної діяльності, а також специфіка її об'єкта та організація робочого процесу напряму впливають на функціональний стан організму людини, що, у свою чергу, обумовлює кінцевий результат діяльності, а саме ефективність і якість її професійної та кваліфікованої діяльності, що спричиняє стресові стани.

Існують різні причини, коли психологи можуть зіштовхуватися з вигоранням , як от професійні обов'язки і робота з людьми, вони можуть бути надзвичайно важкими й виснажувати їх емоційно. Серед можливих причин вигорання серед психологів розрізняють:

- Емоційне співпереживання. Воно виникає коли психологи працюють із клієнтами, які переживають складні ситуації або емоційні травми.
- Високий рівень відповідальності. Зазвичай психологи несуть значну відповідальність за здоров'я своїх клієнтів та їх добробут, що створює у них додаткову напругу та стрес.
- Робочі обтяження. Психологи можуть працювати під високим робочим тиском, коли проводять індивідуальні консультації, групові сесії, терапію, а також проводячи діагностику й інші психологічні процедури.
- Емоційна виснажливість. Іноді робота з клієнтами, що переживають емоційні та психологічні труднощі, може викликати емоційну виснажливість і перенапруження і у психолога, який з ними працює.
- Брак підтримки. Деякі психологи можуть зустрічатися з вимогою до них з боку керівництва самостійно вирішувати проблеми та стреси клієнтів, не отримуючи психологічну підтримку для себе.
- Професійні й особистісні конфлікти. Власні особисті конфлікти та труднощі, які також можуть мати психологи, які здатні впливати на їхню професійну діяльність і особисте благополуччя.

Під час психологічного консультування психолог зважає на тісний зв'язок між психічним станом людини та його фізичними проявами у різних симптомах, які виникають, коли емоції та слова не проговорюються, коли асоціальні думки, фантазії, прагнення переходять у несвідоме, що потім впливає на загальний стан організму людини у вигляді конкретних симптомів, при цьому цілком можливий головний біль, кашель,

свербіж тощо, а це, своєю чергою, впливає на психоемоційний стан фахівця психолога, що може стати причиною для професійного вигорання.

Аналізуючи фактори авторів Т.В. Зайчикової [1] та К.О. Малишевої [2], що гіпотетично в сукупності можуть спричинити професійне вигорання психолога, ми можемо виділити такі типи чинників:

a) Біологічні, що включають такі фактори навколишнього середовища, як температура, освітлення, волога, задуха тощо;

b) Медичні, коли під дією факторів навколишнього середовища й психологічного стресу погіршується стан здоров'я самого спеціаліста та загострення його хронічних захворювань;

c) Психологічні – адаптація особистості до умов діяльності і високого рівня відповідальності;

d) Соціальні, коли психолог повинен пристосуватися до умов нового для себе, а саме комунікація з іншими членами колективу, переживати конфлікти в колективі, хвилюватися через несхвальне відношення сім'ї та близьких до його діяльності;

e) Матеріальні, а саме недостатнє грошове забезпечення, відсутність власного житла та/або відсутність можливості винаймати орендоване житло/кабінет.

Вже доведено, що професійне вигорання є вкрай небезпечним, оскільки впливає на всі сфери життєдіяльності людини і, якщо не буде проводитись профілактична робота, воно здатне стрімко прогресувати. Синдром вигорання проявляється перш за все в ситуаціях, коли потрібна міжособистісна взаємодія. Професія психолога є одним із найбільш яскравих прикладів у цьому аспекті.

Останні дослідження продемонстрували, що феномен «професійне вигорання» має яскраві негативні наслідки не лише на професійну діяльність фахівця-психолога, а й негативно впливає на різні сфери життя особистості: на сімейні стосунки, особисті взаємини тощо. Починають поступово з'являтися конфліктні ситуації не тільки зі співробітниками, але й удома, в сім'ї. Наслідки синдрому вигорання починають проявлятися не тільки на рівні окремого співробітника, але і на рівні всієї організації. [3].

Синдром вигорання має низку специфічних, наперед встановлених ознак:

– Відчуття сталої втоми вранці та протягом певного часу, зниження сприйняття і реактивності у зв'язку зі змінами зовнішнього середовища, загальна слабкість, зниження рівня активності , це психофізичні прояви ;

– Байдужість, апатія, нудьга, смуток, пасивність, безініціативність, хаос і депресія (знижений емоційний тонус, відчуття пригніченості), підвищена роздратованість та нестриманість поведінкових реакцій на незначні події тощо відносяться до соціально-психологічних проявів;

– Почуття марності, скептицизм, невіра в поліпшення, зниження енергії та ентузіазму до професійної діяльності та праці взагалі, байдужість до результатів, апатія, зловживання алкоголем, збільшення кількості часу паління, застосування слабких наркотичних засобів, характеризуються як поведінкові прояви.

Найпоширенішими є три основні стадії досліджуваного синдрому:

1) Невротична реакція (стан виснаження нервової системи, знижена інтелектуальна й фізична працездатність).

2) Спостерігається невротичний розвиток (різка зміна поведінки щодо своєї роботи аж до огиди). Людина стає асоціальною і звичайна розмова з ним часом стає неможлива.

3) Стійкі зміни особистості (які можуть перетворюватися на професійну деформацію). Симптомами є жорстокість, агресія та хамство.

Серед різноманітних соціально-психологічних та особистісних чинників синдрому «вигорання» Н.Є. Водоп'янова, А.А. Серебрякова, О.С. Старченкова виокремлюють три основні групи:

• Особистісні (визначальні фактори особистості) , фактори незахищеності,

соціально-економічної нестабільності, соціальної та міжособистісної ізоляції; неконструктивні моделі поведінки; висока мотивація влади; слабка «Я-концепція», низька професійна мотивація.

• Ситуативні чинники, а саме соціальне порівняння й оцінка інших,

несправедливість, нерівність взаємин, негативні, напружені або «холодні» стосунки з колегами і підлеглими тощо.

• Професійні фактори, сюди відносять когнітивно складні комунікації,

емоційно насичене ділове спілкування, необхідність постійного саморозвитку і підвищення професійної компетентності, адаптація до нових людей, пошук нових рішень, самоконтроль і вольове рішення, нецікава робота, відсутність готових рішень, необхідність творчого пошуку тощо [2].

До індивідуальних факторів виникнення професійного вигорання психологів належать:

- загальні соціально-демографічні характеристики (стать, вік, професійна освіченість, досвід і стаж професійної діяльності),

- особистісні характеристики фахівця (емоційність, стриманість, конфліктність, витривалість, постійний самоконтроль тощо) [3].

Стаття присвячена аналізу психологічних аспектів професійного вигорання фахівців у контексті військових дій в Україні. Сучасний етап суспільного розвитку пред'являє високі вимоги до особистості, зокрема, до здатності проявляти гнучкість психологічних якостей у процесі самореалізації та самоствердження, що є фундаментальною потребою людини. При цьому важливо, щоб ці прагнення здійснювались без шкоди для оточуючих. Актуальність дослідження професійного вигорання в умовах війни зумовлена не тільки його негативним впливом на ефективність трудової діяльності, але й суттєвим впливом на всі аспекти життя людини. Це виражається у змінах психічного та фізичного стану, які можуть призводити до погіршення здоров'я, появи психологічних труднощів та деструктивних змін у розвитку особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зайчикова Т.В. Чинники прояву та передумови формування синдрому «професійного вигорання» у вчителів. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки : зб. наук. праць. Київ, 2020. Вип. 11 (56), с. 57–56.

2. Малишева К.О. Синдром емоційного вигорання психолога-консультанта: психологічні чинники, профілактика та корекція : автореф. дис. … канд. психол. наук. Київ, 2003, 16 с.

3. Водопьянова Н.Е. Синдром профессионального выгорания в управленческой деятельности. Вестник СПбГУ, 2008. Сер. 6. Вып. 2. № 13, с. 83–91.

4. Коняєва Л., Гурович О. Особливості синдрому емоційного вигорання у психологів-консультантів. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Психологія, 2022. № 3 (56). С. 10–18.

Рибаченко Миріана Миколаївна
студентка
Національний університет "Острозька академія", Україна
Науковий керівник: Грицук Оксана Вікторівна
канд.пед.наук, доцент кафедри психології
Національний університет "Острозька академія", Україна

КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ У НАВЧАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Проблема подолання стресу у навчально-професійній діяльності студентів є однією з актуальних у сучасній психологічній науці. Навчання у закладах вищої освіти характеризується високим рівнем психоемоційного навантаження, що зумовлено значним обсягом навчальних завдань, необхідністю дотримання дедлайнів, підвищеними вимогами до самостійності, конкуренцією та адаптацією до нових соціальних умов. Здатність студентів ефективно долати стресові ситуації безпосередньо впливає на їхнє психологічне благополуччя, академічну успішність і професійне становлення.

У цьому контексті важливого значення набуває копінг, який розглядається як сукупність когнітивних, емоційних і поведінкових зусиль, спрямованих на подолання труднощів у процесі взаємодії людини з навколишнім середовищем [1]. Копінг не є статичною характеристикою особистості, а виступає динамічним процесом, що змінюється залежно від особливостей ситуації, її суб'єктивного сприйняття та наявних ресурсів особистості [3].

Серед основних функцій копінгу виокремлюють зменшення негативного впливу складних життєвих обставин на особистість, відновлення її внутрішніх ресурсів, зміну умов і способу життєдіяльності, забезпечення емоційної рівноваги та формування позитивного самосприйняття. Крім того, важливою функцією копінгу є збереження та підтримання соціальних зв'язків із оточенням [2].

Метою нашого дослідження було вивчення особливостей застосування копінг-стратегій студентами в умовах навчального стресу. Для реалізації дослідження було сформовано вибірку із 45 студентів денної та заочної форм навчання закладів вищої освіти України. Для діагностики особливостей копінг-поведінки було використано такі методики: "Діагностика копінг-поведінки в стресових ситуаціях" С. Нормана, Д. Ф. Ендлера, Д. А. Джеймса, М. І. Паркера; опитувальник проактивного копінгу Л. Аспінвалла, Р. Шварцера, С. Тауберта; методику Brief COPE Ч. Карвера, а також шкалу рівня сприйнятого стрсу Ш. Коена.

За результатами дослідження встановлено, що 55,6% респондентів мають середній рівень сприйнятого стресу, що свідчить про помірне психоемоційне напруження у більшості студентів. За результатами методики "Діагностика копінг-поведінки в стресових ситуаціях" у 66,7% досліджуваних домінує проблемно-орієнтований копінг,

що вказує на переважання конструктивних стратегій подолання труднощів. Результати методики Brief COPE показали відносно високі середні значення за шкалами позитивного переосмислення, прийняття, емоційної та інструментальної підтримки, що свідчить про використання студентами емоційно-орієнтованих і соціально спрямованих способів реагування.

Кореляційний аналіз виявив позитивний зв'язок між рівнем сприйнятого стресу та емоційно-орієнтованим копінгом ($r = 0,68$), що може свідчити про тенденцію до частішого використання емоційно спрямованих стратегій за вищого рівня стресу. Також встановлено позитивний зв'язок між проактивним і проблемно-орієнтованим копінгом ($r = 0,69$), що вказує на узгодженість між схильністю до активного вирішення труднощів та орієнтацією на планування й прогнозування можливих викликів.

Таким чином, отримані результати свідчать про те, що копінг-поведінка студентів має змішаний характер і включає поєднання активних, емоційно-орієнтованих та соціально спрямованих способів реагування на стресові ситуації. Це вказує на відносну адаптивність студентів до умов навчально-професійної діяльності, водночас підкреслюючи важливість розвитку навичок ефективної саморегуляції, проактивного планування та психологічної підтримки для оптимізації подолання стресу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Карамушка Л. М., Снігур Ю. Психологія вибору копінг-стратегії керівниками освітніх організацій : монографія. Київ : Ін-т психології ім. Г.С. Костюка НАПН України, 2024. 188 с.
2. Чиханцова О. Психологічні основи життєстійкості особистості : монографія. Київ : Талком, 2021. 319 с.
3. Lazarus R. S., Folkman S. Stress, appraisal, and coping. New York: Springer, 1984.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ

Михайло Євгенович ГОВТВА
курсант навчальної групи ДР-081-24-1,
2 курсу, факультету підготовки фахівцівидля органів досудового розслідування
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
рядовий поліції
Науковий керівник: Маргарита Анатоліївна ЧОБОТЬКО
старший викладач кафедри
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

РОЛЬ СПОРТУ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Ефективність функціонування Національної поліції України перебуває у прямій залежності від рівня професійної готовності її особового складу. В умовах дії правового режиму воєнного стану службове навантаження на правоохоронців набуло екстремального характеру, що вимагає бездоганної витривалості, швидкості реакції та психологічної стійкості. У цьому контексті спорт і спеціальна фізична підготовка трансформуються зі сфери особистих інтересів особи у фундаментальний обов'язок поліцейського та об'єктивну необхідність забезпечення публічної безпеки.

Правова основа фізичного виховання правоохоронців закріплена на законодавчому рівні. Відповідно до пункту 3 частини першої статті 18 Закону України «Про Національну поліцію», поліцейський зобов'язаний постійно вдосконалювати свою професійну майстерність, що нерозривно пов'язано з підтриманням належної фізичної форми. Здатність застосувати поліцейські заходи примусу (фізичну силу, спеціальні засоби чи вогнепальну зброю) прямо залежить від антропометричних даних, сили та координації працівника, які формуються виключно шляхом систематичних спортивних тренувань [1].

Механізм реалізації цього обов'язку деталізовано у відомчих нормативно-правових актах. Згідно з Положенням про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, затвердженим Наказом МВС № 90, спеціальна фізична підготовка є невід’ємним елементом системи професійного навчання. Вона інтегрує в себе базові спортивні дисципліни (легку атлетику, гімнастику) та прикладні види спорту (рукопашний бій, тактичну стрільбу). Законодавець чітко визначає, що поліцейський повинен володіти прийомами самозахисту, знешкодження правопорушників та подолання перешкод, що об'єктивно неможливо без регулярної спортивної практики [2].

Окрім суто прикладної функції, спорт у діяльності Національної поліції виконує критично важливу функцію психологічної реабілітації. Відповідно до Закону України «Про фізичну культуру і спорт», фізкультурно-оздоровча діяльність є одним із головних інструментів профілактики професійного вигорання та стресу [3]. Служба в поліції пов'язана з постійним ризиком для життя та контактом із маргінальними елементами суспільства. Регулярні фізичні навантаження стимулюють нейробіологічні процеси, які знижують рівень кортизолу та підвищують загальну стресостійкість особового складу. Дисциплінарний статут Національної поліції прямо покладає на керівників підрозділів обов'язок створювати умови для відпочинку та відновлення підлеглих, де спортивні заходи відіграють ключову роль [4].

Підсумовуючи, слід констатувати, що спорт і спеціальна фізична підготовка є безальтернативним базисом професійної придатності працівника Національної поліції. Належний рівень фізичної культури виступає не лише гарантією особистої безпеки правоохоронця під час затримання правопорушників, а й ефективним інструментом підтримки ментального здоров'я в умовах тривалого збройного конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. Ст. 379. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text

2. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.01.2016 № 90. Офіційний вісник України. 2016. № 16. Ст. 658. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16#Text

3. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24.12.1993 № 3808-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 14. Ст. 80. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text

4. Дисциплінарний статут Національної поліції України : Закон України від 15.03.2018 № 2337-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 29. Ст. 233. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#Text

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

Пастор Михайло Олександрович
2 курс «Аспірант»,
спеціальність 111 Математика

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ШВИДКОСТІ ЗБІЖНОСТІ ДО НОРМАЛЬНОГО РОЗПОДІЛУ: ВІД НЕРІВНОСТІ БЕРРІ-ЕССЕНА ДО СУЧАСНИХ МЕТОДІВ

Центральна гранична теорема (ЦГТ) є одним із фундаментальних результатів теорії ймовірностей, що стверджує: сума великої кількості незалежних однаково розподілених випадкових величин із скінченними дисперсіями наближається до нормального розподілу. Однак суто якісний характер цього твердження не задовольняє потреб прикладної статистики, де критично важливо знати, наскільки швидко і за яких умов відбувається така збіжність. Питання про швидкість збіжності виникає у фінансовій математиці при побудові довірчих інтервалів, у теорії надійності при оцінці ризиків, в інформатиці при аналізі алгоритмів рандомізації [1].

Основні методи оцінювання швидкості збіжності включають:

- Нерівність Беррі-Ессена та її узагальнення: для незалежних однаково розподілених величин з нульовим середнім, дисперсією $\sigma^2 > 0$ та скінченним третім абсолютним моментом ρ справедливо $\frac{sup\,|F_n(x)-\Phi(x)|\leq C\cdot\rho}{(\sigma^3\cdot\sqrt{n})}$, де $C \leq 0{,}5600$. Перевага — явна залежність від n; недолік — чутливість лише до третього моменту [2].
- Метод Стейна–Чена: базується на характеристичному рівнянні $f'(x) - \mathrm{x}f(x) = \mathrm{h}(x) - \mathrm{E}[h(Z)]$. Метод природно поширюється на залежні схеми (m-залежність, мартингали, перестановки) і зберігає порядок оцінок $\frac{1}{\sqrt{n}}$. Адаптація Чена охоплює розподіл Пуассона та суми індикаторних функцій [3].
- Метод характеристичних функцій: відхилення $|F_n(x) - \Phi(x)|$ оцінюється через інтеграл від різниці характеристичних функцій із теореми обернення Фур'є. Підхід ефективний для рівномірних оцінок та локальних граничних теорем [4].
- Інформаційно-теоретичні методи: ґрунтуються на монотонності відносної ентропії (дивергенція Кульбака-Лейблера). Оцінки вигляду $\mathrm{D}(\mathrm{p_n} \,\|\, \varphi) \leq \mathrm{I}(\mathrm{p_1})/\mathrm{n}$ є сильнішими за оцінки через варіаційну відстань, але вимагають існування щільності [5].
- Метод Малявіна та відстань Вассерштейна: теорема Нуалара–Пеккаті (2005) встановлює, що для кратних стохастичних інтегралів умови $E[{W_n}^2] \to 1$ та $E[{W_n}^4] \to 3$ рівносильні збіжності до $N(0,1)$. Поєднання з методом Стейна дає оцінки $W_1(W_n, Z)$ через норму оператора Малявіна [3].
- Транспортні нерівності: нерівність Таллаграна T_2 встановлює зв'язок $W_2(\mu,\nu)^2 \leq 2C \cdot D(\mu \,\|\, \nu)$, що дозволяє переводити ентропійні оцінки в геометричні та знаходить застосування у задачах машинного навчання [5].

Разом зазначені методи охоплюють широкий спектр задач: від класичних незалежних схем до функціоналів від вінерівських процесів і випадкових матриць. Нерівність Беррі-Ессена залишається базовим інструментом для незалежних доданків; метод Стейна-Чена — найгнучкішим для залежних структур; характеристичні функції забезпечують рівномірні оцінки; інформаційно-теоретичний підхід та метод Малявіна є оптимальними для задач стохастичного аналізу.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розширенням методу Малявіна–Стейна на незгасаючі функціонали, вдосконаленням оцінок у метриці Вассерштейна вищих порядків $W_{\mathrm{p}}\,(p > 2)$, застосуванням транспортних нерівностей у задачах глибокого навчання та розробкою адаптивних методів для малих вибірок у непараметричній статистиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Berry A. C. The accuracy of the Gaussian approximation to the sum of independent variates. Transactions of the American Mathematical Society. 1941. Vol. 49, № 1. P. 122–136.

2. Esseen C.-G. On the Liapounoff limit of error in the theory of probability. Arkiv för Matematik, Astronomi och Fysik. 1942. Vol. A28. P. 1–19.

3. Chen L. H. Y., Goldstein L., Shao Q.-M. Normal Approximation by Stein's Method. Springer, 2011. 405 p.

4. Nourdin I., Peccati G. Normal Approximations with Malliavin Calculus. Cambridge University Press, 2012. 239 p.

5. Villani C. Optimal Transport: Old and New. Springer, 2009. 976 p.

6. Артштейн С., Болл К., Барт Ф. Solution of Shannon's problem on the monotonicity of entropy. Journal of the American Mathematical Society. 2004. Vol. 17. P. 975–982.

7. Королев В. Ю., Попов С. В. Уточнення оцінки константи в нерівності Беррі-Ессеєна. Теорія ймовірностей та її застосування. 2012. Т. 57, № 4. С. 774–778.

8. Шевцов Г. І. Нова оцінка абсолютної константи в центральній граничній теоремі. Математичні замітки. 2010. Т. 87, № 3. С. 465–470.

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Зралко Євгенія,
студентка групи 1Ф
Вінницький технічний фаховий коледж
Науковий керівник: Кучинська Олександра Григорівна

ВПЛИВ СУРЖИКУ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

Вступ. Українська мова є важливою складовою національної культури, історії та самосвідомості українського народу. Протягом багатьох століть вона формувалася під впливом різних історичних, політичних та соціальних процесів. У сучасному суспільстві особливу увагу привертає проблема поширення суржику — змішаного мовлення, у якому поєднуються елементи української та російської мов. Суржик став невід'ємною частиною повсякденного життя багатьох людей, особливо у містах та регіонах, де тривалий час відбувалася русифікація населення.

Актуальність дослідження. Актуальність дослідження полягає в тому, що суржик сьогодні має значний вплив на мовну культуру суспільства, рівень грамотності молоді та розвиток сучасної української мови. Через соціальні мережі, побутове спілкування та медіапростір суржик швидко поширюється серед населення, особливо серед підлітків та молоді. Водночас це явище викликає суперечки: одні вважають суржик ознакою низької мовної культури, інші — природним результатом історичного розвитку суспільства.

На особливу увагу заслуговує відомий у соціолінгвістиці «ефект мовного престижу» (теорія Вільяма Лабова), згідно з яким мовна поведінка індивіда безпосередньо залежить від соціального статусу, що приписується певній мовній формі в суспільстві. В умовах інтенсивного формування нового україномовного комунікативного простору виникає гострий когнітивний дисонанс між нормативною літературною мовою та інтерферентними утвореннями. Дослідження динаміки суржику дозволяє не лише зафіксувати поточні мовні деформації, а й виявити приховані механізми мовної інтерференції, які гальмують повну консолідацію суспільства навколо державного мовного стандарту.

Об'єкт дослідження: суржик як мовне явище.

Предмет дослідження: вплив суржику на українську мову та мовлення сучасного суспільства.

Мета дослідження: проаналізувати причини виникнення суржику, визначити його особливості та дослідити вплив на розвиток української мови.

Завдання дослідження:

– визначити поняття суржику;

– дослідити причини його виникнення;

– проаналізувати позитивний та негативний вплив суржику;

– запропонувати шляхи підвищення мовної культури населення.

Суржик — це змішане мовлення, у якому поєднуються слова, граматичні форми та мовні конструкції з різних мов. Найчастіше в Україні суржик виникає через змішування української та російської мов. Сам термін походить від слова «суржик», яке спочатку означало суміш різних зернових культур або борошна низької якості. У мовознавстві цей термін почали використовувати для позначення змішаного мовлення.

Причини виникнення суржику мають історичний та соціальний характер. Однією з головних причин стала тривала русифікація українського населення. У період існування Російської імперії та СРСР українська мова часто обмежувалася у використанні, а російська навпаки активно поширювалася у сфері освіти, науки, державного управління та засобів масової інформації. Багато людей змушені були переходити на російську мову для навчання чи роботи, але у побуті продовжували користуватися українською. У результаті виникло змішане мовлення.

Важливу роль у поширенні суржику відіграють сім'я та оточення. Діти зазвичай переймають манеру спілкування батьків та близьких людей. Якщо в родині постійно використовується суржик, то дитина сприймає його як норму мовлення. Згодом така звичка закріплюється та впливає на рівень мовної культури.

Ще однією причиною поширення суржику є недостатній рівень мовної освіти. Частина людей не володіє літературною українською мовою на достатньому рівні або не приділяє уваги правильності мовлення. Часто люди не помічають помилок у власному спілкуванні, оскільки суржик став звичним явищем у повсякденному житті.

Суржик найбільше поширений у розмовному мовленні. Його можна почути у громадському транспорті, магазинах, навчальних закладах, соціальних мережах та навіть у медіа. Прикладами суржику є такі слова та вислови: «шо», «канєшно», «вобщє», «получається», «рєшити вопрос», «я поняв», «всьо равно». Подібні конструкції поступово витісняють правильні українські відповідники та негативно впливають на мовну культуру.

Негативний вплив суржику насамперед проявляється у зниженні рівня грамотності населення. Люди, які постійно користуються суржиком, часто допускають помилки у письмі, неправильно будують речення та мають обмежений словниковий запас. Особливо це стосується молоді, яка багато часу проводить у соціальних мережах та переймає спрощене мовлення блогерів і популярних авторів контенту.

Крім того, суржик ускладнює формування мовної норми. Літературна українська мова має чіткі правила вимови, граматики та слововживання. Коли люди масово використовують суржик, норми поступово розмиваються. Це може призвести до втрати окремих українських слів та мовних особливостей. Варто зазначити, що суржик впливає і на культуру спілкування. Людина, яка володіє літературною мовою, зазвичай справляє враження освіченої та культурної особистості. Натомість постійне використання суржику часто свідчить про низький рівень мовної підготовки або байдужість до культури власної мови. Особливо помітним вплив суржику став у сучасному інтернет-просторі. Соціальні мережі, короткі відео та стріми значно змінили мовлення молоді. Багато блогерів навмисно використовують суржик для створення «простого» або «смішного» образу. Через це підлітки починають сприймати суржик як модний стиль спілкування. Поступово неправильні слова та конструкції закріплюються у щоденному мовленні.

Проте деякі мовознавці вважають, що суржик має не лише негативні сторони. Вони зазначають, що це явище є результатом складної історії України та відображає мовні процеси у суспільстві. Для багатьох людей суржик став звичним способом спілкування, який допомагає легко взаємодіяти з оточенням. У деяких випадках суржик використовується у гумористичних програмах, літературі або кіно для передачі особливостей характеру персонажів. Однак навіть за таких умов важливо розуміти різницю між суржиком і літературною мовою. Використання суржику у художніх творах чи побутовому гуморі не означає, що він повинен замінювати правильне мовлення у навчанні, офіційних документах чи професійному спілкуванні.

Сучасна українська мова активно розвивається та поповнюється новими словами. Після 2022 року значна кількість українців свідомо перейшла на українську мову у повсякденному житті. Це позитивно вплинуло на популяризацію української культури, музики, літератури та медіа. Проте разом із переходом на українську частина людей продовжує використовувати суржик через звичку або недостатнє знання мовних норм.

Для зменшення поширення суржику необхідно підвищувати рівень мовної освіти населення. Важливу роль у цьому процесі відіграють школа, сім'я, засоби масової інформації та соціальні мережі. Учителям варто більше уваги приділяти розвитку культури мовлення учнів, а батькам — формувати у дітей повагу до української мови. Ефективним способом боротьби із суржиком є читання української літератури. Книги допомагають збагатити словниковий запас, покращити грамотність та навчитися правильно будувати речення. Також позитивний вплив має перегляд україномовних фільмів, інтерв'ю, освітніх програм та прослуховування української музики.

Не менш важливим є особисте бажання людини вдосконалювати власне мовлення. Навіть якщо людина звикла до суржику з дитинства, вона може поступово перейти на літературну українську мову. Для цього потрібно звертати увагу на правильність слів, користуватися словниками та практикувати чисте мовлення у щоденному житті.

Згідно з дослідженнями мовознавців, найефективнішим «каталізатором» викорінення суржику є фактор зміни престижності мови. Коли українська мова стає не просто офіційною, а мовою успішного бізнесу, прогресивних технологій, елітної культури та молодіжного сленгу, потреба в суржику зникає природним шляхом. Люди свідомо копіюють мовну поведінку лідерів думок. Отже, створення якісного, трендового україномовного продукту прискорює процес переходу від суржику до чистої мови у кілька разів швидше, ніж звичайне вивчення правил з підручників.

Висновки. Отже, суржик є складним та поширеним мовним явищем в Україні, яке виникло під впливом історичних, соціальних та культурних факторів. Його поширення пов'язане з русифікацією, особливостями сімейного виховання, недостатнім рівнем мовної освіти та впливом сучасного медіапростору. Суржик негативно впливає на грамотність населення, культуру мовлення та розвиток літературної української мови. Водночас він відображає особливості історичного розвитку суспільства та мовного середовища.

Для збереження чистоти української мови необхідно популяризувати грамотне мовлення, підтримувати україномовний культурний простір та заохочувати молодь до вивчення літературної української мови. Лише за умови свідомого ставлення до мовної культури українська мова зможе повноцінно розвиватися та зберігати свою самобутність.

Ефективна протидія суржикізації полягає не в агресивному осуді носіїв такого мовлення, а в гнучкому формуванні нової мовної моди. Створення конкурентоспроможного медіаконтенту, діджиталізація освітнього простору та інтеграція української мови в усі сфери високих технологій є головними передумовами для природного очищення загальнонаціонального дискурсу. Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі пов'язані з аналізом трансформації суржику в інтернет-спілкуванні та молодіжному сленгі, що дозволить точніше прогнозувати вектор розвитку сучасної української літературної мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пономарів О. Д. Культура слова: мовностилістичні поради. Київ : Либідь, 2001.
2. Мацько Л. І. Українська мова в освітньому просторі. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009.
3. Радевич-Винницький Я. Україна: від мови до нації. Львів : Апріорі, 2012.
4. https://mon.gov.ua
5. https://ukrainskamova.com
6. https://slovnyk.ua

Оначенко Дмитро Дмитрович
Здобувач фахової передвищої освіти
Вінницький технічний фаховий коледж
Науковий керівник: Кучинська Олександра Григорівна

МОВНИЙ ЕТИКЕТ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ТРАНСФОРМАЦІЯ НОРМ ТА КУЛЬТУРА ОНЛАЙН-СПІЛКУВАННЯ

Проблема мовного етикету в умовах цифрової трансформації суспільства є однією з найбільш обговорюваних тем у сучасному мовознавстві, соціології та психології. Ми живемо в час, коли традиційні форми спілкування стрімко витісняються віртуальними аналогами. У XXI столітті межа між приватним та публічним простором практично зникла, а мова стала головним інструментом самопрезентації у віртуальному світі. Для сучасної молоді цифрова комунікація перестала бути просто засобом передачі інформації – вона стала основним середовищем існування, соціалізації та самовираження.

Вступ. Процес глобальної цифровізації в Україні супроводжується глибокими змінами у мовленнєвій поведінці. Мовний етикет — це не просто набір формальних правил, а складна система культурних кодів, що регулюють взаємодію між індивідами. Проте в мережевому просторі ці коди піддаються серйозній трансформації. Нехтування граматичними нормами, ігнорування пунктуації та етичних принципів створює значні ризики для майбутнього розвитку літературної мови. Науковий інтерес до цієї теми зумовлений потребою розробки стратегій збереження мовної ідентичності в умовах технологічного тиску.

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЦИФРОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Цифрова комунікація визначається як будь-яка форма обміну інформацією, що здійснюється через цифрові канали. Її специфіка полягає у дистантності, анонімності та високій швидкості передачі даних. Ці фактори створюють особливий комунікативний клімат, де етикетні норми стають більш гнучкими, але водночас вразливими. Дослідники виділяють поняття «нетикету» — специфічного етикету комп'ютерних мереж, який поєднує в собі технічні обмеження платформ та соціальні очікування користувачів.Цифрова комунікація як об'єкт дослідження.

Методологія дослідження ґрунтується на системному підході, що дозволяє розглянути мовленнєву культуру як цілісну систему. Використання методів аналізу текстового контенту у месенджерах та соціальних мережах дає змогу виявити реальні тенденції відхилення від літературної норми. Важливо розуміти, що мовний етикет в інтернеті — це динамічна структура, яка постійно адаптується до нових технічних можливостей (наприклад, появи відеоповідомлень або функцій швидких реакцій).

Розділ 2. ЛІНГВІСТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВІРТУАЛІЗАЦІЇ

Головною рисою мережевого спілкування є його гібридність. Користувачі пишуть повідомлення так, ніби вони розмовляють у реальному часі. Це призводить до виникнення «писемного розмовного мовлення». Тут ігноруються складні синтаксичні конструкції,

натомість використовуються еліптичні речення, вигуки та специфічні вирази. Такий формат спілкування розмиває навички побудови логічно завершених текстів, що особливо небезпечно для студентського середовища.2.1. Гібридизація усно-писемного мовлення.

Оскільки в тексті відсутня невербальна складова (міміка, жест), її роль виконують емодзі та стікери. Вони стали невід'ємною частиною цифрового етикету. Наприклад, відсутність смайлика у повідомленні може бути інтерпретована як ознака роздратування або сухості. Проте надмірна візуалізація веде до «семантичного збіднення» — людина поступово втрачає здатність описувати свої почуття словами, замінюючи їх стандартними іконками.2.2. Роль візуальних компонентів.

В онлайн-спілкуванні правила пунктуації набули нових значень. Наприклад, крапка в кінці короткого повідомлення в Telegram сприймається як «крапка у стосунках» або вияв холодності. Багатокрапки використовуються для передачі невпевненості, а великі літери (Caps Lock) — для імітації крику. Орфографічна грамотність, на жаль, перестає бути пріоритетом, поступаючись місцем швидкості.2.3. Пунктуація та орфографія як маркери стану.

Розділ 3. СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИКЛИКИ ТА ДЕВІАНТНА КОМУНІКАЦІЯ

Одним із найсерйозніших викликів цифрової епохи є поширення мовної агресії. Анонімність у мережі знімає психологічні бар'єри, що призводить до виникнення хейтингу, кібербулінгу та тролінгу. Мовний етикет у таких випадках ігнорується повністю, поступаючись місцем образам та обсценній лексиці. Це руйнує екосистему конструктивного діалогу та створює токсичне середовище для молоді.Проблема мовної агресії.

Сучасний український цифровий простір перенасичений запозиченнями. Слова 'кринж', 'вайб', 'стейкхолдер', 'дедлайн' міцно увійшли у вжиток. Хоча запозичення є природним процесом, їхня надмірна концентрація витісняє питомі українські відповідники. Культура онлайн-спілкування має передбачати розумний баланс між інноваціями та традиціями.Вплив англіцизмів та сленгу.

Розділ 4. ЦИФРОВИЙ ЕТИКЕТ У ПРОФЕСІЙНІЙ ТА НАВЧАЛЬНІЙ СФЕРАХ

Професійна комунікація в месенджерах вимагає особливої дисципліни. Головним правилом стає повага до часу співрозмовника. Голосові повідомлення (voice messages) стали каменем спотикання: у діловій сфері вони вважаються моветоном, якщо не були заздалегідь узгоджені. Етикет вимагає чіткої структури: привітання, суть питання в одному повідомленні (а не розбиття на 10 частин), лаконічність.Культура листування в месенджерах.

Цифрова епоха розмила поняття робочого часу. Проте етикет онлайн-спілкування наполягає на праві «бути офлайн». Надсилання повідомлень у неробочий час або пізно ввечері сприймається як порушення особистого простору. Це особливо важливо у взаємодії «студент-викладач», де має зберігатися певна дистанція та офіційно-діловий тон. Дотримання кордонів.

Розділ 5. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТА КЛІПОВЕ МИСЛЕННЯ

Постійне споживання коротких, уривчастих текстів у соціальних мережах формує так зване кліпове мислення. Молоді стає важче сприймати довгі літературні тексти, аналізувати складні речення. Це безпосередньо відбивається на письмовій культурі: речення стають коротшими, логічні зв'язки — слабшими. Мовний етикет у такому контексті стає спрощеним, іноді навіть примітивним.Кліпове мислення як наслідок цифрової комунікації.

Розділ 6. СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ КУЛЬТУРИ ЦИФРОВОГО МОВЛЕННЯ

Для подолання кризи мовленнєвої культури необхідно впроваджувати курси медіаграмотності та нетикету. Важливо стимулювати молодь до використання літературної мови навіть у неформальному середовищі. Популяризація грамотності через цікаві цифрові проєкти, блоги про мову та інтерактивні застосунки може змінити ставлення до помилок як до чогось допустимого.Шляхи вдосконалення.

ВИСНОВКИ. Підсумовуючи результати дослідження, слід підкреслити, що мовний етикет у цифрову епоху зазнав радикальних змін, ставши більш демократичним, швидким та візуалізованим. Проте ці зміни не повинні призводити до деградації мовної норми. Трансформація етикету — це природний процес адаптації до нових умов, але він потребує усвідомленого контролю з боку користувачів.

Результат буде отриманий лише тоді, коли грамотність та ввічливість стануть престижними ознаками успішного українця. Майбутнє української мови в інтернеті залежить від кожного з нас. Мовна стійкість, повага до співрозмовника та дотримання базових норм правопису — це ті фундаменти, на яких має будуватися українське цифрове суспільство. Тільки поєднуючи технологічні інновації з повагою до національної культурної спадщини, ми зможемо забезпечити сталий розвиток нашої мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019 р. № 2704-VIII.
2. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням: Підручник. К.: Алерта, 2021. 640 с.
3. Семенюк О. А., Паращук В. Ю. Основи культури цифрової комунікації. К.: Академія, 2021. 176 с.
4. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування. К.: Знання, 2006. 291 с.
5. Масенко Л. Т. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір. К.: КМ Академія, 2004.
6. Український правопис. К.: Наукова думка, 2019.
7. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. К.: Академія, 2004.
8. Городенська К. Г. Українське слово у вимірах сьогодення. К., 2014.
9. Різун В. В. Теорія масової комунікації. К.: Просвіта, 2008.
10. Пономарів О. Д. Культура слова: Мовностилістичні поради. К.: Либідь, 2001.
11. Сербенська О. А. Культура усної мови. К.: Центр навч. літ., 2004.
12. Ажнюк Б. М. Українська мова в діаспорі. К.: Наукова думка, 2011.
13. Єрмоленко С. Я. Мова і естетика. К.: Довіра, 1997.
14. Стишов О. А. Динамічні процеси в лексиці української мови. К., 2003.
15. Електронний ресурс: https://mova.org.ua/ (Портал «Культура мови»).
16. Електронний ресурс: https://ukr-mova.in.ua/ (Освітній проект «Мова – ДНК нації»).
17. Електронний ресурс: https://languagetool.org/uk/ (Засіб перевірки граматики).

Йовжин Юлія Сергіївна
Здобувач фахової передвищої освіти
Вінницький технічний фаховий коледж
Науковий керівник: Кучинська Олександра Григорівна

МЕТАФОРИЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ У ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ СТУСА

Творчість Василь Стус є одним із найвизначніших явищ української літератури другої половини XX століття. Його поезія поєднала у собі філософську глибину, високу духовність, емоційну напруженість та надзвичайно складну художню систему. Василь Стус увійшов в історію не лише як талановитий поет, а і як символ моральної незламності, боротьби за свободу слова та людську гідність. Його творчість формувалася в умовах тоталітарної системи, політичного переслідування та духовної ізоляції, що значною мірою вплинуло на художній світ митця. Саме тому його поезія сповнена внутрішнього драматизму, філософських роздумів і складної метафоричної образності.

Особливе місце у творчості поета займає метафора. Для Стуса вона була не просто художнім засобом, а способом мислення й формою духовного самовираження. Через метафоричні образи автор передавав внутрішній стан людини, її страхи, сумніви, біль, самотність і прагнення до свободи. Його метафорика є багатошаровою та асоціативною, тому твори митця потребують уважного аналізу й глибокого осмислення. У багатьох випадках поет свідомо уникає прямого висловлення думки, замінюючи її системою символів і художніх натяків. Саме це робить поезію Стуса надзвичайно емоційною та інтелектуально насиченою.

Формування художнього стилю Василя Стуса відбувалося під впливом української класичної літератури, світового модернізму та філософії екзистенціалізму. У його творчості відчутні мотиви поезії Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, а також вплив європейських митців — Райнера Марія Рільке, Йоганна Вольфганг фон Гете та Франца Кафки. Водночас Стус зумів сформувати абсолютно індивідуальний стиль, у якому головну роль відіграє складна система метафор та символів. Його образність характеризується високим рівнем психологізму, інтелектуалізму й експресивності.

Однією з найхарактерніших рис метафорики Стуса є її драматизм. У його поезії практично постійно присутній внутрішній конфлікт між людиною і світом, між духовною свободою та зовнішнім примусом. Поет часто використовує образи прірви, темряви, каменю, безмежного простору, холоду чи мовчання. Такі метафори символізують самотність людини, її відчуження від суспільства та внутрішню кризу. Водночас поряд із трагічними образами виникають метафори світла, сонця, вогню, неба або дороги, що символізують духовне очищення, надію та моральну силу особистості. Саме через контраст між темрявою і світлом поет передає складність людського існування.

Особливо важливе місце у творчості митця займає екзистенційна проблематика. Василь Стус розглядає людину як самотню особистість, яка змушена шукати сенс власного буття в умовах жорстокої та несправедливої реальності. У його творах часто

з'являються образи пустелі, безмежного поля, мовчання, дороги чи холодного вітру. Ці метафори відображають стан духовної ізоляції, внутрішньої тривоги та морального випробування. Проте навіть у найтрагічніших текстах поет утверджує думку про незламність людського духу. Через складну систему художніх образів Стус показує, що справжня свобода починається всередині людини й не залежить від зовнішніх обставин.

Одним із центральних образів у поезії Василя Стуса є дорога. Вона символізує життєвий шлях людини, її моральний вибір та духовний пошук. Ліричний герой Стуса постійно перебуває у русі, ніби шукає істину або намагається знайти гармонію між власним внутрішнім світом і жорстокою реальністю. Ця дорога часто є важкою та болісною, однак саме через страждання людина приходить до внутрішнього очищення. Таким чином, образ дороги набуває у творчості митця філософського значення й стає символом людського буття.

Важливе місце у творчості поета займають природні метафори. Природа у Стуса ніколи не є лише фоном подій. Вона завжди пов'язана з психологічним станом ліричного героя. Осінь символізує згасання, втому та наближення трагедії. Зима асоціюється з холодом, духовною ізоляцією та несвободою. Весна у деяких творах виступає символом відродження, надії та духовного оновлення. Вітер, сніг, небо, дощ чи дерева у поезії Стуса набувають глибокого символічного змісту. Через природні образи поет передає найтонші душевні переживання та створює атмосферу емоційної напруги.

Надзвичайно важливою у творчості Василя Стуса є метафоризація України. Батьківщина у його творах постає як жива духовна істота, пов'язана з болем, історичною пам'яттю та моральною відповідальністю. Україна у Стуса — це не просто територія чи держава, а символ національної долі та духовного коріння людини. Через образи землі, степу, дороги, крові чи матері поет осмислює трагічну історію українського народу та його боротьбу за свободу. Такі метафори надають поезії митця особливої емоційної сили й патріотичного звучання.

У творчості поета важливу роль відіграє кольорова символіка. Стус активно використовує чорний, білий, сірий і червоний кольори, надаючи їм глибокого психологічного значення. Чорний колір у його творах символізує смерть, страх, несвободу, духовне спустошення та тоталітарну систему. Білий асоціюється з духовною чистотою, пам'яттю, правдою та очищенням. Червоний колір пов'язаний із кров'ю, стражданням і боротьбою. Саме через кольорові метафори автор створює надзвичайно емоційний художній простір, у якому кожен образ має філософський підтекст.

Метафорика Стуса нерідко набуває ознак експресіонізму. Його образи дуже емоційні, контрастні та напружені. Поет часто поєднує непоєднувані поняття, створюючи ефект внутрішнього вибуху та психологічної нестабільності. Така художня манера дозволяє максимально точно передати духовний стан людини, яка переживає моральну кризу або внутрішню боротьбу. Саме тому поезія Стуса справляє сильне емоційне враження на читача та змушує його замислюватися над складними питаннями людського існування.

Окремої уваги заслуговує таборова лірика поета. Перебуваючи в умовах ув'язнення, Василь Стус не мав можливості відкрито висловлювати свої думки, тому метафора стала формою прихованого протесту та духовного самозбереження. Через образи ґрат, камери, холоду, мовчання чи темряви автор передавав трагізм несвободи та морального пригнічення. Водночас навіть у найтрагічніших текстах присутні образи світла, вогню чи

неба, які символізують надію та незламність людського духу. Саме у таборовій ліриці метафорична система Стуса досягає особливої філософської глибини.

Важливо зазначити, що поет активно використовує персоніфікацію та символіку. У його творах природа, час, пам'ять або навіть мовчання часто постають живими істотами. Такі художні прийоми допомагають створити ефект внутрішнього діалогу між людиною і світом. Символи у творчості Стуса нерідко мають багатозначний характер, тому кожен читач може по-різному інтерпретувати їх зміст. Саме така багатошаровість образів робить поезію митця надзвичайно сучасною й актуальною навіть сьогодні.

Метафорична система Василя Стуса тісно пов'язана з його світоглядом. Поет вважав, що мистецтво повинно бути не лише естетичним явищем, а й моральною відповідальністю митця перед суспільством. Саме тому його поезія порушує важливі питання свободи, совісті, правди, людської гідності та духовного вибору. Через складну систему художніх образів автор прагнув показати трагедію людини тоталітарної епохи та водночас утвердити ідею моральної незламності особистості.

Сучасні літературознавці підкреслюють, що саме метафорична майстерність значною мірою визначає унікальність творчості Стуса. Його поезія поєднує інтелектуальність, емоційність та глибокий психологізм. Складна система образів створює багатовимірний художній світ, у якому особисті переживання автора поєднуються із загальнолюдськими проблемами. Поет зумів сформувати новий тип української філософської лірики, яка суттєво вплинула на розвиток сучасної української літератури.

Творчість Василя Стуса сьогодні є важливою складовою української культурної спадщини. Його поезія стала символом духовної свободи та національної свідомості. У сучасному суспільстві твори митця сприймаються не лише як літературне явище, а і як моральний орієнтир. Образи, створені Стусом, залишаються актуальними, оскільки порушують універсальні проблеми людського буття: свободу, самотність, боротьбу за правду, моральний вибір і відповідальність перед власною совістю.

Таким чином, метафорична майстерність у творчості Василя Стуса є однією з головних ознак його поетики. Метафора у творах митця виконує не лише художню функцію, а й стає способом філософського осмислення світу, засобом духовного опору та формою вираження внутрішньої боротьби людини. Через складну систему символів, асоціацій і художніх образів Стус створив унікальний мистецький світ, у якому поєдналися особистісне, національне та загальнолюдське. Саме тому його творчість залишається надзвичайно важливою для української літератури й культури XXI століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Електронний архів Василя Стуса
2. Барабаш Ю. Поетика Василя Стуса: художній світ і метафорика. – Київ: Наукова думка, 2019. – 214 с.
3. Дзюба І. Василь Стус: життя і творчість. – Київ: Либідь, 2018. – 356 с.
4. Жулинський М. Екзистенційні мотиви у творчості Василя Стуса // Слово і час. – 2021. – № 4. – С. 15–27.
5. Коваленко О. Символіка та метафорика поезії Василя Стуса // Українська література в школі. – 2020. – № 9. – С. 34–41.
6. Національний музей літератури України

7. Масенко Л. Мова поетичного спротиву Василя Стуса // Українська мова і література. – 2022. – № 3. – С. 22–30.

8. Енциклопедія сучасної України: Василь Стус

9. Пахаренко В. Українська поезія XX століття: стильові напрями та художні системи. – Черкаси: Брама, 2020. – 412 с.

10. Семенюк Г. Експресіоністичні риси поезії Василя Стуса // Наукові записки. Серія філологія. – 2023. – № 2. – С. 55–68.

11. Український інститут книги

12. Ткаченко А. Художня образність і філософізм лірики Василя Стуса // Вісник філології. – 2021. – № 6. – С. 71–84.

Олена КАСЯН
здобувач фахової передвищої освіти
за спеціальністю 013 Початкова освіта
КЗ ЛОР "Бродівський фаховий
педагогічний коледж імені Маркіяна Шашкевича"
Науковий керівник
Руслана ГАЛИЦЬКА
кандидат філологічних наук,
старший викладач КЗ ЛОР "Бродівський фаховий
педагогічний коледж імені Маркіяна Шашкевича"

ПРОБЛЕМА МОВНОЇ ГРАМОТНОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

У статті розглянуто проблему мовної грамотності сучасної молоді в умовах активної цифровізації суспільства. Проаналізовано основні чинники, що впливають на зниження рівня мовної культури, зокрема вплив соціальних мереж, інтернет-комунікації, поширення сленгу, іншомовних запозичень та суржику, а також зменшення інтересу до читання. Визначено роль мовного середовища, освіти та сім'ї у формуванні мовної компетентності. Окреслено можливі шляхи підвищення рівня володіння українською літературною мовою, серед яких — розвиток читацької культури, популяризація української мови в медіапросторі та формування відповідального ставлення молоді до власного мовлення.
Ключові слова: *мовна грамотність, сучасна молодь, українська мова, цифровізація, інтернет-комунікація, мовне середовище, культура мовлення.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства проблема мовної грамотності молоді набуває особливої актуальності. Сучасне мовне середовище значною мірою формується під впливом соціальних мереж, месенджерів та інтернет-комунікації, де дотримання мовних норм часто не є пріоритетним. Молоді люди дедалі частіше використовують спрощені форми мовлення, скорочення, сленг, англіцизми та ненормативну лексику. Це негативно впливає на рівень володіння українською літературною мовою, культуру усного і писемного мовлення, а також на здатність грамотно й логічно висловлювати власні думки. Водночас проблема мовної культури є важливою не лише в освітньому, а й у суспільному аспекті, адже рівень володіння державною мовою значною мірою визначає загальний культурний розвиток особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема мовної грамотності та мовної культури привертає увагу багатьох українських мовознавців. Пономарів О. та Мацько Л. досліджували питання культури мовлення та дотримання норм української літературної мови. Гарбар М. А., Василенко Г. В. та Скляренко О. Б. досліджували вплив цифровізації на мовну культуру, зазначаючи: «…цифровізація лінгвопростору трансформує сам характер комунікації: вона стає фрагментарною, візуально спрямованою, багатоканальною, з меншою прив'язаністю до лексичних і граматичних правил.» [3, с. 263]

Мета статті. Метою статті є дослідження причин зниження рівня мовної грамотності сучасної молоді, визначення основних чинників впливу на мовну культуру та окреслення можливих шляхів підвищення рівня володіння українською літературною мовою.

Виклад основного матеріалу. Мовна грамотність є важливим показником освіченості людини, її культурного рівня та здатності ефективно комунікувати в суспільстві. Вона передбачає знання норм літературної мови, правильне використання лексики, дотримання орфографічних, пунктуаційних і стилістичних правил.

Однією з головних причин зниження мовної грамотності сучасної молоді є вплив цифрового середовища. Спілкування в соціальних мережах і месенджерах характеризується швидкістю передачі інформації, що часто призводить до нехтування мовними нормами. У повідомленнях поширеними стають скорочення, відсутність розділових знаків, англіцизми та елементи сленгу, які поступово закріплюються у повсякденному мовленні.

Вагомий вплив на мовлення сучасної молоді мають також інтернет-тренди та популярна медіакультура. Соціальні мережі, короткі відеоформати та блогерський контент сприяють швидкому поширенню модних слів, сленгових виразів та мовних кліше. Молоді люди часто використовують популярні слова й вислови, намагаючись відповідати сучасним тенденціям. При цьому вживання такої лексики нерідко відбувається несвідомо, без осмислення її значення, стилістичної доречності чи нормативності. У мовленні молоді часто можна прослідковувати використання іншомовних запозичень, жаргонізмів та навіть грубих або стилістично знижених слів, які поступово витісняють літературні відповідники. Це призводить до спрощення мовлення, збіднення словникового запасу та порушення норм мовної культури.

Важливим чинником є також зменшення інтересу до читання художньої літератури. Читання сприяє збагаченню словникового запасу, розвитку грамотності та формуванню зразків правильного мовлення. Проте сучасна молодь значну частину вільного часу проводить у цифровому просторі, що негативно позначається на рівні мовної компетентності.

Не менш актуальною залишається проблема суржику. Змішування української та російської мов часто спостерігається як у побутовому спілкуванні, так і в медіапросторі. Поширення суржику значною мірою зумовлене впливом мовного середовища, масової культури, реклами та медіаконтенту.

Одним із важливих шляхів підвищення рівня мовної грамотності сучасної молоді є формування стійкої мотивації до вивчення та свідомого використання української літературної мови.

Важливу роль у підвищенні рівня володіння українською мовою відіграє читання художньої, наукової та публіцистичної літератури. Саме систематичне читання сприяє збагаченню словникового запасу, формуванню мовного чуття, засвоєнню норм орфографії та пунктуації.

Суттєвий вплив на формування мовної культури має мовне середовище. Саме тому важливо популяризувати українську мову в медіапросторі, соціальних мережах, молодіжному контенті та повсякденному спілкуванні. Позитивний приклад блогерів, журналістів, педагогів і публічних осіб, які дотримуються норм літературної мови, сприятиме формуванню відповідального ставлення молоді до власного мовлення.

Окрему увагу необхідно приділяти розвитку культури цифрового спілкування. Молодь варто заохочувати дотримуватися мовних норм навіть у неформальному онлайн-листуванні, оскільки постійне використання грамотного письма сприяє виробленню стійких мовних навичок.

Важливим чинником підвищення мовної грамотності є також сім'я, адже саме родинне середовище формує первинні мовленнєві навички дитини. Спілкування українською мовою в побуті, читання книжок та підтримка інтересу до рідної мови позитивно впливають на формування мовної особистості.

Підвищення рівня володіння українською літературною мовою потребує комплексного підходу, який поєднує якісну мовну освіту, розвиток культури читання, створення позитивного мовного середовища та свідоме ставлення молоді до власного мовлення.

Висновки. Отже, проблема мовної грамотності молоді є однією з актуальних проблем сучасного суспільства. Цифровізація, поширення спрощених форм спілкування, зменшення читацької активності негативно впливають на рівень мовної культури молодого покоління. Водночас грамотне мовлення залишається важливою умовою професійного та особистісного розвитку людини.

Ефективне формування мовної компетентності можливе за умови поєднання якісної мовної освіти, розвитку читацької культури, популяризації української мови в цифровому просторі та свідомого ставлення молоді до власного мовлення. У сучасних умовах збереження чистоти й нормативності української мови є не лише освітнім завданням, а й важливим чинником збереження національної культури та мовної ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шевчук С. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. Київ : Алерта, 2023. 536 с.

2. В. Ю. Підгурська, І. В. Голубовська. Українська мова за професійним спрямуванням. Навчальний посібник. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2022. 192 с.

3. Гарбар М. А., Василенко Г. В., Скляренко О. Б. Дослідження соціолінгвістичних змін у мовах під впливом цифрових комунікаційних платформ. URL: https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2025/4_2025/part_2/43.pdf

4. Г. А. Коцюбовська, Н. А. Баракатова. Основи культури фахової мови: навч. Посібник. Дніпро : НМетАУ, 2018. 36 с.

Костюк І.В., Музичка Д.
Вінницький технічний фаховий коледж

АКТИВІЗАЦІЯ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У сучасних умовах розвитку освіти особливого значення набуває вивчення англійської мови як засобу міжнародного спілкування, професійної комунікації та доступу до світових інформаційних ресурсів. Основним завданням викладача є не лише формування знань з граматики та лексики, а й розвиток уміння вільно користуватися мовою у реальних ситуаціях в щоденному житті. Саме тому важливого значення набуває активізація мовленнєвої діяльності на заняттях з англійської мови.

Мовленнєва діяльність охоплює чотири основні види: говоріння, аудіювання, читання та письмо. Найбільшу складність зазвичай становить саме говоріння, оскільки воно потребує не лише знання лексики, а й уміння швидко висловлювати власні думки, долати мовний бар'єр та впевнено взаємодіяти з іншими учасниками спілкування. Тому викладачеві необхідно створювати такі умови навчання, за яких кожен студент буде активно залучений до комунікації.

Одним із найефективніших засобів активізації мовленнєвої діяльності є використання комунікативного підходу. Його сутність полягає у навчанні через спілкування. На заняттях створюються ситуації, максимально наближені до реального життя: знайомство, подорож, співбесіда, професійне спілкування. Студенти складають та відтворють діалоги, беруть участь у дискусіях, ставлять запитання та висловлюють власну думку англійською мовою. Такий підхід допомагає подолати страх помилок та формує навички живого спілкування.

Важливу роль у навчальному процесі відіграють інтерактивні методи навчання:ірольові ігри, робота в парах і групах, мозковий штурм, метод проєктів, дискусії та презентації. Наприклад, рольові ігри дозволяють студентам відчути себе учасниками реальних ситуацій спілкування: покупцями і продавцями, працівниками компанії, туристами чи менеджерами. Це насамперед підвищує інтерес до навчання.

Не менш ефективним методом є використання проєктної діяльності. Виконуючи проєкти студенти самостійно шукають інформацію, аналізують її, обговорюють результати та презентують власні дослідження англійською мовою. Такий вид діяльності розвиває творчі навички, критичне мислення, уміння співпрацювати та нести відповідальність за спільний результат. Крім того, студенти навчаються застосовувати англійську мову як інструмент для отримання нових знань.

Для активізації також важливо використовувати сучасні цифрові технології. Онлайн-платформи, мобільні додатки, інтерактивні вправи, відеоматеріали та освітні сайти роблять навчання більш різноманітним та доступним. Перегляд відео англійською мовою, прослуховування подкастів, участь у онлайн-вікторинах допомагають розвивати навички аудіювання та покращують вимову.

Важливим фактором успішної активізації є створення позитивної психологічної атмосфери на занятті. Доброзичливе ставлення, заохочення та індивідуальний підхід допомагають підвищити впевненість студентів у власних силах і стимулюють їх до активної участі в навчанні.

Особливу увагу слід приділяти мотивації до вивчення англійської мови. Якщо студенти розуміють практичне значення знань для майбутньої професії, подорожей, міжнародного спілкування чи кар'єрного зростання, вони стають більш зацікавленими у навчанні. Тому доцільно використовувати професійно орієнтовані тексти, тематичні відео та завдання, пов'язані зі спеціальністю студентів.

Метод	Приклади діяльності	Результат
Комунікативний підхід	Діалоги, дискусії	Розвиток говоріння
Рольові ігри	Інсценізація ситуацій	Подолання мовного барьєру
Робота в групах	Спільні завдання	Навички співпраці
Проєктна діяльність	Презентації, дослідження	Творче мислення
Цифрові технології	Онлайн вправи, відео	Підвищення мотивації

Таким чином, активізація мовленнєвої діяльності студентів є одним із найважливіших завдань сучасного викладання англійської мови. Використання комунікативного підходу, інтерактивних методів, проєктної діяльності та цифрових технологій сприяє формуванню комунікативної компетентності, підвищує мотивацію та робить процес навчання більш ефективним. Головною метою викладача є створення умов, за яких англійська мова стане для студентів не лише навчальним предметом, а й реальним засобом спілкування та професійного розвитку.

Михайло Олексійович Овчинников,
кандидат філологічних наук, старший викладач
кафедри гуманітарних дисциплін та українознавства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ ЮРИДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» зобов'язує студентів-іноземців, які здобувають вищу освіту в Україні, вивчати українську мову. Основна мета навчання української мови – це розвиток у студентів – іноземних громадян уміння використовувати нерідну мову як інструмент міжкультурного спілкування в будь-яких сферах життєдіяльності. У процесі міжкультурної комунікації виховується загальна і професійна культура майбутніх фахівців, розширюється їхній світогляд, виховується культура спілкування, формується позитивне ставлення до української мови та культурних надбань українського народу.

В. М. Манакін у своїй праці «Мова і міжкультурна комунікація» зазначає, що знання мови іншого народу – суттєвий складник міжкультурної комунікації і найперший крок до налагодження успішного спілкування між представниками різних націй і культур [1, с. 10]. На його думку, основне завдання міжкультурної комунікації – це формування необхідних знань про різні народи та культури з метою встановлення сприятливих умов спілкування в різних сферах та життєвих ситуаціях [1, с. 10].

Міжкультурна комунікація – процес взаємозв'язку і взаємодії представників різних спільнот, під час якого відбувається обмін інформацією, досвідом, духовними цінностями різних типів культур. Вона включає знання норм, принципів комунікативної поведінки в іншому соціокультурному середовищі, що є досить важливим для іноземних студентів, які навчаються в закладах вищої освіти України.

Розглянемо на прикладах найважливіші аспекти міжкультурної комунікації, які виділяє В. М. Манакін.

Культурологічний аспект є ключовим у міжкультурній комунікації. Так, під час ознайомлювального читання тексту «Українські традиції» студентам-іноземцям цікаво дізнатися, що вислів «зустрічати хлібом-сіллю» означає повагу до дорогих людей, гостинність, а вислів «із ним каші не звариш» означає неможливість домовитися, порозумітися або спільно зробити якусь справу. Незнайомими і спершу незрозумілими для іноземних студентів є фрази «дати гарбуза» або «піти з гарбузом», які означають «відмовити хлопцеві, який прийшов просити руки дівчини (свататися)», «отримати відмову». Для деяких студентів лексема «гарбуз» асоціюється зі святом Хелоуін – вирізанням різних страхітливих масок із гарбуза. На це можна звернути увагу при вивченні тем «Пори року» («Осінь»), «Овочі і фрукти», або під час читання текстів про українські звичаї і традиції.

Лінгвістичний аспект досить важливий для студентів-іноземців, оскільки чимало слів різних мов звучать схоже або навіть однаково (через спільні запозичення), але мають зовсім інше значення. Наприклад, для англомовних студентів слово «ректор» – це священик, а не керівник вищого навчального закладу, як в українській мові. Для студентів з Азербайджану слово «кавун» означає диня, «сарай» – палац (велика будівля), а «туман» – не тільки атмосферне явище, але й густий дим. При вивченні теми «Професії» деякі студенти здивовані тим, що слово «поштар» може бути чоловічого і жіночого роду, оскільки в їхній країні жінка не може бути поштарем. Важко доводиться деяким іноземним студентам розрізняти займенники «ти», «ви» та «Ви» (при вивченні особових займенників, однина і множина). Потрібно постійно наголошувати, що «ви» – це множина, а «Ви» – звертання до шанованої, старшої людини.

Поширеною лексичною помилкою під час вивчення української мови є, зокрема, неправильне вживання деяких дієслів. Іноземним студентам буває важко розрізняти і, особливо, вживати дієслова сказати, говорити, розповідати та ін. Це стосується і дієслів любити / кохати.

Окремого розгляду потребує безеквівалентна лексики на позначення українських національно-культурних понять. Так, під час вивчення теми «Українські слова, якими говорять у всьому світі», студенти знайомляться зі словами вишиванка, рушник, писанка, тризуб, борщ, вареники тощо.

Під час роботи з професійно орієнтованими текстами варто звернути увагу студентів на пряме і переносне значення деяких юридичних понять. Наприклад, лексема «алібі» для іноземних студентів-правників перш за все позначає факт перебування підозрюваного чи обвинуваченого в іншому місці в момент вчинення злочину, що виключає його участь у ньому. Фрази «знайти алібі для запізнення», «вигадати алібі, щоб не прийти на зустріч» потребують додаткового пояснення.

Етичний аспект спрямований на виділення відмінного і спільного в етичних нормах різних країн і націй. Сюди, наприклад, можна віднести форми звертання до викладача: якщо в українській мові загальноприйнятим є звертання за ім'ям та ім'ям по батькові, то для студентів-іноземців є звичними такі: викладачу (вчителю), пане, пані.

Отже, формування міжкультурної комунікації у студентів – іноземних громадян є одним із найважливіших компонентів успішного оволодіння мовою на високому комунікативному рівні і сприяє вихованню толерантного ставлення до традицій, звичаїв українського народу, подоланню мовного і культурного бар'єру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація. Київ: Академія, 2012. 284 с.

2. Тепла О. М. Формування міжкультурної комунікації у процесі навчання іноземних студентів української мови. Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. 2010. Вип. 12. С. 179–182.

Пилявець Вікторія Іванівна
Здобувачка фахової передвищої освіти
Вінницький технічний фаховий коледж
Науковий керівник — Кучинська Олександра Григорівна

МИХАЙЛО КОЦЮБИНСЬКИЙ: НОВАТОР У ЖАНРІ НОВЕЛИ

Михайло Коцюбинський став тією унікальною постаттю, яка зуміла розірвати кайдани провінційності та побутописання, що тривалий час стримували розвиток українського художнього слова, перетворивши національну літературу на органічну частину загальноєвропейського модерністського дискурсу, і цей процес не був простою зміною художніх уподобань, а справжнім тектонічним зсувом у свідомості українського інтелектуала.

Його творчий шлях — це не просто еволюція окремого письменника, а фундаментальна трансформація цілої культурної парадигми, де на зміну зовнішньому реалізму з його детальним описом свиток, волів та соціальних кривд прийшов глибинний психологізм, що зосередився на невловимих рухах людської душі та ірраціональних спалахах свідомості, які раніше вважалися занадто ефемерними для серйозної прози. На зламі дев'ятнадцятого та двадцятого століть, коли світ охопила хвиля модернізації, а стара віра в непохитні істини почала руйнуватися під тиском нових філософських ідей Ніцше, Бергсона та Фройда, Коцюбинський відчув, що традиційні епічні форми більше не здатні адекватно передати складність буття людини в новому часі, де особистість стає дедалі самотнішою перед обличчям технічного прогресу та соціальної відчуженості. Він став архітектором нової української новели, яка відмовилася від лінійного сюжету на користь «потоку станів» та емоційних вібрацій, де кожне речення перетворюється на самодостатній естетичний акт, де слово перестає бути лише засобом передачі інформації, а стає живою матерією, здатною випромінювати світло, звук і колір.

Формування його новаторського методу відбувалося під впливом широкої європейської освіченості, адже Коцюбинський був справжнім громадянином світу, який вільно дихав повітрям європейської культури, захоплювався творами Кнута Гамсуна з його пантеїстичним світовідчуттям, Еміля Золя з його увагою до біологічного начала в людині та Поля Верлена з його музикальністю вірша, що дозволило йому синтезувати найкращі досягнення західного модернізму з глибинними пластами української ментальності, не втрачаючи при цьому національного коріння.

Найважливішим елементом його художнього прориву став імпресіонізм — особлива оптика бачення, яка дозволила письменнику малювати не предмети як застиглі сутності, а відчуття від них у конкретний момент часу, не події в їхній хронологічній послідовності, а їхній суб'єктивний відгомін у внутрішньому світі героя, що створює ефект безпосередньої присутності читача всередині чужої свідомості. У його текстах слово набуває властивостей акварельної фарби, воно стає прозорим, плинним, здатним передавати найтонші нюанси світлотіні, коли сонячний промінь, що ковзає по стіні, або вечірня заграва, що догорає за обрієм, стають не просто декоративним фоном, а

активними дійовими особами, що визначають настрій, хід думок і навіть доленосні вчинки персонажів, які перебувають у стані постійного становлення.

Коцюбинський навчив українську прозу «бачити сонце в калюжі», змусивши читача звертати увагу на дрібниці, які раніше здавалися неважливими, але саме в них він знаходив відблиски вічності: у шепоті трав під гарячим серпневим вітром, у срібній пісні жайворонка, що розчиняється в небесній блакиті, у тому, як залізна рука міста невблаганно тисне на горло інтелігента, що прагне самотності та гармонії, але змушений щодня розчинятися в натовпі та шумі цивілізації. Його знамените «Intermezzo» стало справжнім маніфестом оновленого мистецтва та етичним кодексом творця, де автор відкрито заявляє про священне право митця на втому, на психологічну перерву, на тимчасову відмову від ролі вічного служителя суспільних інтересів чи «глашатая народних бід» заради порятунку власної внутрішньої цілісності, адже без внутрішнього спокою художник перетворюється на порожню оболонку, нездатну до справжньої творчості. У цій новелі природа виступає як грандіозний терапевтичний простір, як храм, де відбувається таїнство очищення людського духу, де сонце постає як верховний деміург, дарувальник життя і світла, а безкраї ниви у червні стають джерелом відновлення творчої енергії, що радикально відрізнялося від традиційного народницького сприйняття землі лише як об'єкта виснажливої праці чи причини кривавих соціальних конфліктів за межу.

Психологізм Коцюбинського сягає своєї кульмінації в дослідженні трагічної драми творчої особистості, як це майстерно показано в новелі «Цвіт яблуні», де він піднімає надзвичайно болюче і майже табуйоване питання про страшне роздвоєння людини на люблячого батька, розчавленого горем, і холодного, відстороненого спостерігача-митця, який мимоволі починає аналізувати кожну деталь агонії власної дитини, фіксуючи відтінки блідості шкіри та судомні рухи рук, щоб потім використати це як матеріал для майбутнього твору. Це було проявом неймовірної творчої сміливості для тогочасного літературного процесу, який звик до ідеалізації героїв та однозначних моральних оцінок, а Коцюбинський не побоявся зазирнути в найтемніші, найпотаємніші кутки людської психіки, де межують любов і цинізм, страждання і професійний інстинкт, показавши неймовірну складність і суперечливість кожного нашого почуття. Його новаторство також яскраво виявилося в антропоморфізації природи, яка в творах письменника остаточно перестала бути пасивною декорацією і набула справжньої суб'єктності, стала здатною радіти, страждати, гніватися і рефлексувати разом із людиною, створюючи нерозривну цілісність буття, що особливо виразно втілилося в повісті-поемі «Тіні забутих предків», де гуцульський міфологізм і віра в духів лісу органічно поєдналися з модерним світовідчуттям, перетворюючи історію кохання Івана та Марічки на космічну трагедію людської екзистенції.

Письменник створив абсолютно унікальну мовну палітру, насичену не лише лексичним багатством, а й звуковими нюансами, алітераціями та кольоровими епітетами, які перетворюють акт читання на складний процес синестетичного сприйняття, де текст можна не тільки бачити внутрішнім зором, а й буквально чути його мелодику, відчувати його на дотик як оксамит або колючу стерню. Він переконливо довів, що українське слово є надзвичайно гнучким, витонченим і багатим інструментом, здатним без втрат передати найскладніші екзистенційні стани, глибокі депресії, містичні осяяння та інтелектуальні рефлексії, що дозволило наступним поколінням митців, таким як Микола Хвильовий з його романтикою вітаїзму чи Григорій Косинка з його психологічними етюдами, впевнено

спиратися на його досягнення у створенні власної інтелектуальної прози. Коцюбинський назавжди змінив соціальний та естетичний статус українського письменника, піднявши його з рівня етнографа-побутописця, що фіксує діалекти та звичаї, до рівня філософа, психолога та витонченого естета, чий погляд спрямований не лише на зовнішні обставини життя, а передусім у нескінченні, часто темні та непередбачувані глибини людського «Я». Його творчість стала тим інтелектуальним мостом, через який українська література впевнено і з високо піднятою головою перейшла у складне двадцяте століття, остаточно позбувшись гнітючого комплексу меншовартості та заговоривши до всього світу мовою високої модерної культури, яка залишається актуальною, живою і запитаною навіть сьогодні, у світі цифрових технологій, бо вона звертається до вічних, незмінних тем: пошуку гармонії в розколотому світі, вічної боротьби світла і темряви в людському серці та невичерпної, щоденної магії самого процесу життя, що кожної миті розкривається перед тим, хто має відвагу і талант по-справжньому бачити.

Саме тому він залишається нашим близьким сучасником, неперевершеним «Сонцепоклонником», чиє внутрішнє світло продовжує пронизувати товщу десятиліть, нагадуючи кожному новому поколінню про те, що справжнє мистецтво завжди народжується на перетині глибокого особистого страждання і безмежної, майже релігійної любові до життя у всіх його найменших, часом непомітних проявах. Шлях до великих загальнолюдських істин, за Коцюбинським, завжди лежить через чесне, болісне і безкомпромісне дослідження власного серця, через готовність почути «музику сфер» у повсякденному шумі буття. Його спадщина — це не застиглий музейний канон, не набір хрестоматійних текстів для зазубрювання, а живий, пульсуючий нерв, що продовжує відгукуватися в кожному новому творі сучасних авторів, які прагнуть до психологічної достовірності, інтелектуальної напруги та естетичної досконалості, продовжуючи справу великого майстра, який першим в українській літературі зважився вийти за межі звичного комфортного реалізму і відкрити для нас безмежний, штормовий океан модерної душі. Кожна його новела, навіть найменша за обсягом, — це абсолютно завершений і самодостатній всесвіт, де панує залізна логіка почуттів і магічна музика слова, де немає місця випадковим фразам чи зайвим деталям, бо все підпорядковане єдиній високій меті — розкрити таємницю людського існування через призму краси і болю, через сліпуче світло сонця і містичні тіні минулого, залишаючи читача наодинці з грандіозним усвідомленням того, наскільки великим, невичерпним і водночас крихким є світ всередині кожного з нас, і як важливо зберегти в собі здатність відчувати цей світ у всій його багатогранності.

Більше того, новаторство Коцюбинського не обмежується лише стилістикою, воно торкається самих основ художньої етики, вводячи поняття відповідальності митця перед власним талантом, що вимагає постійного самовдосконалення та пошуку нових форм вираження, які б відповідали духу часу, не копіюючи його, а інтерпретуючи через власну індивідуальність. Його звернення до теми інтелігенції, яка перебуває в стані ідеологічного та морального розпуття, стало пророчим для багатьох подій двадцятого століття, передбачивши трагедію людини, що опинилася в лещатах між ідеалом і жорстокою реальністю. У його прозі природа не просто «олюднюється», вона стає мірилом справжності людських почуттів: якщо персонаж не здатний відчути вібрацію ниви або велич сонця, він постає як духовно обмежений або внутрішньо мертвий, що додає

текстам Коцюбинського виразного пантеїстичного забарвлення, характерного для найкращих зразків світового модернізму. Коцюбинський також реформував мову українського села, позбавивши її грубості та надмірної побутової конкретики, наповнивши її натомість поетичними образами та метафізичним змістом, що дозволило селянській темі звучати як висока трагедія людського духу, а не як побутовий анекдот чи етнографічна довідка. Він був першим, хто так тонко відчув ритм міста — цього «залізного монстра», який забирає у людини індивідуальність, але водночас створює нові форми спілкування та нові типи конфліктів, які потребували абсолютно нової мови опису.

Його здатність поєднувати в одному тексті глибоку соціальну аналітику з майже містичним споглядянням краси зробила його творчість багатошаровою, доступною як для пересічного читача, так і для найвибагливішого інтелектуала. Кожна нова генерація дослідників відкриває в його новелах нові пласти сенсів: від психоаналітичних інтерпретацій до екокритичних студій, що свідчить про неймовірну енергетичну місткість його художнього слова. Коцюбинський залишив нам не просто книги, а метод бачення світу, який вчить нас не ковзати по поверхні речей, а занурюватися в їхню суть, вчить бути уважними до найменших порухів душі ближнього і до величі навколишнього світу, який щомиті пропонує нам відповіді на найскладніші питання, якщо ми тільки маємо терпіння їх почути. Його роль у формуванні сучасної української ідентичності важко переоцінити, адже він показав нам нас самих як частину великого людства, як суб'єктів світової історії та культури, чиї страждання і радощі мають універсальне значення.

Творча спадщина Михайла Коцюбинського продовжує залишатися потужним джерелом натхнення для всіх, хто вірить у перетворюючу силу мистецтва, хто шукає світло навіть у найтемніші часи і хто прагне до справжньої свободи духу, яку може дати лише глибоке самопізнання та безкомпромісна вірність своїм ідеалам. Його «сонячні» тексти є найкращими ліками від зневіри та апатії, бо вони стверджують вічність краси та непереможність життя, яке, попри всі катастрофи та розчарування, знову і знову розквітає ніжним цвітом яблуні, нагадуючи нам про наше призначення бути творцями і свідками прекрасного у цьому дивовижному світі. У кожному його рядку відчувається биття серця людини, яка глибоко любила свою землю, свою мову і свій народ, але робила це без пафосу, а через щоденну виснажливу працю над словом, прагнучи довести його до кришталевої чистоти та досконалості, що робить Михайла Коцюбинського недосяжним взірцем для всіх наступних поколінь українських митців, які мріють про вихід у світовий культурний простір.

Підсумовуючи викладене, можна з повною впевненістю стверджувати, що Михайло Коцюбинський є найвидатнішим новатором у жанрі новели, який радикально змінив вектори розвитку українського письменства, замінивши зовнішній подієвий ряд внутрішньою динамікою душевних станів та наповнивши малу прозову форму інтелектуальною глибиною, психологічною витонченістю та неперевершеною естетикою імпресіоністичного письма. Його новаторство полягало не лише у формальних експериментах, а й у глибокій гуманістичній переорієнтації літератури, де в центрі уваги опинилася вільна, мисляча і відчуваюча особистість у всій її складності та багатогранності, що дозволило йому створити універсальні художні шедеври, які назавжди закарбували його ім'я як геніального реформатора та сонячного пророка нової української словесності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Агеєва В. Психологія модернізму: Проза Михайла Коцюбинського. — К.: Факт, 2000.
2. Єфремов С. Михайло Коцюбинський. — К.: Слово, 1924. (Репринтне вид. 2004).
3. Коцюбинська М. Етюди про Коцюбинського. — К.: Дух і літера, 2004.
4. Кузнецов Ю. Імпресіонізм в українській прозі кінця XIX — початку XX ст. — К.: Зодіак-ЕКО, 1995.
5. Назарук О. Новаторство М. Коцюбинського в контексті європейського модернізму // Дивослово. — 2023. — № 3.
6. Ярова Л. Жанрові трансформації новели в українській літературі межі століть. — Вінниця: ВДПУ, 2024.

Стороженко А.В.
Харківський Національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ (ПІДХОДИ Й МЕТОДИКА АНАЛІЗУ)

Мова політики відіграє ключову роль у формуванні суспільної свідомості. Попри значний науковий інтерес, питання систематизації підходів і методів лінгвістичного аналізу залишається актуальним в умовах стрімкої діджиталізації Мета роботи полягає в аналізі основних підходів і методик лінгвістичного дослідження політичного дискурсу, що активно застосовуються у сучасній науці, з урахуванням новітніх тенденцій останнього десятиліття. Дослідження політичного дискурсу має багату традицію. Т. ван Дейк, Н. Феркло, Р. Водак заклали підвалини критичного дискурс-аналізу. Вітчизняна наука долучилася до цих студій у 1990–2000-х роках [2, с. 77].

У новітній науковій парадигмі (2015–2026) дослідження значно розширилося. Є. В. Корнєлаєва систематизувала основні напрями вивчення дискурсу: когнітивний, критичний та прагматичний [1, с. 191]. Є. В. Котов розробив алгоритм формального аналізу мовних одиниць у політичних текстах [2, с. 78]. А. В. Ковалевська дослідила парадигму спіндокторингу як різновид маніпулятивного впливу [3, с. 43]. А. Яновець та О. Смаль здійснили критичний огляд програми LIWC для автоматизованого аналізу текстів [4, с. 139]. О. Іліченко та Л. Шумейко виявили нові тенденції вивчення дискурсу в умовах діджиталізації [5, с. 72].

У сучасній лінгвістиці виокремлюють кілька провідних підходів до аналізу політичного дискурсу, кожен із яких характеризується власною теоретичною базою та методичним інструментарієм.

Критичний дискурс-аналіз базується на виявленні ідеологічних смислів і владних відносин, закодованих у мовних структурах. Методично він передбачає аналіз лексичних виборів, метафор, аргументативних стратегій і риторичних прийомів. Є. В. Корнєлаєва зазначає, що критичний дискурс-аналіз дозволяє розкрити механізми легітимізації влади через мову [1, с. 192]. Аналіз передвиборчих кампаній виявляє, як політичні актори конструюють образ «свого» і «чужого», вдаючись до евфемізмів та стигматизувальних номінацій [3, с. 44].

Формально-структурний підхід і контент-аналіз орієнтований на кількісне дослідження змісту текстів. Є. В. Котов розробив алгоритм поетапного аналізу: від виокремлення аналітичних одиниць до їх статистичного опрацювання [2, с. 78–80]. А. Яновець та О. Смаль дослідили програму LIWC, яка автоматично підраховує частотність слів певних категорій у великих масивах текстів, та констатують, що її застосування до україномовного матеріалу потребує адаптації словників [4, с. 140–141].

Прагматичний підхід досліджує мовленнєві акти, інтенції мовця та стратегії переконання. А. В. Ковалевська розглядає парадигму спіндокторингу – технологій

управління інформацією для формування сприятливого іміджу [3, с. 50]. Когнітивний підхід акцентує на концептуальних метафорах і фреймах. О. Іліченко та Л. Шумейко наголошують, що соціальні медіа трансформували жанрову систему дискурсу, породивши нові практики – твіти, пости, меми, що вимагає застосування мультимодального аналізу [5, с. 73–74].

Сучасна лінгвістика пропонує розгалужений методологічний арсенал для аналізу політичного дискурсу. Критичний дискурс-аналіз розкриває ідеологічні механізми мови влади; формально-структурний підхід забезпечує верифікованість результатів; прагматичний і когнітивний – досліджують стратегії переконання. Актуальним є поєднання цих методів із цифровими технологіями. Перспективи подальших досліджень — комплексний аналіз українського воєнного дискурсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корнєлаєва Є. В. Політичний дискурс: основні напрями та підходи // Записки з романо-германської філології. 2022. № 2 (49). С. 190–196.

2. Kotov E. V. Методичні засади формального аналізу політичного дискурсу // Політичне життя. 2019. № 3. С. 77–81.

3. Ковалевська А. В. Аналіз політичного дискурсу: парадигма спіндокторингу // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. 2020. № 41. С. 42–61.

4. Yanovets A., Smal O. Контент-аналіз політичного дискурсу: критичний огляд програмного забезпечення Linguistic Inquiry and Word Count (LIWC) // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія». 2020. № 9 (77). С. 139–142.

5. Ilienko O., Shumeiko L. Напрями і тенденції вивчення політичного дискурсу в сучасних умовах діджиталізації (лінгвістичний і прагматичний аспекти) // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія». 2021. № 11 (79). С. 72–75.

Соломія ШИЯН
здобувач фахової передвищої освіти
за спеціальністю 013 Початкова освіта
КЗ ЛОР "Бродівський фаховий
педагогічний коледж імені Маркіяна Шашкевича"
Руслана ГАЛИЦЬКА
кандидат філологічних наук, старший викладач
КЗ ЛОР "Бродівський фаховий
педагогічний коледж імені Маркіяна Шашкевича"

ТИПОВІ МОВНІ ПОМИЛКИ У ПРОФЕСІЙНОМУ СПІЛКУВАННІ ТА СПОСОБИ ЇХ УНИКНЕННЯ

У статті розглянуто типові мовні помилки у професійному спілкуванні. Особливу увагу приділено лексичним помилкам, зокрема неправильному вживанню синонімів, змішуванню паронімів, калькуванню з російської мови, надмірному використанню іншомовної лексики та плеонастичним конструкціям. Наголошено на важливості культури мовлення та риторичної компетентності у професійній діяльності. Зазначено основні характеристики професійного спілкування. Визначено основні способи уникнення мовних помилок і підвищення рівня професійної комунікації.
Ключові слова: *професійне спілкування, мовні помилки, лексичні помилки, культура мовлення, риторична компетентність, синоніми, пароніми, калькування, іншомовна лексика, плеонастичні конструкції, точність мовлення, лаконічність мовлення, мова жестів.*

Постановка проблеми. Ефективність ділової комунікації безпосередньо залежить від точності та лаконічності висловлювань. Проте аналіз усного та писемного мовлення фахівців свідчить про системне ігнорування норм слововживання (лексична інтерференція) та термінологічну неточність. Такі помилки не лише шкодять професійному іміджу, а й створюють реальні бар'єри у документаційному та операційному збереженні діяльності організації.

Аналіз теоретичних досліджень і публікацій. Проблема вживання мовних помилок була актуальною на всіх етапах встановлення та розвитку фахового мовлення. У межах цього дослідження особливу увагу зосереджено саме на лексичних помилках, які найчастіше трапляються у професійному спілкуванні. Це питання досліджували відомі мовознавці й науковці, зокрема Б. Антоненко-Давидович, С. Головащук, С. Єрмоленко, М. Кочерган, І. Огієнко, О. Пономарів, О. Потебня, С. Шевчук та інші. Особливу увагу акцентовано на працях І. Гарбар, яка детально аналізує проблему лексичних помилок у професійному мовленні, причини їх виникнення та способи уникнення. Також проблему культури мовлення та нормативного слововживання досліджували О. Авраменко, В. Підгурська, І. Фаріон та інші науковці.

Попри значну кількість праць, присвячених культурі мовлення, проблема лексичних помилок у професійному спілкуванні фахівців різних галузей залишається актуальною та

потребує подальшого вирішення. У сучасному професійному середовищі важливого значення набуває грамотне, точне, логічне й нормативне мовлення, адже саме воно забезпечує ефективну комунікацію, сприяє формуванню професійного іміджу та підвищує рівень мовної культури суспільства.

Мета статті. Дослідження типових мовних помилок у професійному спілкуванні, зокрема лексичних порушень, а також у визначенні основних способів їх уникнення для підвищення рівня мовної культури фахівців різних галузей. Особливу увагу акцентовано на дослідженнях І. Гарбар, присвячених проблемах лексичних помилок у професійному мовленні, нормативності слововживання та вдосконаленню комунікативної компетентності сучасного фахівця.

Виклад основного матеріалу. Культура професійного мовлення є важливим складником фахової компетентності сучасної людини. Від того, наскільки правильно, точно та доречно мовець добирає слова й формулює думки, залежить ефективність професійного спілкування, рівень взаєморозуміння між співрозмовниками та успішність комунікації загалом. О. Подолянчук доводить думку, що «нині не можна уявити комунікативну діяльність без дотримання мовної норми». [3, с. 29] Мовні помилки у професійному середовищі можуть спотворювати зміст повідомлення, удосконалювати сприйняття інформації, знижувати авторитет мовця та негативно впливати на результати професійної діяльності.

Особливого значення у професійному спілкуванні набуває ораторське мистецтво та риторична компетентність. Уміння чітко, грамотно та переконливо висловлювати свої думки є необхідною умовою успішної професійної діяльності. Публічний виступ, ділова розмова, презентація чи доповідь потребують від мовця не лише глибоких знань, а й володіння нормами літературної мови, багатим словниковим запасом, правильною вимовою, логічністю та послідовністю викладу. Важливими якостями хорошого оратора є впевненість, уміння встановлювати контакт з аудиторією, добирати переконливі аргументи та уникати мовних недоліків. Саме тому формування мовленнєвої культури є необхідною складовою професійної підготовки фахівця. Психолог Ч. Депю вважає, що ніяка інша здатність людини не дасть їй можливості з такою швидкістю зробити кар'єру й домогтися визнання, як здатність добре говорити. [2, с.79]

Одним із найпоширеніших мовних помилок у професійному спілкуванні є помилки у вживанні синонімів. Неналежне розуміння значень близьких за змістом слів призводить до неточного висловлення думки. Наприклад: слова вислів і вираз не є тотожними: вислів означає завершену думку, а вираз має ширше значення. Часто ототожнюють слова мешкати і проживати, хоча перше стосується проживання у певному приміщенні, а друге –перебувати в певній місцевості. Такі помилки свідчать про недостатній рівень мовної культури та ускладнюють професійне спілкування.

Поширеним явищем є також змішування паронімів –слів, близьких за звучанням, але різним за значенням. Через звукову схожість мовці нерідко неправильно вживають такі слова, як кампанія і компанія, особистий і особовий, афект і ефект. Наприклад: правильно говорити виборча кампанія, але страхова компанія; особистий підпис, але особова справа. Невміння розрізняти значення паронімів призводить до лексичних помилок і порушення точності мовлення.

Значний вплив на сучасне професійне мовлення має калькування з російської мови. Часто мовці механічно перекладають російські слова та конструкції, порушуючи норми

української літературної мови. Типовими прикладами є вживання словосполучень приймати участь замість брати участь, приймати міри замість вживати заходів, учбовий відділ замість навчальний відділ, у відповідність з замість відповідно до. Такі кальки засмічують українське мовлення та свідчать про недостатнє володіння мовними нормами.

Ще однією поширеною проблемою є надмірне використання іншомовних слів. Запозичення є природним явищем розвитку мови, однак їх уживання має бути доречним. Часто іншомовні слова можна легко замінити українськими відповідниками: адаптація – пристосування, фактор –чинник, спікер –речник, фонтан –водограй, селфі –себчик, спікер –речник, дистанція –відстань. Надмірне використання іншомовної лексики ускладнює сприйняття інформації та робить мовлення перевантаженим.

У професійному мовленні також часто трапляються плеонастичні конструкції – словосполучення із зайвим повторенням змісту. Такі конструкції порушують логічність і точність висловлювань. Наприклад: неправильно говорити вперше дебютував, оскільки слово дебют уже означає перший виступ; переважна більшість замість більшість; саміт на вищому рівні замість саміт; колега по роботі замість колега. Уживання плеоназмів робить мовлення громіздким і стилістично недосконалим.

Важливими ознаками професійного мовлення є об'єктивність, точність, логічність, стислість і доречність висловлювання. Дослідник Діденко О. В. із своїм мовним колективом запевняють, що «якості усного мовлення досягають завдяки чіткій дикції, логічному і фонетичному наголошуванню, правильному інтонуванню, спокійному ввічливому тону». [5, с. 9] Недотримання цих вимог негативно впливає на якість комунікації, ускладнює сприйняття інформації та може спричинити неправильне розуміння змісту повідомлення. Надмірна емоційність, невиправдане використання жестів, нечітка дикція або хаотичний виклад думок знижують рівень довіри до мовця та його професійний авторитет. Натомість чітке, об'єктивне й логічно побудоване мовлення сприяє ефективному спілкуванню, переконливості висловлювань і формуванню позитивного професійного іміджу. Особливу роль у професійному спілкуванні відіграє вміння дотримуватися мовних норм, уникати надмірної емоційності та добирати доречні мовні засоби відповідно до ситуацій спілкування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, культура професійного мовлення є важливою складовою фахової компетентності сучасного спеціаліста. Найпоширенішими мовними помилками у професійному спілкуванні є неправильне вживання синонімів, змішування паронімів, калькування з російської мови, надмірне використання іншомовних слів та плеонастичні конструкції. Такі порушення знижують точність і ефективність комунікацій, тому важливим є постійне вдосконалення мовної культури, розвиток навичок красномовства і дотримання норм сучасної української літературної мови.

Щоб уникнути мовних помилок у професійному спілкуванні, потрібно постійно вдосконалювати мовну грамотність, користуватися словниками, уважно добирати слова і відповідно до контексту, уникати кальок та зайвих іншомовних слів. Не змішувати синоніми й пароніми, а також регулярно практикувати усне мовлення.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на вивчення мовних помилок у професійному спілкуванні фахівців різних галузей, а також на розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення культури професійного мовлення в умовах сучасної комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гарбар І. В. Найтиповіші лексичні помилки у фаховому мовленні // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2021. № 51, т. 1. С. 27–29. URL: https://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v51/part_1/6.pdf (дата звернення: 14.05.2026). DOI: 10.32841/2409-1154.2021.51-1.6.

2. Гайович Г. С. Українська мова: офіційно-діловий та науковий стилі : навч. посіб. Київ : ІНДЗ ДСНС, 2024. С. 79-102

3. Подолянчук О. В. Типові лексичні помилки як негативний фактор ефективної комунікативної діяльності фахівців у сфері туризму та соціального забезпечення. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». 2024. Вип. 23 (91). С. 29-31. DOI: https://doi.org/10.25264/2519-2558-2024-24(92)-28-31\

4. Березовська-Савчук Н., Цоуфал Л. Лінгводидактичні засади формування комунікативної компетентності у процесі вивчення української мови професійного спілкування. Методика викладання мов. Кривий Ріг : Криворізький державний педагогічний університет, 2019. С. 164

5. Діденко О. В., Дияк В. В., Голярдик Н. А. та ін. Культура наукового мовлення : навч. посіб. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2019. С. 5-15

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Дука Іван Олександрович
здобувач вищої освіти 3-го курсу
Навчально-науковий інститут
«Українська інженерно-педагогічна академія»
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

КУЛЬТУРА «ШВИДКОГО КОНТЕНТУ» ТА ЇЇ ВПЛИВ НА МИСЛЕННЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Сучасний інформаційний простір динамічно змінюється під впливом коротких відеоформатів, що відображає глибокі зрушення у сприйнятті інформації. Платформи TikTok, Instagram Reels та YouTube Shorts формують нову модель сприйняття, головними ознаками якої є висока швидкість подачі, візуальна домінантність та фрагментарність матеріалу. Молоде покоління дедалі частіше надає перевагу короткому контенту замість традиційних текстових джерел, оскільки такий формат дозволяє швидко отримувати інформацію та миттєво перемикати увагу. Це свідчить не просто про зміну інтересів, а про трансформацію самого способу сприйняття світу та інтелектуального розвитку сучасної молоді [1].

Поширення культури «швидкого контенту» безпосередньо пов'язане з феноменом кліпового мислення. У філософії воно перегукується з концепцією «кліпової культури» (blip culture) Елвіна Тоффлера, який описував світ, насичений миттєвими, позбавленими тривалого сенсу кадрами. Цей феномен також актуалізує ідею Джованні Сарторі про формування homo videns («людини, яка бачить»), де аудіовізуальні медіа частково замінюють абстрактне мислення чуттєвими образами. В умовах неперервного оновлення потоку користувач змушений швидко відбирати уривки відомостей, що послаблює концентрацію уваги та зменшує схильність до глибокого аналізу [4].

Суттєвим чинником цього процесу є алгоритми соціальних мереж, які радикально персоналізують індивідуальний досвід. Це призводить до формування так званих «інформаційних бульбашок» – суб'єктивних реальностей, у межах яких користувач ізолюється від інших поглядів та думок. У такому середовищі критерії істини часто звужуються до алгоритмічно підібраних уподобань, що поглиблює світоглядну поляризацію молоді, посилює упередженість і звужує простір для відкритого соціального діалогу [1].

Фрагментація уваги через постійне споживання коротких відео переростає з суто психологічної проблеми в серйозну когнітивну кризу. Часте перемикання між різними темами й кадрами руйнує цілісність сприйняття світу. Метааналіз наукових робіт фіксує довгострокові наслідки цього процесу: погіршення концентрації уваги, послаблення функцій довготривалої пам'яті та підвищення рівня тривожності. Людина поступово втрачає чутливість до складних інтелектуальних завдань (зокрема до читання та

глибокого навчання), через що тривалі розумові зусилля починають сприйматися як некомфортні [2, 3].

Ці тенденції підтверджуються й на рівні нейрофізіології, яка фіксує зміни в механізмах когнітивної діяльності. Зокрема, дослідження із застосуванням електроенцефалографії (ЕЕГ) виявляють негативний зв'язок між залежністю від коротких відео та ефективністю контролю уваги у фронтальних зонах мозку. Це створює загрозу для самостійності людини: надмірне захоплення штучно стимульованим контентом пригнічує регулятивні функції свідомості, послаблюючи здатність до свідомого самоконтролю та саморегуляції [6].

Водночас, оцінюючи культуру «швидкого контенту», не варто йти шляхом суто технофобського заперечення. Кліпове мислення виконує й адаптивну функцію в умовах сучасної інформаційної реальності. Воно постає як відповідь на прискорення темпу життя, забезпечуючи багатозадачність, швидку орієнтацію в потоках даних та доступ до глобальних масивів знань. Крім того, візуальні образи в коротких відео створюють універсальну мову знаків, яка легко долає мовні бар'єри й полегшує комунікацію між людьми [4].

Проте тривале домінування швидкого контенту у повсякденні все ж формує поверхневе сприйняття дійсності. Звикання до мовленнєвого й поняттєвого мінімалізму обмежує інструментарій мислення, наслідком чого стає брак глибокого аналізу, інтелектуальна незібраність та підвищена довірливість до маніпулятивних інформаційних конструкцій. Послаблення пам'яті та зниження здатності до емпатії стирають глибину досвіду, що створює ризики впливу на масову свідомість молоді та ускладнює розвиток критичного мислення [4].

Проблема має також глибокий психоемоційний вимір. Європейські дослідження демонструють прямий зв'язок між споживанням такого медіаконтенту та емоційним станом молоді. Постійна оцінка власної ідентичності через екрани та порівняння себе з ідеалізованими цифровими образами знижує самооцінку, породжуючи прихований психологічний тиск. У цьому контексті важливого значення набуває індивідуальна медіаграмотність як здатність до усвідомленої медіа-аскези та захисту суверенності власного «Я» [5].

Отже, культура «швидкого контенту» – це не просто технологічний тренд, а нова реальність, яка суттєво змінює людську свідомість. Вона пропонує інструменти надшвидкої адаптації, але водночас загрожує самостійності людини, фрагментуючи її увагу та послаблюючи критичний розум. Сьогодні важливо знайти таку стратегію взаємодії з цифровим середовищем, яка дозволить поєднувати переваги інформаційних технологій із збереженням здатності до глибокого мислення, самодетермінації та усвідомленого життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Проць Андріан. Журналістика в епоху TikTok та Reels: як довгі формати адаптуються до культури швидкого контенту. Медіакритика, 10 лютого 2025. URL: http://mediakrytyka.lnu.edu.ua/novi-tehnologii-media/zhurnalistyka-v-epokhu-tik-tok-ta-reels-yak-dovhi-formaty-adaptuyutsya-do-kultury-shvydkoho-kontentu.html (дата звернення: 13.05.2026)

2. Постійний перегляд коротких відео в TikTok та Instagram може «псувати мозок»: що з'ясували вчені. SUD.UA, 2025. URL: https://sud.ua/uk/news/obshchestvo/355212-postoyannyy-prosmotr-korotkikh-video-v-tiktok-i-instagram-mozhet-portit-mozg-chto-vyyasnili-uchenye (дата звернення: 13.05.2026)

3. Сивак Руслана. Звичайне гортання стрічки може руйнувати мозок: вчені оприлюднили тривожні дані. ТСН, 2025. URL: https://tsn.ua/nauka_it/tsia-budenna-zvychka-moze-vyklykaty-hnyttia-mozku-vcheni-opublikuvaly-doslidzennia-2964680.html (дата звернення: 13.05.2026)

4. Кузьменко Юлія. "Це вже наша реальність – як електрика". На що впливає кліпове мислення та як з ним жити. Суспільне Новини, 11 березня 2024. URL: https://suspilne.media/702970-ce-vze-nasa-realnist-ak-elektrika-na-so-vplivae-klipove-mislenna-ta-ak-z-nim-ziti/ (дата звернення: 13.05.2026)

5. Nesvarova M. Under the influence: how digital media affects teens. Horizon Magazine, 15 July 2025. URL: https://projects.research-and-innovation.ec.europa.eu/en/horizon-magazine/under-influence-how-digital-media-affects-teens (дата звернення: 13.05.2026)

6. Yan T., Su C., Xue W., Hu Y., Zhou H. Mobile phone short video use negatively impacts attention functions: an EEG study. Frontiers in Human Neuroscience, 2024. Vol. 18. Art. 1383913. URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11236742/ (дата звернення: 13.05.2026). DOI: https://doi.org/10.3389/fnhum.2024.1383913

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Васютіна Ірина Василівна,
здобувачка освітнього ступеня бакалавра на юридичному факультеті
у Хмельницькому університеті Управління та Права
імені Леоніда Юзькова

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ ЗАХОДИ ТА НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Реформування кримінальної юстиції в Україні призвело до суттєвої трансформації інститутів, що забезпечують протидію злочинності негласними методами. Ключовим етапом цієї трансформації стало впровадження у 2012 році інституту негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД), що створило нову правову реальність у співвідношенні з традиційними оперативно-розшуковими заходами (ОРЗ). На сьогодні питання розмежування та взаємодії ОРЗ та НСРД залишається одним із найбільш дискусійних у юридичній науці та практиці. Це зумовлено тим, що ці заходи мають подібну технічну природу, але регулюються різними галузями права та переслідують відмінні процесуальні цілі. Чітке розуміння їхнього співвідношення є критично важливим для забезпечення законності, дотримання прав людини та визнання отриманих результатів допустимими доказами в суді.

Правова природа оперативно-розшукових заходів визначається стратегічними завданнями держави у сфері захисту національної безпеки та протидії прихованій злочинності. Оперативно-розшукова діяльність за своєю внутрішньою суттю є комплексною системою гласних і негласних пошукових та розвідувальних дій, що здійснюються виключно із застосуванням спеціальних технічних засобів. Ключовою юридичною характеристикою таких заходів виступає їхня спрямованість на випередження злочинних посягань. Це означає проведення активних дій ще до того моменту, як факт конкретного злочину став очевидним або був офіційно зафіксований у встановленому процесуальному порядку. Такий підхід визначає самостійне місце цих заходів у загальній ієрархії правоохоронної діяльності держави, де вони функціонують як автономний інструмент оперативного реагування на потенційні загрози суспільним інтересам [1; 2].

Нормативне регулювання оперативно-розшукових заходів в Україні базується на багаторівневій системі правових актів, де центральне місце посідає Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність». Цей закон визначає таку діяльність як специфічний вид державної роботи, що за своєю правовою природою не входить безпосередньо до структури кримінального процесу, хоча й має з ним глибокі змістовні зв'язки. Правовий фундамент цих заходів також нерозривно пов'язаний із положеннями Конституції України, яка проголошує непорушність прав людини та одночасно встановлює виключні умови для їх обмеження в інтересах правосуддя. Оскільки переважна більшість оперативних заходів має виражений негласний характер, їхнє правове регулювання

спрямоване на створення жорстких процедурних меж. Це дозволяє запобігати будь-якому професійному свавіллю правоохоронних структур та забезпечує законність кожного окремого кроку оперативного працівника [1; 3].

Система сучасних заходів включає дії, які за своєю формою можуть бути як гласними, так і такими, що потребують спеціальних юридичних санкцій. До гласних засобів зазвичай відносять опитування осіб за їхньою згодою, вивчення офіційних документів або візуальний огляд місцевості [4].

Натомість негласні заходи, які безпосередньо пов'язані із втручанням у приватне життя або порушенням таємниці спілкування, потребують обов'язкового дозволу суду. Чинне нормативне регулювання чітко встановлює, що суб'єктами здійснення розшуку можуть виступати лише визначені підрозділи Національної поліції, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань та деяких інших уповноважених структур. Таке обмеження кола суб'єктів виступає важливою юридичною гарантією того, що спеціальні методи розшуку ніколи не будуть використовуватися організаціями, які не мають відповідного державного статусу та контролю [2; 5].

Негласні слідчі (розшукові) дії (НСРД) становлять специфічну категорію процесуальних дій, сутність яких полягає у збиранні доказів у кримінальному провадженні в умовах повної або часткової конфіденційності від його учасників. Впровадження цього інституту в національне законодавство стало результатом фундаментальної реформи кримінальної юстиції, що мала на меті перевести негласні методи роботи правоохоронців у чітко регламентоване процесуальне поле. На відміну від класичних слідчих дій, негласні заходи проводяться виключно у випадках, коли відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Це визначає їхній винятковий характер та вимагає суворого дотримання встановлених законом процедур, оскільки мова йде про законне, але суттєве втручання у сферу конституційних прав і свобод людини [3; 4].

Центральним елементом процесуального порядку здійснення негласних дій виступає інститут судового санкціонування. Більшість таких заходів, включаючи аудіо- чи відеоконтроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж або негласний огляд житла, можуть проводитися лише на підставі вмотивованої ухвали слідчого судді апеляційного суду. Це створює надійний правовий фільтр, оскільки незалежний суддя оцінює пропорційність запланованого втручання тяжкості вчиненого злочину та наявності реальних підстав для такої дії. Тільки у виняткових невідкладних випадках, що пов'язані із врятуванням життя людей чи негайним запобіганням тяжкому злочину, заходи можуть бути розпочаті за рішенням слідчого або прокурора, але з обов'язковим наступним затвердженням судом протягом двадцяти чотирьох годин [3; 5].

Сучасний процесуальний порядок здійснення негласних слідчих дій також враховує етичні межі, які виключають можливість провокації злочину. Сутність судового та прокурорського нагляду в цьому контексті полягає у перевірці того, чи не були дії правоохоронців активним спонуканням особи до вчинення правопорушення, яке вона б не вчинила без стороннього втручання. Це вимагає від суб'єктів проведення НСРД особливої ретельності при фіксації об'єктивної сторони поведінки підозрюваного. Таким чином, нормативно визначений порядок проведення негласних дій слугує не лише інструментом розкриття злочинів, а й запобіжником від штучного створення доказів

винуватості, що відповідає практиці Європейського суду з прав людини та стандартам демократичної правової держави.

Проведене дослідження співвідношення оперативно-розшукових заходів (ОРЗ) та негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД) дозволяє сформулювати низку концептуальних підсумків. Встановлено, що ці два інститути, попри ідентичність технічних засобів та негласний характер проведення, мають докорінно відмінну правову природу. Оперативно-розшукові заходи за своєю суттю є превентивним інструментом держави, спрямованим на виявлення латентних загроз та пошук первинної інформації про злочини, які ще не стали предметом офіційного розслідування [2]. Натомість негласні слідчі дії є виключно процесуальною формою збирання доказів, яка реалізується суворо в межах уже відкритого кримінального провадження під жорстким контролем слідчого судді [3].

Порівняльний аналіз показав, що ключовий вододіл між ОРЗ та НСРД проходить через площину санкціонування та суб'єктного складу. Якщо в оперативно-розшуковій діяльності оперативний працівник зберігає певну автономність у межах оперативно-розшукової справи, то в кримінальному процесі він трансформується у виконавця доручень слідчого або прокурора [6]. Саме процесуальна регламентація НСРД забезпечує вищий рівень захисту прав особи, оскільки будь-яке втручання в приватне життя на етапі слідства піддається незалежній судовій оцінці на предмет його пропорційності та необхідності [5].

Підсумовуючи, слід зазначити, що ефективна протидія злочинності можлива лише за умови гармонійного поєднання обох інструментів. ОРЗ мають залишатися динамічним засобом виявлення правопорушень на ранніх стадіях, тоді як НСРД повинні забезпечувати бездоганну якість доказування в суді. Чітке розмежування цих понять у законодавстві та практичній діяльності правоохоронних органів є гарантією дотримання принципу законності та надійного захисту фундаментальних прав і свобод людини в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 08.05.2026).
2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12 (дата звернення: 08.05.2026).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 08.05.2026).
4. Теорія оперативно-розшукової діяльності : підручник / за ред. М. А. Погорецького. Київ : Латинь, 2022. 416 с.
5. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19 (дата звернення: 08.05.2026).
6. Негласні слідчі (розшукові) дії : навч. посіб. / за ред. М. А. Погорецького. Київ: Латинь, 2021. 304 с.

Вознюк Іван Олександрович
Студент 3 курсу, юридичного факультету
«Волинський національний університет ім. Лесі України», Україна
Крисюк Юрій Петрович
Кандидат юридичних наук, доцент.
Доцент кафедри теорії та історії держави
і права та порівняльного права
«Волинський національний університет ім. Лесі України», Україна

УКРАЇНСЬКИЙ КАРДІОЦЕНТРИЗМ У ПРАВІ (П. ЮРКЕВИЧ, Г. СКОВОРОДА, Б. КІСТЯКІВСЬКИЙ)

У роботі досліджується український кардіоцентризм як особлива філософсько-правова традиція, що розглядає право не лише як систему норм, а як прояв духовних і моральних цінностей людини. Постановка проблеми пов'язана з потребою осмислення гуманістичних засад права в умовах сучасного розвитку правової держави. Метою дослідження є аналіз поглядів Г. Сковороди, П. Юркевича та Б. Кістяківського на співвідношення права, моралі та людської гідності. Встановлено, що український кардіоцентризм утверджує ідею внутрішньої свободи особистості, справедливості та духовного самовдосконалення як основи правового порядку. Стан опрацювання проблеми свідчить про актуальність подальшого дослідження кардіоцентричних ідей у сучасній філософії права.
Ключові слова. *Український кардіоцентризм, філософія серця, філософія права, сродна праця, моральна автономія, розум серця, ідея права.*

Виклад основного матеріалу. Український кардіоцентризм, відомий як «філософія серця», становить унікальну методологічну та етико-антропологічну основу вітчизняної філософії права. Цей напрям ґрунтується на переконанні, що сутність людини та її правова свідомість визначаються не лише раціональним розумом, а насамперед серцем, яке постає джерелом думок, пізнання та морального вибору. У контексті праворозуміння кардіоцентризм переносить акцент із зовнішнього державного примусу на внутрішню духовну сутність права, розглядаючи правові норми як засіб забезпечення свободи для творчої самореалізації та індивідуального розвитку особистості [1, с. 146].

Фундатор цього напряму Григорій Сковорода заклав підвалини релігійно-онтологічного обґрунтування права через концепцію «сродної праці». Для мислителя «сродність» є універсальним Божественним законом, який вимагає органічної відповідності між внутрішньою природою людини та її зовнішньою діяльністю. У його системі поглядів право постає механізмом реалізації соціальної справедливості, що має виходити з глибин людського духу, гармонізуючи природний стан людини із цивільними законами держави. Таким чином, Сковорода обґрунтовує ідею моральної автономії особистості, де справжня свобода досягається через усвідомлення внутрішніх цінностей, а не через формальне підпорядкування силі [2, с. 72].

Подальший розвиток «філософія серця» отримала у вченні Памфіла Юркевича, який перетворив кордіоцентризм на цілісну філософську систему, де серце визнається первісною основою людської душі та джерелом морального й правового законодавства. Мислитель стверджував, що саме серце, а не розум, дозволяє особистості осягати речі, недоступні інтелекту, та розрізняти справедливе й несправедливе. Юркевич гостро критикував утилітаризм та евдемонізм за нехтування гідністю людини, наголошуючи, що справжні вчинки мають витікати з «чистого і вільного серця», керуватися заповіддю любові та самопожертвою заради загального блага. У його історіософії права «розум серця» стає вищим критерієм оцінки позитивного законодавства, яке Юркевич розглядав не як непорушний закон, а як об'єкт аналітики через «ідею права», створену внутрішньо. Для нього право постає не формальним примусом, а засобом гармонізації людського життя, де розум (голова) виступає правлячою силою, а серце – джерелом моральних спонукань, що надають вчинкам особистості етичної цінності. Таким чином, Юркевич заклав підвалини інтегративного підходу, який поєднує логічну строгість закону з глибокою етико-психологічною наповненістю [3, с. 11].

Раціональне завершення та інтеграцію кардіоцентричних ідей у юридичну науку здійснив Богдан Кістяківський, який розглядав право як найважливіший вияв людської культури. Спираючись на неокантіанську методологію, він поєднав етичну глибину «філософії серця» з логічною строгістю правової держави. Кістяківський обґрунтував, що право є основною умовою внутрішньої свободи людини, а в центрі правової системи повинна стояти недоторканна цінність особистості. Його концепція «права на гідне існування» стала логічним втіленням кардіоцентричного гуманізму в конкретних юридичних вимогах щодо прожиткового мінімуму та освіти для кожного громадянина. На думку Кістяківського, держава стає правовою лише тоді, коли вона підпорядковується праву як вищій етичній нормі, що обмежує сваволю влади та забезпечує умови для гідного життя людини [4, с. 290-293].

Висновок. Отже, український кардіоцентризм сформував оригінальну філософсько-правову традицію, у центрі якої перебуває людина, її духовна свобода, моральна гідність і внутрішній світ. Ідеї Г. Сковороди, П. Юркевича та Б. Кістяківського засвідчують, що право не може зводитися лише до системи зовнішнього примусу чи формальних норм, а має ґрунтуватися на етичних цінностях, справедливості та «розумі серця». Саме через поєднання морального начала, свободи особистості та правової організації суспільства українська «філософія серця» створила гуманістичне бачення права, у якому головною цінністю визнається людина та її право на гідне існування. Ця традиція зберігає свою актуальність і сьогодні, оскільки сприяє утвердженню правової держави, заснованої не лише на законі, а й на духовно-моральних засадах суспільного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мірошніченко В. І., Ганьба О. Б., Зборовська Л. А. Філософія права : навчальний посібник. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2016. 184 с. URL: https://dspace.nadpsu.edu.ua/bitstream/123456789/3782/1/Miroshnichenko%2C%20Hanba%2C%20Zborovska%20Filosofiia%20prava.pdf

2. Semykras V. “Philosophy of the Heart” as a Methodological Foundation for the Moral Justification of Law in the Work of Hryhory Skovoroda and Pamfil Yurkevich. P. 344. URL: https://dsphd2020.knu.ua/DSPHD2020.pdf

3. Толстов І. В. Кордоцентризм в українській філософії: Г. С. Сковорода та П. Д. Юркевич : конспект лекцій. Харків : УкрДАЗТ, 2013. 22 с. URL: http://lib.kart.edu.ua/bitstream/123456789/6904/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%20%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%B9.pdf

4. Андрусяк І. П. Філософія права Богдана Кістяківського: логічні засади і методологія дослідження. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2025. № 90, ч. 5. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/09/39-4.pdf

Михайло Євгенович ГОВТВА
курсант навчальної групи ДР-081-24-1,
2 курсу, факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування,
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
рядовий поліції
Науковий керівник:
Марина Вікторівна Логінова
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
капітан поліції

ОСОБЛИВОСТІ ЗВІЛЬНЕННЯ ПРАЦІВНИКА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Припинення трудових відносин залишається однією з найбільш конфліктних сфер вітчизняного правозастосування. Динаміка сучасного ринку праці, ускладнена правовим режимом воєнного стану, вимагає від суб'єктів господарювання бездоганного дотримання процедури звільнення. Будь-яке порушення встановленого алгоритму неминуче призводить до судових спорів, поновлення працівника на посаді та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу. Інститут звільнення акумулює в собі розгалужену систему гарантій, які покликані захистити особу від свавілля роботодавця та забезпечити стабільність цивільного обороту.

Базовим нормативним актом, що визначає вичерпний перелік підстав припинення трудового договору, є Кодекс законів про працю України (далі — КЗпП). Законодавець класифікує ці підстави на кілька ключових груп: за згодою сторін (п. 1 ч. 1 ст. 36), з ініціативи працівника (ст. 38, 39), з ініціативи роботодавця (ст. 40, 41) та з об'єктивних обставин, що не залежать від волі сторін. Особливої уваги на практиці потребують випадки розірвання договору з ініціативи власника підприємства, оскільки саме вони містять найвищий ризик порушення трудових прав. У цьому контексті викладач кафедри цивільного права та процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ М. В. Логінова у своєму дослідженні наголошує, що звільнення як крайній захід дисциплінарного чи організаційного впливу повинно відбуватися виключно у межах закону з урахуванням процесуальних особливостей кожної підстави. Від роботодавця категорично вимагається суворе дотримання строків попередження, отримання згоди профспілкового органу (за необхідності) та проведення повного фінансового розрахунку в день звільнення [3, с. 183]. Недотримання цих процесуальних гарантій автоматично робить наказ про звільнення незаконним.

Новим викликом для вітчизняного трудового права стала збройна агресія та масова міграція населення. Для врегулювання цих кризових процесів був ухвалений Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» № 2136-IX. Цей спеціальний акт запровадив суттєві зміни у звичний порядок. Зокрема, у період дії воєнного стану роботодавцю дозволено звільняти працівника з власної ініціативи навіть у період його тимчасової непрацездатності або перебування у відпустці (крім відпусток у зв'язку з вагітністю та пологами). При цьому датою припинення трудових відносин вважається перший робочий день, наступний за днем закінчення лікарняного або відпустки [2].

Окрім того, законодавство доповнилося абсолютно новими підставами припинення трудового договору. Так, пункт 8-3 частини 1 статті 36 КЗпП передбачає можливість звільнення через відсутність працівника на роботі та відсутність інформації про причини такої відсутності понад чотири місяці поспіль. Ця норма стала прямою відповіддю на масову втрату зв'язку з особами, які опинилися на тимчасово окупованих територіях або в зонах активних бойових дій. Однак судова практика жорстко контролює ці процеси. Наприклад, постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 06 червня 2024 року у справі № 367/569/23 формує чіткий прецедент щодо оцінки відсутності на роботі. Суд констатував: якщо працівник не має змоги вийти на підприємство через ведення бойових дій та пряму загрозу життю, його звільнення за прогул (п. 4 ч. 1 ст. 40 КЗпП) є неправомірним [4].

Ми приходимо до висновку, що процедура звільнення працівника в Україні трансформувалася з простої кадрової дії у багатовимірний юридичний механізм. Сучасне правозастосування вимагає від роботодавців філігранного балансування між економічними інтересами підприємства та гарантованими конституційними правами громадян. Подальше вдосконалення трудового законодавства має бути спрямоване на усунення колізій між нормами загального КЗпП та спеціальними законами воєнного часу, що дозволить мінімізувати кількість трудових спорів та захистити найуразливіші категорії працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2136-IX. Відомості Верховної Ради України. 2022. № 15. Ст. 104. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text

3. Логінова М. В. Відмінності в процесуальному порядку припинення трудових правовідносин за різними підставами. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. Вип. 79, ч. 2. С. 182–186. URL: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.27

4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 06 черв. 2024 р. у справі № 367/569/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=119653141

Михайло Євгенович ГОВТВА
курсант навчальної групи ДР-081-24-1,
2 курсу, факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
рядовий поліції
Науковий керівник:
Чепурко Вадим Миколайович
викладач кафедри криміналістики тадомедичної підготовки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПОШУКУ, ВИЛУЧЕННЯ ТА ПОПЕРЕДНЬОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МІКРООБ'ЄКТІВ НА МІСЦІ ПОДІЇ

Мікрооб'єкти (мікросліди) становлять специфічну категорію матеріальних доказів, значення яких у сучасній слідчій практиці важко переоцінити. Зловмисники дедалі частіше вживають заходів для знищення традиційних макрослідів (відбитків пальців, слідів взуття чи знарядь злому). Проте ліквідувати мікроскопічні частки волокон, фарби, скла чи біологічних виділень без спеціального обладнання об'єктивно неможливо. Робота з такими слідами вимагає від слідчого та спеціаліста-криміналіста філігранної точності, адже будь-яке порушення тактики огляду призведе до безповоротної втрати доказової бази.

Процедура пошуку мікрооб'єктів є найбільш трудомістким етапом. Огляд місця події з метою їх виявлення завжди проводиться до початку інших дій, які можуть змінити обстановку. Спеціалісти застосовують візуально-оптичні методи за допомогою луп різної кратності, портативних мікроскопів та джерел експертного світла. Кососпрямоване освітлення, ультрафіолетові та інфрачервоні лампи дозволяють виявити люмінесценцію специфічних часток на контрастному фоні. Як зазначається у вітчизняній криміналістичній літературі, огляд має здійснюватися за суворо визначеними маршрутами (від центру до периферії або вузловими методами), повністю виключаючи будь-яке хаотичне переміщення учасників слідчо-оперативної групи необстеженими ділянками [4, с. 215].

Процесуальний порядок вилучення матеріальних об'єктів чітко регламентований статтею 237 Кримінального процесуального кодексу України. Усі виявлені сліди підлягають обов'язковій фіксації у протоколі [1]. Головне правило криміналістики вимагає вилучати мікрооб'єкт разом із предметом-носієм (або його частиною). Якщо це об'єктивно неможливо, застосовують спеціальні технічні засоби: мікропилососи зі знімними фільтрами, дактилоскопічну плівку або пінцети з м'якими полімерними насадками. Відповідно до інструкцій Міністерства юстиції, категорично забороняється пакувати такі сліди у поліетиленові пакети через ризик накопичення статичної електрики

та знищення об'єкта. Використовують виключно паперові конверти, скляні пробірки або чашки Петрі, які надійно опечатуються [2].

Наступним етапом виступає попереднє дослідження мікрооб'єктів безпосередньо на місці події або у пересувній криміналістичній лабораторії. Ця стадія носить орієнтовний характер і не замінює повноцінної судової експертизи. Фахівці Дніпровського державного університету внутрішніх справ наголошують, що оперативна фіксація об'єктів та їх візуальне вивчення дозволяє слідчому «по гарячих слідах» змоделювати механізм вчинення правопорушення. Наприклад, виявлені мікрочастинки фарби можуть одразу вказати на колір автомобіля, який зник з місця дорожньо-транспортної пригоди, що критично важливо для оперативного планування розшукових заходів [3, с. 14].

Підсумовуючи, ефективність роботи з мікрооб'єктами залежить від синергії технічного оснащення та процесуальної дисципліни. Лише неухильне дотримання правил виявлення, фіксації та вилучення мікрослідів здатне забезпечити їх допустимість як доказів у суді та сприяти об'єктивному з'ясуванню обставин події.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10. Ст. 88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. Офіційний вісник України. 1998. № 46. Ст. 1702. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text

3. Чаплинський К. О. Особливості проведення огляду місця події в умовах збройного конфлікту : метод. реком. Дніпро : ДДУВС, 2023. 56 с. URL: https://surl.li/wlwqqy

4. Криміналістика : підручник / В. В. Луцик, А. А. Вознюк, В. В. Варава та ін. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 820 с. URL: https://surl.li/csligd

І.Г. Грецька,
доцент
Т.Ю. Воронова,
здобувач вищої освіти
Західнодонбаський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ

Актуальність теми У сучасних умовах розвитку економіки знань та посилення глобальної конкуренції питання ефективного управління розвитком персоналу набуває особливої актуальності. Високий рівень професійної підготовки працівників, їх здатність до постійного навчання та адаптації до змін є визначальними факторами конкурентоспроможності підприємств. Водночас важливу роль у забезпеченні ефективного розвитку персоналу відіграє нормативно-правове регулювання, яке формує загальні умови та правила організації трудових відносин, професійного навчання та підвищення кваліфікації.

Нормативно-правове регулювання розвитку персоналу в Україні базується на системі законодавчих та підзаконних актів, що визначають права та обов'язки роботодавців і працівників у сфері трудових відносин. Основу правового забезпечення становить Кодекс законів про працю України, який регламентує загальні принципи організації праці, професійного навчання та підвищення кваліфікації працівників. Відповідно до його положень, роботодавець зобов'язаний створювати умови для підвищення професійного рівня працівників, а також забезпечувати можливості для їх професійного розвитку [1].

Важливим елементом нормативно-правового забезпечення є Закон України «Про освіту», який визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування системи освіти, у тому числі післядипломної та професійної. У контексті розвитку персоналу цей закон забезпечує можливість безперервного навчання працівників протягом усього життя, що відповідає сучасним тенденціям розвитку ринку праці [2].

Також слід відзначити Закон України «Про професійний розвиток працівників», який безпосередньо регулює відносини у сфері професійного навчання та підвищення кваліфікації. Він визначає основні принципи організації професійного розвитку, форми навчання, порядок фінансування та стимулювання працівників до підвищення кваліфікації. Закон передбачає участь роботодавців у формуванні системи професійного навчання, що сприяє підвищенню ефективності використання трудового потенціалу [3].

Незважаючи на наявність нормативно-правової бази, система розвитку персоналу в Україні потребує подальшого вдосконалення. Серед основних проблем слід виділити недостатній рівень фінансування професійного навчання, відсутність ефективних механізмів мотивації працівників до саморозвитку, а також слабку інтеграцію освіти та бізнесу. У зв'язку з цим актуальним є вивчення та впровадження зарубіжного досвіду управління розвитком персоналу.

У країнах Європейського Союзу розвиток персоналу розглядається як стратегічний напрям державної політики. Значна увага приділяється концепції «навчання протягом життя» (lifelong learning), яка передбачає постійне оновлення знань і навичок працівників. Зокрема, у Німеччині широко застосовується дуальна система освіти, що поєднує теоретичне навчання з практичною підготовкою на підприємствах. Такий підхід забезпечує високий рівень відповідності кваліфікації працівників потребам ринку праці [4].

У Франції розвиток персоналу регулюється на законодавчому рівні через систему обов'язкових відрахувань підприємств на професійне навчання працівників. Це створює стабільне фінансове підґрунтя для розвитку людських ресурсів та стимулює роботодавців інвестувати у підвищення кваліфікації персоналу.

У Сполучених Штатах Америки основний акцент робиться на корпоративному навчанні та розвитку компетенцій працівників. Багато компаній створюють власні навчальні центри та університети, що дозволяє адаптувати програми навчання до специфіки діяльності підприємства. При цьому значну роль відіграють сучасні інформаційні технології, зокрема дистанційне навчання та онлайн-курси.

Японський досвід розвитку персоналу характеризується орієнтацією на довгострокове працевлаштування та формування корпоративної культури. Працівники проходять систематичне навчання, яке спрямоване не лише на підвищення професійних навичок, але й на розвиток лояльності до компанії. Важливим елементом є система наставництва, яка забезпечує передачу досвіду між поколіннями працівників.

Аналіз зарубіжного досвіду свідчить про те, що ефективна система розвитку персоналу базується на поєднанні державного регулювання та активної участі роботодавців. Важливими умовами є наявність стабільного фінансування, тісна взаємодія освіти і бізнесу, а також використання сучасних методів навчання.

З урахуванням зарубіжного досвіду доцільно визначити основні напрями вдосконалення нормативно-правового регулювання розвитку персоналу в Україні:

- розвиток системи безперервної освіти та підвищення кваліфікації працівників;
- створення економічних стимулів для інвестування у розвиток персоналу;
- удосконалення механізмів взаємодії між закладами освіти та підприємствами;
- впровадження сучасних форм і методів навчання, зокрема дистанційних технологій;
- підвищення ролі держави у координації процесів розвитку людського капіталу.

Таким чином, нормативно-правове регулювання є важливою складовою системи управління розвитком персоналу, що визначає загальні умови функціонування ринку праці та професійного навчання. Вивчення та адаптація зарубіжного досвіду сприятиме підвищенню ефективності розвитку персоналу в Україні та забезпеченню конкурентоспроможності підприємств у сучасних умовах господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс законів про працю України: чинне законодавство України.
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII.
3. Закон України «Про професійний розвиток працівників» від 12.01.2012 № 4312-VI.
4. Armstrong M. Armstrong's Handbook of Human Resource Management Practice. – London: Kogan Page, 2020.

Дяковський Олександр Сергійович
викладач кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права, кандидат юридичних наук,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна
ORCID: https//orcid.org/0000-0003-3412-9278
Каклюгіна Поліна Геннадіївна
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», здобувачка 3 курсу ОР «Бакалавр» за спеціальністю «Право»

DEEPFAKE-КОНТЕНТ ЯК НОВА ФОРМА ІНФОРМАЦІЙНОГО НАСИЛЬСТВА: ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОРУШЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ

В останні роки інтенсивний розвиток технологій штучного інтелекту зумовив появу нових способів створення цифрового контенту, серед яких особливе місце займає, так званий deepfake-контент, зокрема контент особистого характеру. Технології deepfake базуються на алгоритмах глибокого навчання, включаючи генеративно-змагальні мережі (GAN), і дозволяють здійснювати високоточну обробку та синтез зображень, відео, аудіо й тексту з метою імітації зовнішності, голосу або поведінкових характеристик конкретної особи без її згоди.

У межах зазначених технологій можливе створення синтетичних матеріалів, що відтворюють оголене тіло людини або її участь у сценах особистого характеру, хоча фактично така особа не брала участі у відповідних діях. Аналогічно, алгоритми здатні генерувати текстові повідомлення, які імітують стиль комунікації конкретної особи, що створює додаткові ризики маніпуляції та введення в оману.

Розглядаючи данне питання в контексті інформаційного права, то особливу небезпеку становить використання таких технологій для створення контенту особистого характеру без згоди особи, що формує окремий феномен — deepfake-контент особистого характеру.

Дане явище поєднує ознаки інформаційного правопорушення, кіберзлочину, делікту у сфері персональних даних та форми гендерно зумовленого насильства, здійснюваного у цифровому середовищі [1].

Deepfake-контент особистого характеру характеризується використанням біометричних даних особи, таких як зображення обличчя, голосу, мімічних патернів, для створення фальсифікованого контенту особистого характеру без її відома та згоди.

Зазначена діяльність становить втручання в особисте і сімейне життя особи, що прямо заборонено статтею 32 Конституції України, відповідно до якої не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, за винятком випадків, визначених законом. [2]

Використання зображення, голосу чи інших ідентифікаційних ознак особи для створення синтетичного контенту особистого характеру фактично є формою розголошення обставин особистого життя без її волі, що допускається виключно за наявності згоди особи або у випадках, прямо передбачених законом і підтверджених судовим рішенням.

Крім того, відповідно до статті 302 Цивільного кодексу України, хоча фізична особа має право вільно поширювати інформацію, така діяльність обмежується забороною на обробку та розповсюдження інформації про особисте життя іншої особи без її згоди. [3]

Додатково має місце незаконна обробка персональних даних, що суперечить принципам законності, цільового призначення та мінімізації даних, закріпленим у статті 7 Закону України «Про захист персональних даних». Хоча ця норма прямо забороняє обробку біометричних даних і даних, що стосуються статевого життя, вона не враховує специфіку deepfake-технологій, де такі дані можуть створюватися штучно, а не безпосередньо збиратися від особи. У результаті виникає правова невизначеність щодо того, чи підпадає синтетично згенерований контент під режим захисту персональних даних у класичному розумінні.[4]

З огляду на норми кримінального права такі дії можуть частково підпадати під кваліфікацію за статтями, що передбачають відповідальність за порушення недоторканності приватного життя, розповсюдження матеріалів особистого характеру, а також втручання в роботу інформаційних систем.

Проте чинна редакція ст. 301-1 Кримінального кодексу України охоплює лише дії, пов'язані з доступом, зберіганням, виготовленням, збутом та розповсюдженням матеріалів з оголенням за участю дітей у традиційному розумінні, включно з матеріалами, створеними за участю реальних осіб. Зокрема, встановлено відповідальність за виготовлення та поширення таких матеріалів (ч. 3), а також за кваліфіковані склади відповідних дій (ч. 4), однак диспозиція норми не містить прямого врахування випадків використання технологій штучного інтелекту для генерації синтетичного контенту [5].

Саме ця прогалина створює правову невизначеність у ситуаціях, коли зображення є повністю згенерованим і не має реального прототипу, що ускладнює кваліфікацію як предмета злочину та фактичне доведення складу кримінального правопорушення.

У цивільно-правовому аспекті застосовується стаття 277 Цивільного кодексу України, яка передбачає право особи на відповідь і спростування недостовірної інформації, поширеної про неї або членів її сім'ї. Спростування здійснюється особою, яка поширила інформацію, незалежно від її вини та у той самий спосіб, у який вона була поширена; якщо така особа невідома, можливе звернення до суду для встановлення факту недостовірності інформації. [3]

Також застосовується стаття 280 ЦК України, яка встановлює право на відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої порушенням особистих немайнових прав. [3]

Водночас зазначені механізми мають переважно реактивний характер, оскільки застосовуються вже після поширення інформації та завдання шкоди. Цивільне законодавство

не передбачає спеціальних механізмів оперативного блокування чи видалення deepfake-контенту за рішенням суду або в позасудовому порядку, що знижує ефективність захисту з огляду на швидкість поширення інформації у цифровому середовищі.

Водночас зазначені механізми мають переважно реактивний характер, оскільки застосовуються вже після поширення інформації та завдання шкоди. Цивільне законодавство не передбачає спеціальних механізмів оперативного блокування чи видалення deepfake-контенту за рішенням суду або в позасудовому порядку, що знижує ефективність захисту з огляду на швидкість поширення інформації у цифровому середовищі.

Особливу складність становить регулювання випадків, пов'язаних із дітьми. У міжнародному праві категорія CSAM (Child Sexual Abuse Material) охоплює як реальні, так і змодельовані зображення дітей [6]. Відповідно до Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, криміналізації підлягають також реалістичні матеріали із зображенням неіснуючих дітей [7].

Додатково Будапештська конвенція про кіберзлочинність зобов'язує держави забезпечити ефективні механізми розслідування кіберзлочинів та доступ до електронних доказів [8]. У праві ЄС Directive 2011/93/EU передбачає криміналізацію створення та поширення реалістичних зображень приватного характеру за участю дітей [9], а Digital Services Act — обов'язки платформ щодо виявлення та видалення незаконного контенту [10].

Правозастосовна проблема полягає у доведенні об'єктивної сторони правопорушення. У випадку повністю згенерованого контенту часто відсутній безпосередній потерпілий у традиційному розумінні, що ускладнює встановлення складу злочину. Водночас сучасна правова доктрина визнає суспільну небезпеку самого факту створення та поширення такого контенту.

Проблемним залишається і процесуальний аспект, оскільки кримінальне процесуальне законодавство не містить спеціальних правил щодо фіксації та експертного дослідження синтетичного контенту. Відсутність стандартизованих методик цифрової експертизи ускладнює встановлення факту використання deepfake-технологій і створює ризики недопустимості доказів у суді.

Вже були були відповідні ініціативи, які б допомогли вирішити зазначену проблему, а саме, петиція №41/009114-26еп, ініційована 16 січня 2026 року (автор — Алшевський Олексій Антонович), яка збирала підписи до 16 квітня 2026 року, не набрала необхідної кількості голосів для обов'язкового розгляду та не була реалізована у вигляді законодавчих змін.[11]

Запропоновані зміни стосувалися трьох основних напрямів. У Цивільному кодексі України пропонувалося доповнити главу 22 статтею 308-1, яка закріплювала б право особи на захист від несанкціонованого створення та поширення deepfake-контенту, обов'язкове маркування матеріалів, створених за допомогою штучного інтелекту, а також право вимагати їх негайного видалення і відшкодування моральної та матеріальної шкоди. [11]

У Кримінальному кодексі України пропонувалося запровадити статтю 361-5 про відповідальність за створення, використання та поширення deepfake без згоди особи, з посиленням відповідальності у випадках шантажу, створення приватного контенту, впливу на вибори, дій під час воєнного стану або в складі організованої групи. Також пропонувалося впровадити стандартизовані методики судової експертизи для ідентифікації синтетичного контенту та використання його як доказу у кримінальному провадженні. [11]

Правові позиції щодо вирішення проблеми deepfake-контенту можуть бути реалізовані через точкові зміни до чинного законодавства, оскільки нинішня нормативна база фрагментарно охоплює явище синтетичних медіа та не містить його прямої кримінально-правової та цивільно-правової кваліфікації.

Мої пропозиції будуть такими:

У Кримінальному кодексі України доцільним є запровадження нової спеціальної статті у Розділі XVI після статті 361-1 у вигляді статті 361-5 «Незаконне створення та розповсюдження синтетичного (deepfake) контенту», яка має прямо передбачати кримінальну відповідальність за створення, зберігання, використання та поширення deepfake-контенту приватного характеру без згоди особи. [7]

Одночасно необхідно внести зміни до статті 301-1 КК України шляхом розширення предмета злочину з «матеріалів приватного характеру за участю дітей» на «матеріали приватного характеру за участю дітей, у тому числі створені або змінені із використанням технологій штучного інтелекту (AI-generated та AI-manipulated content)», що дозволить охопити випадки повністю синтетичних матеріалів без реального прототипу.[7]

У Цивільному кодексі України необхідно доповнити главу 22 новою статтею 301-2 (або 308-1 у систематиці немайнових прав) «Право на захист від синтетичного відтворення зовнішності, голосу та інших ідентифікаційних ознак особи», якою прямо закріпити заборону використання біометричних характеристик особи для створення цифрового контенту без її згоди.

До Закону України «Про захист персональних даних» необхідно внести зміни до статті 2 та статті 7 шляхом: 1) розширення поняття біометричних даних із прямим включенням «цифрових копій (синтетичних репрезентацій) біометричних ознак особи»; 2) встановлення прямої заборони використання персональних та біометричних даних для навчання або функціонування алгоритмів генерації синтетичного контенту без окремої письмової інформованої згоди.

Аналіз чинного законодавства України свідчить про наявність базових правових механізмів захисту від порушень, пов'язаних із deepfake-контентом, зокрема через норми конституційного, цивільного та кримінального права, а також законодавства про персональні дані.

Водночас розвиток штучного інтелекту створює нові цифрові ризики, що потребують удосконалення правового регулювання, зокрема щодо визначення, кваліфікації та оперативного припинення поширення синтетичного контенту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. McGlynn C., Rackley E. Image-Based Sexual Abuse // Oxford Journal of Legal Studies. – 2017. – URL: https://www.researchgate.net/publication/310612916_Image-Based_Sexual_Abuse_Oxford_Journal_of_Legal_Studies (дата звернення: 22.04.2026).

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 22.04.2026).

3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1535 (дата звернення: 22.04.2026).

4. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text (дата звернення: 22.04.2026).

5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3816 (дата звернення: 22.04.2026).

6. CyberTipline® Report. – National Center for Missing & Exploited Children, 2023. – URL: https://www.missingkids.org/content/dam/missingkids/pdfs/2023-CyberTipline-Report.pdf (дата звернення: 22.04.2026).

7. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: міжнародний документ від 25.10.2007. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text (дата звернення: 22.04.2026).

8. Конвенція про кіберзлочинність (Будапештська конвенція): міжнародний документ від 23.11.2001. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text (дата звернення: 22.04.2026).

9. Directive 2011/93/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011. – URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/93/oj (дата звернення: 22.04.2026).

10. Regulation (EU) 2022/2065 (Digital Services Act). – URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj/eng (дата звернення: 22.04.2026).

11. Петиція №41/009114-26еп «Запровадження кримінальної та цивільно-правової відповідальності за несанкціоноване створення та розповсюдження шкідливого синтетичного (deepfake) контенту». – URL: https://petition.kmu.gov.ua/petitions/9114 (дата звернення: 22.04.2026).

Конончук Богданна Ростиславівна,
здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні
юридичного факультету Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова

ЄДИНІ ДЕРЖАВНІ РЕЄСТРИ У ПРАВНИЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ОСОБЛИВОСТІ ДОСТУПУ ТА ВИКОРИСТАННЯ

У сучасному інформаційному суспільстві єдині державні реєстри є ключовим інструментом правничої діяльності, забезпечуючи швидкий, достовірний і структурований доступ до інформації, необхідної для юридичних процесів. Вони сприяють прозорості, ефективності правозастосування та зменшенню корупційних ризиків, полегшуючи роботу юристів, нотаріусів і адвокатів, а також підвищуючи довіру до юридичних процедур. Ці тези присвячені аналізу особливостей доступу до єдиних державних реєстрів та їх використання у правничій діяльності з урахуванням чинного законодавства України та думок науковців.

Єдині державні реєстри – це централізовані інформаційні системи, що містять дані про юридичних і фізичних осіб, майнові права, судові рішення та інші юридично значущі відомості. В Україні до них належать, зокрема, Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, Державний реєстр речових прав на нерухоме майно, Єдиний державний реєстр судових рішень. Ці системи забезпечують достовірність інформації, яка є основою для укладання правочинів, судового розгляду чи адміністративних процедур. На думку Н. Блажівської, цифровізація правосуддя, зокрема через використання державних реєстрів, сприяє підвищенню доступності правових послуг і наближає українське судочинство до світових стандартів [1].

Доступ до державних реєстрів регулюється законодавством України, зокрема Законами України «Про інформацію» [2], «Про захист персональних даних» [3] та «Про доступ до публічної інформації» [4]. Законодавство передбачає різні рівні доступу залежно від характеру інформації. Частина даних, наприклад, про юридичних осіб чи судові рішення, є загальнодоступною через офіційні портали, такі як сайт Міністерства юстиції України чи Єдиний державний реєстр судових рішень, і надається безкоштовно. Конфіденційні дані, такі як персональні відомості фізичних осіб, доступні лише за умови авторизації через електронний цифровий підпис (далі - ЕЦП) або спеціалізовані платформи, як-от «Дія» чи «ЛІГА:ЗАКОН», що відповідає вимогам захисту персональних даних [3]. Розширена інформація, наприклад, витяги з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, надається на платній основі відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 1141 від 24 грудня 2019 року. Наприклад, для отримання витягу про право власності на нерухоме майно необхідно сплатити адміністративний збір, розмір якого залежить від терміновості надання послуги, що становить 0,0125 прожиткового мінімуму для працездатних осіб [5].

Важливим аспектом використання державних реєстрів є їх інтеграція з іншими інформаційними системами, що дозволяє створювати комплексні рішення для правничої діяльності. До прикладу, платформа «Дія» поєднує доступ до кількох реєстрів, що спрощує отримання адміністративних послуг, таких як оформлення документів чи перевірка правового статусу майна. Така інтеграція сприяє створенню єдиного інформаційного простору, що підвищує оперативність і зручність роботи правників. Крім того, використання технологій «блокчейн» у деяких країнах для забезпечення безпеки даних у реєстрах може стати перспективним напрямом для України, оскільки це забезпечує незмінність і прозорість інформації. Наприклад, у Грузії технологія «блокчейн» застосовується для захисту даних у реєстрі нерухомості, що дозволяє миттєво верифікувати право власності та запобігати шахрайству, що може бути адаптовано для українського Державного реєстру речових прав на нерухоме майно [6]. Проте впровадження таких технологій потребує значних інвестицій і вдосконалення нормативної бази.

У правничій діяльності державні реєстри застосовуються для виконання різноманітних завдань: перевірки правового статусу майна, аналізу судової практики, підготовки документів чи оцінки контрагентів. Нотаріуси використовують реєстр нерухомого майна для посвідчення договорів, адвокати аналізують судові рішення для формування правової позиції, а юристи перевіряють благонадійність контрагентів. Проте, як зазначає Н. Блажівська, технічні збої в роботі серверів чи недостатня швидкість обробки запитів можуть ускладнювати доступ до інформації [1]. Захист даних у реєстрах залишається актуальним викликом, оскільки кібератаки загрожують конфіденційності інформації, що вимагає вдосконалення систем кібербезпеки.

Ще одним важливим аспектом в контексті державних реєстрів є необхідність уніфікації форматів даних у різних реєстрах. Наразі в Україні деякі реєстри мають різні технічні стандарти, що ускладнює їх взаємодію та створює додаткові труднощі для користувачів. Наприклад, різний формат виписок чи звітів із реєстрів може вимагати додаткової обробки даних, що знижує ефективність роботи правників. Дослідник М. Дубняк наголошує, що гармонізація стандартів і створення єдиної технічної платформи для всіх реєстрів могли б значно полегшити їх використання [6]. Це також сприятиме підвищенню якості юридичних послуг і зменшенню витрат часу на обробку інформації.

Використання державних реєстрів у правничій діяльності пов'язане з певними викликами, зокрема недостатнім рівнем цифрової грамотності правників, технічними перебоями в роботі систем і необхідністю вдосконалення законодавства для спрощення доступу без порушення права на приватність. Перспективи розвитку включають розширення функціоналу реєстрів, інтеграцію з міжнародними базами даних і впровадження технологій штучного інтелекту для аналізу інформації. Впровадження інноваційних технологій, таких як машинне навчання для прогнозування правових ризиків на основі даних із реєстрів, може відкрити нові можливості для правників.

Отже, єдині державні реєстри є важливим інструментом правничої діяльності, що забезпечує доступ до достовірної інформації та сприяє автоматизації юридичних процесів. Чинне законодавство створює правову основу для їх використання, однак потребує вдосконалення в частині кібербезпеки, уніфікації стандартів і спрощення процедур доступу. Подальший розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (далі - ІКТ) у цій сфері відкриває нові можливості, але вимагає підвищення цифрової компетентності правників і гармонізації технічних стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Блажівська Н. Цифрова трансформація судочинства: міжнародний досвід та висновки для України. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_Cifrova_transformacia.pdf (дата звернення 11.05.2026).

2. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12 (дата звернення 11.05.2026).

3. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17 (дата звернення 11.05.2026).

4. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 3490-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17 (дата звернення 11.05.2026).

5. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2019 № 1141. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1141-2019-%D0%BF (дата звернення 11.05.2026).

6. Дубняк М. В., Соловйова В. С. Цифрова трансформація юридичних послуг. Інформація і право. 2022. № 2(41). С. 52–57. URL: http://il.ippi.org.ua/article/view/270363 (дата звернення 11.05.2026).

Конончук Богданна Ростиславівна,
здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні
юридичного факультету Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова

ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Основні засади забезпечення земельних прав громадян формуються на перетині конституційного визнання землі як національного надбання та індивідуальних гарантій власності, що створює баланс між суспільними інтересами й приватною ініціативою [1]. Така система не лише фіксує непорушність прав на володіння, користування та розпорядження ділянками, але й інтегрує екологічний імператив, запобігаючи деградації ресурсів через обов'язкове раціональне використання. Це сприяє соціальній стабільності, оскільки рівний доступ до землі для всіх суб'єктів усуває ризики монополізації та дискримінації, водночас мінімізуючи державне втручання до необхідних випадків суспільної потреби. Загалом, ці принципи еволюціонують у напрямку цифрової прозорості, що посилює довіру громадян до механізмів захисту, але вимагає постійного вдосконалення для адаптації до сучасних викликів, таких як кліматичні зміни чи урбанізація.

Конституція України закріплює основоположні засади земельних прав громадян, інтегруючи їх у систему захисту прав людини та прав власності. Стаття 13 Конституції України визначає землю, її надра, водні та інші природні ресурси як об'єкти права власності Українського народу, встановлюючи землю як загальнонаціональне багатство та створюючи правову основу для індивідуального володіння чи користування земельними ділянками через приватизацію чи оренду [2], а стаття 14 Конституції України доповнює це положення, проголошуючи землю основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави, забезпечуючи захист земельних ресурсів від незаконного використання та підтримуючи права громадян на доступ до землі [2]. Окрім того, стаття 41 Конституції гарантує непорушність права приватної власності, дозволяючи громадянам володіти, користуватися і розпоряджатися земельними ділянками, а також захищає їх від довільного втручання держави шляхом вимоги судового рішення та компенсації у разі вилучення землі [2].

Особливу роль у забезпеченні земельних прав громадян відіграє стаття 50 Конституції України, яка закріплює право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування шкоди, завданої його порушенням [2]. Ця норма тісно пов'язана з земельними правами, оскільки стан землі безпосередньо впливає на екологічну безпеку, зокрема для громадян, які використовують ділянки для сільського господарства чи проживання. Норми цієї статті гарантують вільний доступ до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення без засекречування, що забезпечує прозорість щодо екологічного стану земель і дозволяє громадянам захищати свої інтереси, наприклад, у разі забруднення ґрунтів [2]. Право на

відшкодування шкоди захищає від фінансових втрат, спричинених екологічними порушеннями, такими як деградація земель.

Також варто акцентувати увагу на статтях 21–22 Конституції, які підсилюють ці гарантії, проголошуючи, що всі люди є вільними і рівними у своїй гідності та правах, а конституційні права і свободи, включаючи земельні, є невідчужуваними, непорушними та невичерпними. Стаття 22 підкреслює, що права і свободи, закріплені Конституцією, не можуть бути скасовані, а нові закони не повинні звужувати їх зміст чи обсяг, що забезпечує стабільність і захист земельних прав громадян від законодавчих змін, які могли б обмежити їх доступ до землі чи її використання. Разом ці норми створюють цілісну систему захисту, поєднуючи екологічні, майнові та особисті права громадян у земельній сфері [2].

На основі конституційних положень формується система земельного законодавства, зокрема ЗК України. Стаття 5 ЗК України визначає основні принципи земельного законодавства, серед яких - поєднання особливостей землі як територіального базису, природного ресурсу та засобу виробництва; забезпечення рівності прав усіх суб'єктів земельних відносин; невтручання держави у реалізацію прав власності; раціональне використання та охорона земель; пріоритет вимог екологічної безпеки, а також гарантії прав на землю [1]. Це забезпечує пріоритетність захисту земельних прав через систему державних гарантій та механізмів контролю, включаючи державний земельний кадастр (стаття 193 ЗК України) та державну реєстрацію прав на земельну ділянку (стаття 125 ЗК України) [1].

Зокрема, принцип поєднання особливостей використання землі як територіального базису, природного ресурсу і основного засобу виробництва є фундаментальним для земельного законодавства (стаття 5 ЗК України, статті 13,14 Конституції України) [1]. Значення цього принципу полягає в тому, що земля виконує одночасно кілька функцій: як територія для проживання і господарської діяльності, як природний ресурс із обмеженим потенціалом і як засіб виробництва в аграрному секторі.

Забезпечення рівності права власності на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад та держави є ключовим принципом, що гарантує справедливість у земельних відносинах (стаття 5 ЗК України, стаття 24 Конституції України) [1, 2]. Він означає, що всі суб'єкти земельних відносин мають рівні права на володіння, користування та розпорядження землею, без дискримінації за будь-якими ознаками, що сприяє соціальній справедливості та запобігає монополізації земельних ресурсів. На практиці цей принцип реалізується через процедури безоплатної приватизації, які забезпечують доступ до землі для громадян, зокрема вразливих груп, таких як ветерани чи фермери. Наразі рівність підтримується прозорими процедурами реєстрації прав (стаття 125 ЗК України), що унеможливлюють привілеї для окремих суб'єктів, тим самим забезпечуючи доступ громадянам на право власності земельними ділянками [1].

Невтручання держави в здійснення громадянами, юридичними особами та територіальними громадами своїх прав щодо володіння, користування і розпорядження землею, крім випадків, передбачених законом, є основою захисту земельних прав громадян (стаття 5 ЗК України, стаття 41 Конституції України) [1, 2]. Суть цього принципу полягає в забезпеченні свободи суб'єктів у реалізації їхніх земельних прав без необґрунтованого втручання держави, що зміцнює довіру до правової системи. Конституція України (стаття 41) забороняє протиправне позбавлення власності громадян,

а ЗК України визначає винятки, коли земля може вилучатися для суспільних потреб, але лише з компенсацією [3, с. 137-143]. Цей принцип реалізується через добровільність угод, таких як оренда чи продаж (стаття 93 ЗК України), захист від рейдерства шляхом нотаріального посвідчення угод, а також вдало підкріплюється цифровими сервісами, які дозволяють громадянам самостійно управляти правами через електронні платформи, зменшуючи бюрократичне втручання [1, 4].

Забезпечення раціонального використання та охорони земель є важливим принципом, що відображає екологічну спрямованість земельного законодавства (статті 5, 91 ЗК України) [1]. Цей принцип полягає в тому, що громадяни та інші суб'єкти зобов'язані використовувати землю так, щоб не завдавати шкоди її якості, зокрема шляхом збереження родючості ґрунтів і запобігання деградації. Конституція України (стаття 14) встановлює охорону землі як національного багатства, а ЗК України (стаття 91) передбачає конкретні обов'язки, такі як недопущення забруднення чи виснаження земель, підвищення родючості ґрунтів, збереження корисних властивостей землі тощо [1]. Ці норми реалізуються через моніторинг земельного фонду та санкції за порушення, такі як штрафи чи примусове відновлення земель, а також підтримуються інтеграцією з європейськими стандартами сталого розвитку, що включає використання інструментів для екологічного контролю та оцінки стану земель.

Забезпечення гарантій прав на землю є принципом, який створює правову основу для захисту земельних прав громадян (стаття 5 ЗК України, стаття 3 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень») [1, 4]. Значення цього принципу полягає в тому, що держава забезпечує фіксацію, захист і реалізацію земельних прав через прозорі правові механізми, такі як державна реєстрація та судовий захист. Наприклад, громадяни можуть оскаржувати порушення прав через судові позови чи адміністративні процедури, що підвищує ефективність правового захисту.

На сучасному етапі розвитку земельного законодавства особлива увага приділяється питанням цифровізації земельних відносин, що впливає на визначення земельних прав [3, с. 137-143]. Впровадження електронних сервісів для реєстрації та управління земельними правами спрощує їх реалізацію, але водночас вимагає вдосконалення нормативної бази для забезпечення кібербезпеки. Конституція України гарантує захист права власності, включаючи цифрові аспекти, тоді як ЗК України вимагає державної реєстрації прав (стаття 125), яка з 2021 року частково перейшла в електронний формат. Зокрема, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо використання земельних ділянок для розбудови цифрової інфраструктури» від 25.03.2025 року № 4321-IX регулює цифрову інфраструктуру, забезпечуючи обов'язкове використання електронних сервісів для реєстрації земельних прав, що підвищує доступність і прозорість процедур [5].

Отже, засади забезпечення земельних прав громадян базуються на поєднанні конституційних та законодавчих гарантій, екологічних вимог і цифрових інструментів, що разом формують цілісну модель захисту прав громадян. Вона забезпечує не лише юридичну визначеність і рівність у доступі до землі, а й сприяє сталому розвитку, прозорості та довірі до державних інституцій. У сучасних умовах цифровізації та зростання екологічних викликів така модель є ключовою для збереження балансу між приватними та публічними інтересами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 3-4. Ст.27. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14 (дата звернення: 15.05.2026).
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст.141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 15.05.2026).
3. Шульга М. В., Лісова Т. В., Шульга Т. М. Особливості захисту земельних прав, порушених у процесі здійснення реєстраційних дій. 2022. С. 137-143 URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/09/26.pdf (дата звернення: 15.05.2026).
4. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 01.07.2004 № 1952-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 51. Ст.553. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15 (дата звернення: 15.05.2026).
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо використання земельних ділянок для розбудови цифрової інфраструктури : Закон України від 25.03.2025 № 4321-IX. Відомості Верховної Ради України. 2025. № 34. Ст.130. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4321-20 (дата звернення: 15.05.2026).

Кончаківський Ростислав Сергійович
здобувач вищої освіти першого рівня
юридичного факультету
Львівський національний університет імені Івана Франка

СПІВВІДНОШЕННЯ ОЗНАК ПРОВАДЖЕННЯ В СУДІ І ІНСТАНЦІЇ, АПЕЛЯЦІЙНОМУ ТА КАСАЦІЙНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Кримінальне судочинство України побудоване як ієрархічна система судових стадій, кожна з яких виконує самостійну процесуальну функцію і водночас є органічною складовою єдиного механізму судового захисту прав і свобод людини. Провадження в суді першої інстанції, апеляційне та касаційне провадження не є рівнозначними ланками паралельного контролю, вони утворюють послідовну та функціонально диференційовану структуру перегляду судових рішень, де кожна наступна інстанція діє в чітко окреслених процесуальних межах, не підміняючи попередню, а виконуючи властиву лише їй роль.

Судові провадження в кримінальному судочинстві, вважаю, можна співвідносити за кількома ознаками: 1) суб'єктний склад; 2)поставлені перед судом завдання; 3) межі перегляду; 4) рішення інстанцій як захист прав та основоположних свобод особи.

Для класифікації за суб'єктним складом проваджень в різних інстанціях необхідно звернутись до статті 31 КПК України, яка визначає склад суду. Відтак, відповідно до частин першої зазначеної статті, кримінальне провадження в суді І інстанції здійснюється одноособово. Винятками, передбаченими частинами другою та третьою, є вичерпний перелік випадків, коли розгляд здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів лише за клопотання обвинуваченого щодо 1) злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років; 2) злочинів, у вчинені яких обвинувачуються особи, передбачені пунктом 2 частини другої статті 31 КПК України; 3) злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, а за клопотанням обвинуваченого - судом присяжних у складі двох суддів та трьох присяжних. Відповідно до частини 4 цієї ж статті перегляд рішень в апеляційному порядку здійснюється колегіально судом у складі не менше трьох суддів, при цьому кількість суддів має бути непарною. Кримінальне провадження в касаційному порядку здійснюється колегією суддів Касаційного кримінального суду Верховного Суду у складі трьох або більшої непарної кількості суддів.

У визначених КПК України випадках кримінальне провадження в касаційному порядку здійснюється судовою палатою Касаційного кримінального суду (палатою), об'єднаною палатою Касаційного кримінального суду (об'єднаною палатою) або Великою Палатою Верховного Суду (Великою Палатою).

Розглядаючи завдання кримінального провадження в судах трьох інстанцій, окрім спільної ознаки здійснення правосуддя, мають відмінності. Завданням суду першої

інстанції в кримінальних провадженнях є здійснення правосуддя саме шляхом безпосереднього дослідження доказів, встановлення обставин справи, забезпечення змагальності сторін та ухвалення законного, обґрунтованого вироку (або іншого процесуального рішення) по суті обвинувачення, гарантуючи захист прав людини.

До завдань апеляційного провадження публічно-правового характеру належить віднести: здійснення судового контролю за діяльністю судів першої інстанції, слідчих суддів та її результатами; запобігання набрання законної сили ухвал слідчих суддів, набрання законної сили та звернення до виконання неправосудних рішень судів першої інстанції; виправлення порушень у діяльності судів першої інстанції, слідчих суддів та запобігання цьому[2, с. 45].

Здійснення касаційного провадження охоплює цілий ряд дій, які визнаються його завданнями. Як зазначалось раніше, ними є : 1) забезпечення законності і справедливості правосуддя; 2) забезпечення реалізації права кожного на справедливий суд; 3) перевірка законності й обґрунтованості судових рішень першої чи апеляційної інстанцій, які оскаржуються; 4) виправлення помилок, допущених при застосуванні норм матеріального чи процесуального права, якщо такі мали місце, без погіршення правового становища засудженого (виправданого); 5) недопущення виконання незаконних і необґрунтованих судових рішень з метою дотримання прав і законних інтересів засудженого (виправданого), потерпілого, цивільного позивача і цивільного відповідача, а також публічних інтересів; 6) забезпечення відновлення, захисту і реалізації прав та законних інтересів учасників процесу; 7) забезпечення відшкодування завданої незаконними рішеннями шкоди; 8) здійснення процесуального контролю за діяльністю судів першої та апеляційної інстанцій; 9) формування судової практики для забезпечення однакового застосування закону; 10) аналіз судової статистики, вивчення та узагальнення судової практики; 11) забезпечення апеляційних та місцевих судів методичною інформацією з питань правозастосування; 12) попередження можливих судово-слідчих помилок та порушень закону в майбутньому.

Як випливає із завдань, перебування справи касаційному провадженні, це не тільки виявлення помилок попередніх інстанцій, а й судовий контроль і головне завдання Верховного суду – формування єдності судової практики, що надає важливості касаційному провадженні як стадії кримінального провадження.

Межі розгляду тісно пов’зані із завданнями судів. Межі перегляду (розгляду) окреслені в КПК України для трьох інстанцій. Суд І інстанції керується статтею 377 КПК України, відповідно до якої: «Судовий розгляд проводиться лише стосовно особи, якій висунуте обвинувачення, і лише в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта, крім випадків, передбачених цією статтею».

Межі апеляційного перегляду мають обмежений характер на відмінну від попередньої інстанції. Обмеженість перегляду випливає з частини першої статті 404 КПК України, яка полягає в тому, що суд апеляційної інстанції переглядає рішення лише в межах апеляційної скарги. При тому законодавець все ж передбачив можливість виходу за межі перегляду, відобразивши в частині 2 цієї ж статті : «Суд апеляційної інстанції вправі вийти за межі апеляційних вимог, якщо цим не погіршується становище обвинуваченого або особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Якщо розгляд апеляційної скарги дає підстави для прийняття рішення на

користь осіб, в інтересах яких апеляційні скарги не надійшли, суд апеляційної інстанції зобов'язаний прийняти таке рішення» [3, с. 217-218].

Межі касаційного провадження ширше розкриватимуться нижче в роботі, проте наданої характеристики до його завдання та значення більш ніж достатньо для того, щоб розкрити межі. Вона полягає у правильності застосування норм матеріального і процесуального права та відсутності права досліджувати докази, що не були предметом розгляду у попередніх інстанціях.

За рішеннями інстанцій як захист прав та основоположних свобод особи, у суді І інстанції рішення суду враховується лише сам спосіб захисту порушеного права та відповідне рішення про задоволення чи відхилення такого позову. В апеляційному порядку відкриття відповідного провадження перешкоджає набуттю законної сили рішення місцевого суду. Вирішення справи по суті в апеляційному провадженні підтверджує або спростовує законність рішення суду І інстанції, перевіряючи відповідність до закону дій такого суду та здійснюючи контроль за рішенням суду нижчої інстанції. Прийняття рішення в касаційному провадженні, як раніше зазначалось, перевіряє правильність застосування норм матеріального та процесуального права, проте за результатами розгляду касаційної скарги, може бути прийнято постанову ККС, яка впливатиме не лише на сторін та учасників конкретного кримінального провадження, а й сформує правову позицію у визначеній ситуації, яка, відповідно до частини шостої статті 13 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», враховується іншими судами при застосуванні таких норм права. На практиці дане положення фактично трансформувалось в обов'язковість використанні практики ВС судами нижчих інстанцій.

Підсумовуючи, з порівняльних ознак випливає, що рішення, які приймаються за результатами проваджень в трьох інстанцій, найбільшу правову вагу має саме рішення у касаційній інстанції (зазвичай постанови ККС).

Слід зазначити, що співвідношення провадження в суді першої інстанції, апеляційного та касаційного провадження доцільно розглядати не як співіснування рівнозначних процесуальних форм, а як цілісну та ієрархічно побудовану систему послідовних стадій кримінального провадження. Така система характеризується логічною наступністю, у межах якої кожна інстанція функціонує у чітко визначених процесуальних рамках, не підміняючи попередню, а продовжуючи реалізацію завдань кримінального провадження на вищому рівні перевірки.

У цьому контексті провадження в суді першої інстанції виступає первинною формою здійснення правосуддя, в межах якої відбувається безпосереднє дослідження доказів, встановлення фактичних обставин кримінального правопорушення та вирішення справи по суті. Натомість апеляційне та касаційне провадження мають похідний характер, оскільки їх функціональне призначення полягає у здійсненні судового контролю за законністю, обґрунтованістю та справедливістю судових рішень, ухвалених судами нижчих інстанцій, а також у виправленні допущених помилок і недопущенні набрання законної сили неправосудними рішеннями.

Водночас співвідношення зазначених проваджень проявляється і через відмінність у межах судового розгляду, що дозволяє охарактеризувати їх як загальне, спеціальне та виключне провадження. Так, суд першої інстанції здійснює розгляд справи в найбільш широких межах, визначених обвинуваченням, із повним дослідженням доказів. Апеляційне

провадження, на відміну від нього, має обмежений характер, оскільки перегляд здійснюється в межах апеляційної скарги, хоча і з передбаченими законом винятками. Касаційне ж провадження характеризується ще вужчими межами, що зводяться до перевірки правильності застосування норм матеріального та процесуального права без дослідження доказів, які не були предметом розгляду в судах попередніх інстанцій.

Таким чином, наведені ознаки свідчать про те, що кримінальне судочинство України побудоване як узгоджена багаторівнева система, в якій кожна інстанція виконує самостійну, але взаємопов'язану функцію, забезпечуючи ефективний судовий захист прав і свобод особи та дотримання принципу законності на всіх етапах кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 р. № 3902-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення 16.05.2026).

2. Бобечко Н. Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України: дис. … д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Львів, 2016. 498 с. URL : https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/Bobechko-N.R.-Apeliatsiyne-ta-kasatsiyne-provadzhennia-u-kryminal-nomu-sudochynstvi-Ukrainy.pdf (дати звернення: 16.05.2026).

3. Короїд Ю.М Особливості розгляду кримінальних проваджень в апеляційній інстанції. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 6. С. 216–219. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-6/44 (дата звернення: 16.05.2026).

КОЦ Альона Анатоліївна,
курсант 3 курсу факультету
підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України,
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
ПРИЛОВСЬКИЙ Володимир Володимирович,
доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ДОПИТ ПОТЕРПІЛИХ У СПРАВАХ ПРО КАТУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ

У сучасних умовах глобальних та регіональних збройних конфліктів, гібридних воєн та масових порушень прав людини особливої гостроти набуває проблема розслідування воєнних злочинів та злочинів проти людяності. Серед усього масиву протиправних діянь катування цивільного населення є одним із найбільш жорстоких та деструктивних явищ, що посягає на фундаментальні права особи — право на життя, свободу, особисту недоторканність та людську гідність. Ефективність досудового розслідування цієї категорії справ безпосередньо залежить від якості та повноти доказової бази, ключовим елементом якої є показання потерпілих. Попри величезну роботу з розслідування воєнних злочинів, яка ведеться в Україні, низка системних проблем призводять до втрати значної кількості доказів у справах про катування російськими окупантами цивільного населення [1].

Специфіка слідової картини при катуваннях полягає в тому, що матеріальні сліди злочинці часто знищують. Це підвищує вагомість ідеальних слідів – відображень події у свідомості людини. Проте формування цих спогадів відбувається в умовах екстремального стресу. Більшість потерпілих страждають на посттравматичний стресовий розлад. Стрес блокує нормальну роботу пам'яті, тому спогади стають фрагментарними та мозаїчними. Людина може чітко пам'ятати другорядну деталь (наприклад, специфічний запах чи звук), але плутати хронологію подій. Слідчому категорично заборонено трактувати таку суперечливість як неправду; вона є прямим маркером глибокої травми. Слідчий, який проводить допит за окреслених умов, повинен мати не лише знання, а й досвід роботи з особами, які пережили травми та стресові ситуації [2, с. 104].

Підготовчий етап є фундаментом успіху слідчої дії. Слідчому потрібно заздалегідь проаналізувати медичні довідки та зібрати інформацію про ймовірні місця утримання людей. Особлива увага приділяється створенню безпечного простору. Кабінет не повинен нагадувати кімнату, де над жертвою знущалися. Оптимальним є використання

спеціальних нейтральних приміщень та обов'язкове залучення психолога для контролю емоційного стану допитуваного.

На вступній стадії допиту головним завданням є встановлення психологічного контакту. Слідчому слід представитися, пояснити мету зустрічі простими, позбавленими зайвого бюрократизму словами, наголосити на статусі потерпілого як особи, що постраждала від злочину, та підкреслити, що його безпека є пріоритетом. Необхідно роз'яснити права, уникаючи сухих юридичних штампів, які можуть налякати людину. Важливо дати потерпілому відчуття контролю над ситуацією: дозволити самому обрати місце, де сісти, запропонувати воду, наголосити, що він може попросити про перерву в будь-який момент.

Слідчий надає потерпілому можливість викласти події у тій формі та послідовності, яку він сам вважає за потрібне. На цій стадії категорично не рекомендовано перебивати допитуваного, навіть якщо його розповідь здається нелогічною, занадто емоційною або хронологічно заплутаною. Слідчому бажано застосовувати техніку активного слухання (невербальна підтримка, кивання головою, утримання м'якого зорового контакту). Вільна розповідь дозволяє потерпілому виговоритися, знижує рівень внутрішньої напруги та дає слідчому розуміння того, які саме блоки інформації є найбільш болісними для особи.

На питально-відповідній стадії використовується метод когнітивного інтерв'ю. Слідчий ставить відкриті запитання і просить потерпілого подумки повернутися в той день через відтворення відчуттів, звуків та образів. Окремо з'ясовуються індивідуальні ознаки катувальників: голоси, акценти, татуювання, будь які інші особливі прикмети, позивні чи специфічні інструменти. На заключній стадії текст протоколу зачитується вголос, а фіксація показань обов'язково супроводжується відеозаписом, що дозволяє уникнути повторних допитів у майбутньому.

Важливим принципом криміналістики є недопущення вторинної віктимізації – тобто повторного травмування особи через некоректну поведінку правоохоронців. Слідчий має повністю виключити скептичний чи оціночний тон, а також будь-які прояви звинувачення жертви. Якщо катування супроводжувалося сексуальним насильством, допит має проводити слідчий тієї ж статі з максимальною делікатністю. Модифікації тактики потребують і окремі категорії населення: при допиті дітей обов'язково застосовуються ігрові методики та обмежений таймінг, а при роботі з літніми людьми – часті перерви через швидку втомлюваність пам'яті.

Заключна стадія включає фіксацію показань та вихід з допиту. Ознайомлення з протоколом допиту не повинно стати додатковим стресом. Слідчий має зачитати текст вголос або дати потерпілому можливість спокійно прочитати його. Усі виправлення чи доповнення, які бажає внести потерпілий, мають бути зафіксовані. Закінчувати допит слід на позитивній, підтримуючій ноті, висловивши вдячність за мужність та співпрацю, а також скоординувати подальші дії щодо надання потерпілому психологічної та правової допомоги.

Отримані показання підлягають ретельній перевірці. Стандартна верифікація включає зіставлення слів потерпілого з даними судово-медичної експертизи (наприклад, відповідність рубців на тілі описаному способу катування) та показаннями інших свідків. Також ефективним є використання 3D-моделей приміщень і цифрових карт, за допомогою

яких потерпілий може точно вказати на місце події без необхідності виїзду на територію, де він пережив страждання.

Отже, хоча допит і можна вважати найпоширенішим способом отримання доказів, водночас він є однією з найскладніших слідчих дій. Його проведення вимагає від слідчого високої загальної та професійної культури, глибокого знання людей, їх психології, майстерного володіння тактико-криміналістичними прийомами [3, с. 156]. Тільки поєднання чіткого процесуального контролю, використання технічних засобів фіксації та глибокого психологічного такту дозволяє отримати повноцінні докази, які зможуть витримати перевірку в міжнародних судових інстанціях та забезпечити невідворотність покарання для воєнних злочинців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. У справах про катування цивільних втрачаються докази, оскільки процесуально опитати свідків, які перебувають за кордоном, неможливо – Анна Рассамахіна. URL: https://mipl.org.ua/u-spravah-pro-katuvannya-czyvilnyh-vtrachayutsya-dokazy-oskilky-proczesualno-opytaty-svidkiv-yaki-perebuvayut-za-kordonom-nemozhlyvo-anna-rassamahina/ (дата звернення: 17.05.2026).

2. Жовтюк О. Особливості проведення допиту свідків і потерпілих під час розслідування порушення законів та звичаїв війни. Юридична психологія. 2024. № 1 (34). С. 101–109.

3. Озар В. Особливості тактики допиту потерпілого від катування. Форум права. 2015. № 3. С. 156–161.

УДК: 346.3

Лугина Є.Ю.
студентка 4 курсу, юридичний факультет
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Науковий керівник: Шпомер А.І.
доцент кафедри публічного та приватного права,
кандидат юридичних наук, доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ДОГОВОРИ У СФЕРІ ОБОРОННИХ ЗАКУПІВЕЛЬ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Постановка проблеми. Для України, як держави, що більше десятиліття проживає в умовах спротиву збройній агресії РФ, належне забезпечення саме цього сектору дійсно є найбільш пріоритетним, тому необхідною є досконала та дієва правова регламентація тих процедур, від яких не в останню чергу залежить забезпечення Збройних Сил України. 17 липня 2020 року був прийнятий Закон України «Про оборонні закупівлі» № 808-IX (далі – Закон про оборонні закупівлі) – профільний, такий, що встановлює особливі умови та процедури здійснення державою закупівлі товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб сектору безпеки і оборони. Зазначений закон врегульовує види закупівель та договорів, що укладаються державними замовниками для забезпечення держави необхідними для оборони ресурсами. Але разом з тим цей закон регламентує та вирішує такі питання як: «порядок здійснення державного і демократичного цивільного контролю у сфері оборонних закупівель… створення конкурентного середовища, запобігання корупції у сфері оборонних закупівель, розвитку добросовісної конкуренції, а також ефективного та прозорого планування, реалізації і контролю за здійсненням оборонних закупівель… гармонізацію законодавства України у сфері оборонних закупівель з положеннями Директиви 2009/81/ЄС» [1]. Тому особливої уваги набуває питання реальної відповідності чинного законодавства зазначеним цілям, на яке часто висувається негативна відповідь з боку науковців, аналітиків, юристів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. За основу для дослідження було взято аналітичні матеріали, які підготовлені Національним агентством з питань запобігання корупції («Корупційні ризики під час здійснення закупівель для Збройних Сил України», 2024 р.), Міністерством оборони України та його структурними підрозділами, як офіційними органами, що є першоджерелами статистичних та інших інформаційних даних, а також науково-дослідницькі публікації, зокрема: В. С. Щербини та Т. В. Боднара [2], які приділили увагу правовій природі державних договорів (контрактів) у сфері оборонних закупівель; О. В. Легкої [4], яка розглянула недосконалі аспекти правового регулювання та розвиток інституційного забезпечення оборонних закупівель; Т. І. Швидкої [5], яка детально дослідила проблеми неконкурентності та непрозорості процедур закупівель; П.П.

Пархоменка, О.М. Деменєва, С.О. Ратушняка та О. В. Чернявської [6], які здійснили комплексний аналіз проблем та перспектив впровадження державою реформи системи оборонних закупівель до та після повномасштабного вторгнення.

Мета дослідження. Аналіз чинного законодавства, що регулює укладення договорів у сфері оборонних закупівель, виявлення основних проблем правової регламентації, висвітлення складнощів та перешкод, що постають перед державними замовниками оборонних товарів, робіт і послуг.

Результати дослідження. Закон про оборонні закупівлі врегульовано основні положення, що регулюють особливий тип договорів – державні контракти (договори) оборонних закупівель, які на сьогодні в умовах воєнного стану та спротиву агресії РФ є надважливими для здійснення ефективної оборони. У сфері оборонних закупівель найбільш поширеними є такі види договорів, як: договори купівлі-продажу (поставки), підряду, або договір про надання послуг. Мають місце і особливі договори, потреба укладення яких випливає зі специфіки взаємовідносин суб'єктів (компенсаційний (офсетний) договір).

Слід зазначити, що договори оборонних закупівель складно класифікувати як один із видів господарських договорів, що регламентуються нормами господарського права. Однак зважаючи на те, що метою укладення таких договорів не є здійснення підприємницької діяльності, отримання економічної вигоди тощо, а однією зі сторін виступає держава в особі уповноважених суб'єктів, що здійснюють державні закупівлі, то сутність таких договорів вказує на іншу правову природу.

В.С. Щербина та Т.В. Боднар пропонують державний контракт (договір) оборонних закупівель відносити до «суспільних договорів», очевидно називаючи їх так не в філософсько-політичному значенні, а юридичному, при цьому відмежовуючи від поняття публічних договорів, що визначене Цивільним кодексом України. «Суспільні» договори мають особливе призначення, адже вони покликані: «задовольняти суспільні (державні) потреби, а не потреби конкретних суб'єктів («приватні» договори), незалежно від того, чи останні укладаються для цілей підприємницької (господарської) діяльності, чи є договорами споживання в розумінні ст. 45 ЗУ «Про міжнародне приватне право» [2, с. 81].

Однією з підстав виокремлення державних контрактів (договорів) оборонних закупівель серед інших договорів, що укладаються за участі держави та суб'єктів господарювання, є спеціальне правове регулювання сфери оборонних закупівель. Центральне положення серед нормативних актів займає вже згаданий Закон про оборонні закупівлі. Ним закріплені ключові засади процедур здійснення закупівель оборонних послуг, робіт та товарів: від етапу планування до виконання договорів, а також додаткових заходів контролю у цій сфері. Для законодавства у сфері оборонних закупівель системоутворювальними постають принципи зазначені в ч. 1 ст. 3 цього закону, у числі яких визначені конкурентність, ефективність використання коштів, відкритість та прозорість, запобігання корупції, зловживанням та дискримінації.

Закон України «Про публічні закупівлі» є одним із ключових нормативних актів поряд із Законом України «Про оборонні закупівлі». Ці два закони можна порівняти в контексті загального та спеціального регулювання, де загальним є Закон України «Про публічні закупівлі». Відповідно до частини 2 статті 2 Закону про оборонні закупівлі цей закон визначає специфічні особливості, які стосуються закупівель, що здійснюються

державними замовниками, доповнюючи загальні положення про порядок укладення договорів державних закупівель.

Однак, з інших положень Закону про оборонні закупівлі стає очевидно, що законодавство, яке встановлює правила укладення договорів оборонних закупівель, формується великою кількістю інших нормативно-правових актів. Якщо проаналізувати групу актів, що згадуються в цьому законі, можна виділити ті, що зокрема стосуються: закупівлі за імпортом (закони України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», «Про санкції»), здійснення контролю у сфері оборонних закупівель (закони України «Про національну безпеку України», «Про громадські об'єднання», «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації» і «Про інформацію», Порядок здійснення контролю за якістю товарів, робіт і послуг оборонного призначення на всіх етапах їх розроблення, виробництва, модернізації, ремонту та утилізації, а також за цільовим використанням коштів (затв. Наказом Міністерства оборони України 28 липня 2021 року № 219)), очікувану вартість закупівель (Порядок формування та коригування очікуваної вартості товарів, робіт і послуг оборонного призначення, закупівля яких здійснюється за неконкурентною процедурою (затв. постановою Кабінету Міністрів України від 17 березня 2021 року № 309)), оборонні закупівлі в умовах особливого правового режиму (Особливості здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану (затв. постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 р. № 1275)) та ін.

Крім зазначених, Закон про оборонні закупівля став основою для прийняття ряду підзаконних актів, що забезпечують комплексне регулювання окремих елементів механізму оборонних закупівель. До них належить Постанова КМУ «Питання оборонних закупівель» від 3 березня 2021 р. № 363, якою одночасно затверджено порядки проведення оборонних закупівель, типові документи, що необхідні для їх проведення, та визначено головний орган у сфері планування та здійснення оборонних закупівель та органи, уповноважені бути державними замовниками товарів, робіт та послуг оборонного призначення. Порядок планування, формування, особливості розміщення, коригування оборонних закупівель, здійснення контролю та звітування про їх виконання, а також оприлюднення інформації про оборонні закупівлі, який затверджений цією постановою, регламентує проведення закупівель державними замовниками, і в його змісті розкрита узагальнена поетапна інструкція, яка включає пояснення заходів з підготовки та виконання оборонних закупівель, планування закупівель, проведення маркетингових досліджень ринку товарів, робіт і послуг, розроблення основних (орієнтовних) показників та складення планів закупівель і т.д [3]. У цьому порядку систематизовано положення інших нормативних актів, адже більшість пунктів відсилають до окремих статей законів чи інших порядків, затверджених урядом, що може спрощувати їх застосування державними замовниками у процесі закупівель.

Також на підзаконному рівні окремо врегульовані питання проведення випробувань зразків озброєння та військової техніки. Постанови КМУ від 17 лютого 2021 р. № 159 та № 160 (щодо зразків іноземного виробництва) прийняті з необхідності підтвердження заданих (заявлених) тактико-технічних вимог до зразків військової техніки й озброєння, та перевірки правильності технічних (проектувальних) рішень.

Зважаючи на вагому суспільно-політичну роль ефективного здійснення державою функції забезпечення потреб сектору національної безпеки та оборони, укладення договорів на отримання необхідних оборонних товарів, робіт та послуг мало би бути чітко регламентованим, прозорим, оперативним та максимально контрольованим процесом, адже саме таким шляхом держава за рахунок бюджету отримує необхідні ресурси. Але слід визнати, що саме оборонні закупівлі є одним із проблемних напрямків діяльності держави та її органів та однією зі сфер, що недосконало врегульована законодавством.

Найчастіше у наукових колах, і звичайно медіапросторі, обговорюється проблема корупційних ризиків, які породжуються саме системою правових норм, що призводить до неефективного використання держбюджету на оборонні товари та послуги низької якості.

Як один з прикладів, науковці наводять законодавче закріплення процедури закритих закупівель, які відповідно до ст. 18 Закону України «Про оборонні закупівлі» здійснюється у разі закупівлі товарів, робіт і послуг оборонного призначення, що становить державну таємницю. Відслідкувати, чи відповідають законодавству закупівлі під грифом обмеження «таємно», і чи належною є якість об'єктів договорів через прозорі процедури неможливо. Недостатньо регламентованою є процедура торгів з обмеженою участю, а саме через відсутність визначених законом підстав проведення такої процедури для укладення договору оборонної закупівлі [4, с. 66]. Більшість державних оборонних закупівель згідно з чинними нормами здійснюються за неконкурентними процедурами, відповідно в умовах воєнного стану застосовуються певні процедурні особливості при незмінності основних засад їх здійснення [5, с. 312].

Процедура закритих закупівель має відповідати балансу між прозорістю та національною безпекою. З одного боку, така процедура виступає як один з механізмів забезпечення саме національної безпеки, адже розкриття даних про певні оборонні закупівлі (наприклад: реальні потреби армії в озброєнні, обсяги та джерела поставок, місця розташування військових частин, плани операцій чи логістику, постачальників) може бути використана країно-агресором для перешкоджання Україні відстоювати свої захисні позиції [7].

До початку повномасштабного наступу ЗС РФ спостерігалася тенденція наближення механізмів контролю та підзвітності здійснення оборонних закупівель до досягнення бажаного балансу «прозорість – конфіденційність», адже на виконання Закону про оборонні закупівлі поступово впроваджувалися інструменти інформаційно-цифрового моніторингу, зокрема очікувався успішний запуск Електронного реєстру учасників відбору й виконавців державних оборонних контрактів. Після повномасштабного вторгнення РФ спостерігається трансформація системи оборонних закупівель в напрямку посилення засекреченості, перешкоджання конкурентності у закупівлях, недотримання процедур, обмеження опублікування інформації про оборонні закупівлі до завершення воєнного стану [6, с. 9-10].

На проблему ефективності законодавства вказує те, що правове регулювання закупівель у сфері оборони забезпечується великим масивом нормативних актів, що з одного боку може забезпечувати детальну регламентацію правил у цій сфері, з іншого — породжує проблему надмірної розгалуженості, у зв'язку з чим ускладнюється процес внесення системних взаємоузгоджуваних змін у нормативних актах без утворення колізій між нормами.

Разом з тим особи, які беруть безпосередню участь у плануванні та формуванні державних оборонних закупівель мають детально аналізувати правове регулювання та відстежувати внесення змін до численних нормативних актів, що зазвичай є надскладним та тривалим процесом, який складно одночасно поєднувати з практикою. У зв'язку з цим уряд підтримує ініціативи зі створення доступних інформаційних матеріалів, які роз'яснюють питання проведення процедур оборонних закупівель, що полегшує роботу уповноважених осіб. Як зазначають автори «Посібника для уповноважених осіб послуг у військових частинах із закупівель товарів, робіт і послуг у військових частинах Збройних Сил України» на сьогодні не існує єдиної бази даних, яка б об'єднувала не лише закони та постанови, але й додаткові офіційні акти, наприклад, методичні роз'яснення, рекомендації, окремі доручення, рішення тощо [8, с. 9-10].

Наявність зазначеної проблеми має стати поштовхом до офіційної уніфікації та кодифікації правових норм, що має бути одним із напрямків реформування сфери оборонних закупівель. Однією з основних цілей даної реформи має бути формування законодавства у сфері оборонних закупівель як цілісної нормативно узгодженої системи нормативно-правових актів, що забезпечувала б передбачуваність правозастосування, зменшення ризику виникнення колізій та прогалин у правовому регулюванні, а також підвищення ефективності та прозорості процедур оборонних закупівель.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки. Договори оборонних закупівель є особливим видом публічно-правових зобов'язань, які за своєю правовою природою не можуть бути віднесені до господарських договорів. Їх укладення спрямоване на задоволення суспільно значущих державних потреб у сфері національної безпеки, що обґрунтовує їх відмежування від інших цивільно-правових договорів.

Через атаки ворога та роботу ворожої розвідки, для надійного забезпечення Збройних Сил України держава змінила підхід у формуванні та плануванні державних оборонних закупівель, посилюючи рівень захисту інформації про укладення контрактів (договорів) між державними замовниками та виконавцями, відступаючи при цьому від принципів прозорості та підзвітності, участі громадськості у моніторингу. Встановлено, що законодавство, яке допускає проведення закритих процедур, обмеження оприлюднення інформації в умовах воєнного стану гарантує захист національної безпеки, усуває можливість прицільних атак по виробника та постачальниках товарів, робіт та послуг оборонного призначення, але недостатньо сприяє запобіганню корупційних ризиків та ризики неефективного використання коштів з джерел фінансування, передусім з державного бюджету.

Реформування системи державних оборонних закупівель, що стрімко впроваджувалося з 2020 року, вже в 2024 році через збройну агресію РФ зазнало суттєвого уповільнення, а чинне законодавство потребує подальшої модернізації. Очевидною є надмірна фрагментарна багаторівнева система правового регулювання укладення та виконання договорів оборонних закупівель, що покладає надмірний обсяг регуляторного навантаження на уповноважених осіб державних замовників. Тому перспективним напрямом законодавства має бути створення структурованої системи нормативно-правових актів, що буде адаптована під умови правового режиму воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про оборонні закупівлі : Закон України від 17.07.2020 № 808-IX : станом на 26 груд. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text (дата звернення: 06.12.2025).
2. Щербина В.С., Боднар Т.В. Державний контракт (договір) у сфері оборонних закупівель. Право і суспільство. 2021, № 1. С. 79-85.
3. Питання оборонних закупівель : Постанова Каб. Міністрів України від 03.03.2021 № 363 : станом на 11 верес. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/363-2021-п#Text (дата звернення: 11.01.2026).
4. Легка О.В. Вплив корупційних ризиків на трансформацію оборонних закупівель в Україні. Правова позиція. 2024, № 1 (42). С. 64-68.
5. Швидка Т.І. Особливості державного регулювання оборонних закупівель. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2024, вип. 81. С. 308-314.
6. Пархоменко П.П., Деменєв О.М., Ратушняк С.О., Чернявська О.В. Проблеми реформування оборонних закупівель та шляхи їх вирішення для підтримання економічної стійкості держави в умовах воєнного стану та досягнення економічної безпеки у повоєнному розвитку України. Здобутки економіки: перспективи та інновації. 2025, № 15. 32 с.
7. Оборонні закупівлі під час воєнного стану. Міністерство оборони України. URL: https://mod.gov.ua/explanation/oboronni-zakupivli-pid-chas-voyennogo-stanu-1 (дата звернення: 06.12.2025).
8. Посібник для уповноважених осіб із закупівель товарів, робіт і послуг у військових частинах Збройних Сил України. 2025. 98 с.

УДК 351.85:005.92:004.9

Мельник Уляна Василівна
викладачка дисциплін Діловодство та
Організація роботи з кадрами
ВСП Івано-Франківський фаховий коледж
Львівського національного університету
природокористування

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ДОКУМЕНТАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

2026 рік став точкою докорінної трансформації для всієї системи вітчизняного документообігу. Наказ Міністерства юстиції №667/5 запровадив нові стандарти, які адаптують паперові та цифрові процеси до викликів сучасності. Ці зміни є обов'язковими для виконання органами влади, а також приватними підприємствами та установами всіх форм власності.

Основний акцент реформи зроблено на легалізації процедур діловодства в умовах воєнного стану та прискоренні цифровізації. Юристам та кадровикам необхідно терміново переглянути внутрішні інструкції, аби уникнути ризиків визнання документів недійсними. Нові правила чітко регламентують усе: від розташування технічних відміток до порядку евакуації архівів із прифронтових зон.

Отож давайте розберемо ці зміни на 10 основних аспектів:

Дослідження базується на комплексному порівняльно-правовому аналізі положень наказу №667/5 та їх імплементації в практичну діяльність установ, що дозволило виокремити наступні результати:

1. Новий стандарт відмітки «Копія»

Місце розташування цього реквізиту відтепер чітко обмежене виключно правим верхнім кутом першого аркуша документа. Довільне нанесення штампів вважається офіційним порушенням. Така уніфікація необхідна для коректної роботи систем автоматичного розпізнавання тексту (OCR) під час оцифрування архівів.

Некоректне розміщення позначки в кадрових чи управлінських документах є законною підставою для відмови у їх прийнятті державними органами або судами, оскільки неправильно засвідчена копія втрачає статус належного доказу.

2. Посилений контроль за знищенням документів

Процедура «очищення» архівів суттєво посилилася. Для фінансових та бухгалтерських документів обов'язковою стала супровідна довідка, яка підтверджує:

- відсутність незавершених податкових перевірок;
- відсутність активних судових спорів;
- письмове засвідчення керівника, що документи не містять інформації, необхідної для розрахунку збитків, завданих збройною агресією.

Експертна комісія підприємства несе персональну відповідальність за достовірність відомостей у довідці, а порушення алгоритму тягне за собою штрафи.

3. Соціальні гарантії через архів

Держава розширила перелік документів, що підлягають тривалому (75 років і більше) або постійному зберіганню. До списку додано деталізовані персоніфіковані дані про заробітну плату та всі види виплат застрахованих осіб. Це стратегічний крок для захисту пенсійних прав громадян, чиї підприємства опинилися в зоні бойових дій або були зруйновані.

У разі припинення діяльності юридичної особи ці справи підлягають обов'язковій передачі до державних архівних установ.

4. «Воєнний» розділ у законодавстві

Наказ №667/5 вперше на законодавчому рівні легалізував специфічні процеси кризового діловодства. Документ регламентує:

- порядок екстреної евакуації архівів у разі загрози окупації чи обстрілів;
- алгоритм дій керівництва у разі викрадення або знищення документів окупаційними силами;
- правила фіксації неможливості доступу до документів на територіях ведення бойових дій;
- умови тимчасового зберігання документів у неспеціалізованих приміщеннях під час евакуації.

5. Дорожня карта деокупації

Для установ, що відновлюють діяльність на звільнених територіях, визначено чіткий механізм реабілітації архівів. Впроваджено офіційне використання фото- та відеофіксації пошкоджень як підтвердження втрати чи псування справ.

Спеціальні комісії зобов'язані скласти акт про стан архіву безпосередньо після отримання доступу до приміщення, що є підставою для отримання дублікатів у держреєстрах. Також встановлено санітарно-технічні вимоги до дезінфекції та реставрації паперів, пошкоджених вологою чи пліснявою.

6. Електронний документообіг (Е-архів)

Україна остаточно перейшла до повноцінного замкненого цифрового циклу. Встановлено жорсткі вимоги до використання удосконаленого електронного підпису (УЕП) та електронних печаток. Головна технічна новація: реєстрація документа в системі тепер автоматично прив’язана до моменту його підписання.

Це унеможливлює реєстрацію документів «заднім числом». Регулюється також періодична перевірка цілісності файлів та порядок передачі електронних справ до державних архівів без їх роздрукування.

7. Робота з XML та новими форматами

Сучасне діловодство інтегрується в ІТ-інфраструктуру через обов'язковий обмін документами у форматі XML. Це автоматизує зчитування даних державними реєстрами без участі людини. Конвертація файлів з одного формату в інший для забезпечення «довголіття» е-архіву тепер обов’язково супроводжується створенням акта про зміну формату із накладанням КЕП відповідальної особи, що запобігає несанкційній зміні змісту.

8. Моніторинг окупованих архівів

Запроваджено централізовану систему відстеження стану архівних фондів, що залишилися на тимчасово окупованих територіях. Моніторинг здійснюється через аналіз

відкритих джерел та супутникових знімків. Дані заносяться до спеціального державного реєстру, що спрощує видачу довідок внутрішньо переміщеним особам (ВПО) та формує базу для майбутніх репараційних позовів проти агресора за знищення адміністративної та культурної спадщини. Документи, видані окупаційними адміністраціями на базі захоплених архівів, визнаються недійсними.

9. Цифрові фонди користування

Для особливо цінних та часто використовуваних документів обов'язково створюється «цифровий фонд користування». Паперовий оригінал залишається в сейфі, а поточна робота, видача витягів та перевірки здійснюються виключно з його електронним двійником високої роздільної здатності.

Організації зобов'язані забезпечити хмарний доступ із розмежуванням прав та розробити чіткий план відновлення цифрового архіву на випадок кібератак.

10. Повне скасування застарілих норм

Наказ №667/5 скасував чинність застарілого наказу 2015 року, який регулював роботу з документами лише в зоні проведення АТО.

Відтепер у законодавстві ліквідовано поділ на «стару» та «нову» війну — впроваджено єдиний, сучасний стандарт для всієї території України. Усі діловодні та архівні процедури, розпочаті за старими правилами, мають бути адаптовані до нових вимог у визначені терміни.

Отже реформа діловодства 2026 року демонструє перехід до адаптивної цифрової моделі управління, здатної функціонувати в умовах високої кризової невизначеності. Для забезпечення юридичного комплаєнсу (відповідності нормативним вимогам) та стабільності внутрішніх процесів, організаціям усіх форм власності рекомендовано:

1. Провести невідкладний внутрішній аудит діловодства та кадрових номенклатур справ.
2. Модернізувати інформаційні системи установи для підтримки обов'язкового XML-обміну та автоматичної фіксації часу підписання.
3. Затвердити внутрішні інструкції на випадок надзвичайних ситуацій (евакуація, знищення чи втрата доступу до документів).
4. Оновити регламенти виготовлення та завірення копій документів згідно з новими технічними стандартами розташування реквізитів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Нормативно-правові акти та державні стандарти

1. Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України від 24.12.1993 № 3814-XII (із змінами та доповненнями станом на 2026 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12.
2. Про електронний документообіг та електронні довірчі послуги : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV (із змінами та доповненнями станом на 2026 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15.
3. Деякі питання документування управлінської діяльності в електронній формі та організації обміну електронними документами : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 55 (із змінами та доповненнями станом на 2026 р.). Офіційний вісник України. 2018. № 13. Ст. 441.

4. Про затвердження Правил організації діловодства та архівного зберігання документів : Наказ Міністерства юстиції України від 16.03.2026 № 667/5. Офіційний вісник України. 2026.

5. ДСТУ 4163:2020. Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів. [Чинний від 2021-09-01]. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2020. 32 с.

II. Наукові видання, навчально-практичні посібники та статті

7. Коваленко О. М., Петренко Л. В. Е-Архів та XML-інтеграція: новий етап уніфікації цифрового правотоку в Україні. Юридичний радник. 2026. Т. 114, № 3. С. 45–51.

8. Марко В. П. Організація кадрового діловодства та захист соціальних гарантій в умовах воєнного стану: аналіз Наказу Мін'юсту № 667/5. Вісник кадровика та юриста. 2026. № 4 (122). С. 8–14.

9. Марко В. П. Трансформація статичного документа в динамічний потік метаданих: реалії реформи діловодства 2026 року. Інтелектуальне документознавство та сучасне офісне управління. 2026. № 2. С. 15–22.

10. Мельник А. Р. Персональна відповідальність експертних комісій за знищення документів в умовах податкового аудиту 2026 року. Фінансовий комплаєнс та аудит. 2026. № 5. С. 19–26.

11. Правила організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях : навч.-практ. посіб. / за ред. Держкомархіву України. Київ, 2026. 340 с.

12. Сидоренко І. В. Створення цифрових фондів користування як інструмент збереження критичної бізнес-інформації під час кризових ситуацій. Цифрова трансформація та кібербезпека підприємств. 2026. № 1. С. 33–40.

Пендичук Катерина Ігорівна,
здобувачка освітнього ступеня бакалавра на юридичному факультеті
у Хмельницькому університеті управління та права
імені Леоніда Юзькова

МІСЦЕ І РОЛЬ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ В РОЗКРИТТІ, РОЗСЛІДУВАННІ І ПОПЕРЕДЖЕННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Реформування системи кримінального судочинства в Україні актуалізувало питання науково-методичного забезпечення діяльності правоохоронних органів. Криміналістична методика як розділ криміналістики посідає ключове місце серед засобів, що забезпечують ефективне розкриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень. Вона інтегрує теоретичні положення криміналістичної техніки та тактики, адаптуючи їх до специфіки окремих категорій злочинів. Саме тому дослідження функціонального призначення криміналістичної методики в системі протидії злочинності набуває особливої наукової та практичної значущості.

Криміналістична методика являє собою систему науково обґрунтованих рекомендацій щодо організації та провадження розслідування злочинів певного виду або групи. У структурному відношенні вона охоплює як загальні положення, що є спільними для розслідування будь-яких злочинів, так і окремі методики, розроблені стосовно конкретних категорій кримінальних правопорушень - вбивств, корупційних злочинів, кіберзлочинів тощо. Визначальною функцією методики є алгоритмізація діяльності слідчого: надання йому чіткої послідовності дій відповідно до типової слідчої ситуації, що виникає на початковому або подальшому етапі розслідування [1; 2].

У процесі розкриття кримінальних правопорушень криміналістична методика виконує орієнтуючу та пізнавальну функції. Вона забезпечує слідчого знаряддям аналізу криміналістичної характеристики злочину - узагальненої моделі, що містить типові відомості про спосіб учинення злочину, особу злочинця, механізм слідоутворення та обстановку події. Це дозволяє висувати обґрунтовані версії вже на початковому етапі, що суттєво скорочує час до встановлення особи підозрюваного. Наприклад, при розслідуванні майнових злочинів проти підприємств типові риси способу вчинення (підроблення документів, зловживання службовим становищем) задають відповідний напрям першочергових слідчих (розшукових) дій [2; 3].

Роль криміналістичної методики у розслідуванні виявляється у забезпеченні повноти, всебічності та об'єктивності встановлення обставин злочину. Методичні рекомендації регулюють порядок проведення слідчих дій - допитів, обшуків, слідчих експериментів, призначення судових експертиз - з урахуванням специфіки конкретного виду злочину. Не менш важливим є те, що методика визначає критерії допустимості та належності доказів, отриманих у ході застосування тих чи інших тактичних прийомів. За аналогією з негласними слідчими (розшуковими) діями, де процесуальна регламентація слугує

запобіжником від штучного створення доказів [4; 5], криміналістична методика задає стандарти законності кожного кроку слідчого.

Превентивна функція криміналістичної методики реалізується через виявлення умов та причин, що сприяли вчиненню злочину, та розробку відповідних заходів реагування. Слідчий, керуючись методичними рекомендаціями, зобов'язаний встановити й задокументувати обставини, усунення яких здатне перешкодити вчиненню нових аналогічних правопорушень. У цьому відношенні криміналістична методика тісно взаємодіє з оперативно-розшуковою діяльністю: якщо оперативні заходи спрямовані на виявлення латентних загроз і попередження злочинів на ранній стадії [6], то методика забезпечує інструментарій для глибинного аналізу вже вчинених діянь та системного усунення криміногенних чинників.

Проведений аналіз дозволяє дійти висновку, що криміналістична методика посідає системоутворюючу роль у структурі криміналістики, виступаючи практичним синтезом її технічних і тактичних засобів. Її призначення не обмежується виключно розслідуванням - завдяки орієнтуючим та превентивним функціям вона є дієвим інструментом усієї системи протидії злочинності. Ефективність криміналістичної методики безпосередньо залежить від її постійного вдосконалення з урахуванням нових видів злочинів, технологічних змін та розвитку судової практики. Чітке розуміння місця і ролі методики правоохоронцями є необхідною умовою законного, науково обґрунтованого та результативного розслідування кримінальних правопорушень в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Шепітько В. Ю. Криміналістика : підручник. Харків : Право, 2020. 568 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text
4. Теорія оперативно-розшукової діяльності : підручник / за ред. М. А. Погорецького. Київ : Латинь, 2022. 416 с.
5. Негласні слідчі (розшукові) дії : навч. посіб. / за ред. М. А. Погорецького. Київ : Латинь, 2021. 304 с.
6. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text

Сокоренко Нікіта В'ячеславович
курсант навчальної групи ДР-081-24-1,
2 курсу, факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
рядовий поліції
Науковий керівник:
Логінова Марина Вікторівна
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
капітан поліції,

КЛАСИФІКАЦІЯ ПЕНСІЙНИХ СИСТЕМ: КРИТЕРІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ ТА АНАЛІЗ ПЕРЕВАГ І НЕДОЛІКІВ РІЗНИХ МОДЕЛЕЙ

Стаття 46 Конституції України гарантує громадянам право на соціальний захист, що включає право на забезпечення у старості, у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності та в інших випадках, передбачених законом [1]. Інститут пенсійного забезпечення є фундаментальною складовою трудового та соціального права, стабільність якого безпосередньо впливає на рівень життя населення. Сучасні демографічні тенденції, зокрема старіння нації та зменшення частки працездатного населення, зумовлюють об'єктивну необхідність відходу від монопольних державних моделей соціального забезпечення. Для розуміння архітектури цих процесів ключовим є аналіз критеріїв класифікації пенсійних систем та їхньої юридичної природи.

У сучасній доктрині базовим критерієм розмежування пенсійних систем виступає механізм акумулювання та перерозподілу фінансових ресурсів. За цим критерієм виокремлюють дві полярні моделі: солідарну (розподільчу) та накопичувальну. Крім того, за критерієм обов'язковості участі системи поділяються на загальнообов'язкові (встановлені імперативними нормами держави) та добровільні (засновані на приватноправових договорах). Національне законодавство України імплементувало синтезовану трирівневу архітектуру, що поєднує вказані моделі.

Перший рівень вітчизняної моделі — солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яка функціонує на принципі субсидіарності. Згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», виплата пенсій поточним пенсіонерам здійснюється виключно за рахунок страхових внесків працюючого населення (ЄСВ) [2]. Головною перевагою цієї моделі є гарантування державою мінімального прожиткового рівня, забезпечення соціальної справедливості та відносна незалежність від ринкових коливань. Водночас її критичним недоліком є

гранична вразливість до демографічних криз: зменшення кількості легально працюючих осіб об'єктивно призводить до дефіциту бюджету Пенсійного фонду, що особливо загострилося в умовах воєнного стану та масової міграції.

Другий рівень — накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Ця модель базується на персоналізації внесків: кошти акумулюються на індивідуальних рахунках працюючих громадян та інвестуються в економіку. До безперечних переваг цієї системи належить пряма залежність розміру майбутньої виплати від фактичних доходів працівника, можливість успадкування накопичень та формування потужного внутрішнього інвестиційного ресурсу для держави. Проте впровадження цієї моделі стримується її недоліками, серед яких — високі ризики знецінення коштів внаслідок інфляції та відсутність надійних інструментів гарантування збереження активів на фондовому ринку.

Третій рівень — система недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ), яка базується на принципі добровільної участі та договірних засадах. Відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», фізичні або юридичні особи (роботодавці) мають право укладати пенсійні контракти з недержавними пенсійними фондами чи страховими компаніями [3]. Аналізуючи цю сферу, фахівці Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (О. С. Юнін, К. Р. Резворович, Н. В. Уварова) у своєму навчальному посібнику з трудового права наголошують, що ефективне регулювання соціально-трудових відносин об'єктивно потребує диверсифікації джерел доходу пенсіонерів. Добровільна модель знімає фінансовий тягар з держави та надає максимальну гнучкість у визначенні умов виплат [4, с. 82]. Однак суттєвим недоліком є перекладання всіх інвестиційних ризиків (аж до банкрутства фонду) безпосередньо на особу, що вимагає від неї високого рівня фінансової грамотності.

Підсумовуючи, слід констатувати, що жодна з наявних пенсійних систем не є бездоганною в ізольованому вигляді. Солідарна система неминуче вичерпує свій потенціал внаслідок демографічного спаду, тоді як накопичувальні моделі не можуть функціонувати без макроекономічної стабільності. Лише збалансоване, нормативно врегульоване функціонування всіх трьох рівнів здатне диверсифікувати ризики та гарантувати громадянам належний рівень заміщення втраченого заробітку після припинення трудової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 49–50. Ст. 376. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text

3. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 47–48. Ст. 372. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text

4. Трудове право: підготовка до іспиту : навч. посіб. / О. С. Юнін, К. Р. Резворович, Н. В. Уварова та ін. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 100 с.

Судома Дмитро Віталійович,
здобувач освітнього ступеня бакалавра
юридичного факультету
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова

ВИКРИВАЧ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ТА ЗАХИСТУ

Інститут викривача у кримінальному провадженні є одним із важливих механізмів протидії корупції та забезпечення законності в Україні. Особливого значення він набув після впровадження антикорупційних реформ та гармонізації національного законодавства із міжнародними стандартами. Актуальність теми зумовлена необхідністю забезпечення захисту осіб, які повідомляють про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, а також створення належних умов для реалізації їхніх процесуальних прав.

Відповідно до п. 162 ч. 1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) викривачем є фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, звернулася із заявою або повідомленням про корупційне кримінальне правопорушення до органу досудового розслідування [1]. У кримінальному процесі статус викривача тісно пов'язаний із діяльністю органів досудового розслідування та забезпеченням доказування у справах про корупційні правопорушення.

КПК України визначає особливості участі викривача у кримінальному провадженні. Зазвичай така особа набуває процесуального статусу заявника. Зокрема, ст. 60 КПК України встановлено, що заявник має право: отримати від органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію; отримувати витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань; подавати на підтвердження своєї заяви речі і документи; отримувати інформацію про стан досудового розслідування, розпочатого за його заявою чи повідомленням [1]. Разом із тим, чинне законодавство не містить комплексного процесуального статусу викривача, що створює проблеми у практичній реалізації його прав та гарантій безпеки.

Однією з головних проблем є недостатній рівень захисту викривачів від переслідування. На практиці особи, які повідомляють про корупційні правопорушення, часто зазнають звільнення з роботи, психологічного тиску або інших форм негативного впливу. Хоча Закон України «Про запобігання корупції» передбачає гарантії захисту трудових прав викривача та заборону дискримінації, механізми їх реалізації залишаються недостатньо ефективними [2].

Важливим аспектом є також проблема забезпечення конфіденційності даних викривача. Відповідно до ст. 53-5 Закону України «Про запобігання корупції» заборонено розкривати інформацію про особу викривача, його близьких осіб або інші дані, які можуть ідентифікувати особу викривача, його близьких осіб, третім особам, які не залучаються

до розгляду, перевірки та/або розслідування повідомлених ним фактів, а також особам, дій або бездіяльності яких стосуються повідомлені ним факти, крім випадків, установлених законом [2]. Однак у практиці кримінального провадження трапляються випадки витоку інформації, що ставить під загрозу безпеку викривачів та знижує рівень їх довіри до правоохоронної системи.

Окремою проблемою є недосконаліть механізму винагороди викривачів. Відповідно до ст. 53-7 Закону України «Про запобігання корупції», викривач має право на винагороду у разі повідомлення про корупційний злочин, якщо грошовий розмір предмета злочину або завданих збитків перевищує встановлений законом поріг [2]. Проте складність процедури отримання винагороди та тривалість судового розгляду значно знижують значення цього стимулу.

У період збройної агресії російської федерації проти України доцільно розширити джерела виплат винагород викривачам, передбачивши їх фінансування не лише з бюджетних коштів. Прикладом може слугувати досвід Сполучених Штатів Америки та Великобританії, де винагороди викривачам можуть виплачуватися за рахунок коштів, стягнутих із компаній-порушників або отриманих у результаті розслідування та виконання судових рішень у справах про корупційні правопорушення [3, с. 33].

Міжнародні стандарти також приділяють значну увагу захисту викривачів. Зокрема, Директива (ЄС) 2019/1937 Європейського парламенту і ради ЄС від 23.10.2019 «Про захист осіб, які повідомляють про порушення законодавства союзу» визначає необхідність створення безпечних каналів повідомлення та ефективних механізмів захисту викривачів [4]. Для України імплементація таких стандартів є важливим кроком у частині європейської інтеграції та вдосконалення кримінальної юстиції.

Інститут викривача у кримінальному провадженні потребує подальшого вдосконалення. Необхідними напрямами реформування є закріплення чіткого процесуального статусу викривача у КПК України, посилення гарантій конфіденційності та безпеки, удосконалення механізму державного захисту, а також спрощення процедури отримання винагороди. Комплексне вдосконалення законодавства у цій сфері сприятиме підвищенню боротьби з корупцією та зміцненню довіри суспільства до системи правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n860 (дата звернення: 10.05.2026).

2.Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n1541 (дата звернення: 11.05.2026).

3.Ренкас А., Скоб О., Леончук О., Дідач В., Онікієнко О. Практичний посібник по роботі з викривачами для уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції. Київ, 2023. 146 с. URL: https://wiki.nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/Posibnyk-po-roboti-z-vykryvachamy.pdf (дата звернення: 12.05.2026).

4.Директива (ЄС) 2019/1937 Європейського парламенту і ради ЄС від 23.10.2019 «Про захист осіб, які повідомляють про порушення законодавства союзу». URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/06/Dyrektyva-YES-20191937.pdf (дата звернення: 12.05.2026).

Циктор Ксенія Артемівна,
здобувач вищої освіти 3 курсу факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування НПУ
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Юніна Марина Петрівна
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
ФПФПКПНПУ, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАХИСТ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ПРАВА НА ЗОБРАЖЕННЯ У ТРАНСКОРДОННИХ СПОРАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТЕХНОЛОГІЄЮ DEEPFAKE

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту та машинного навчання зумовив появу нового виду цифрових маніпуляцій – deepfake (від англ. deep learning та fake). Йдеться про синтезовані або підроблені аудіовізуальні матеріали, в яких зображення чи голос реальної людини відтворюється штучним інтелектом з метою створення враження автентичності [1]. Попри широке використання цієї технології у сфері розваг та освіти, значна частина deepfake-контенту створюється з метою дифамації, сексуальної експлуатації або дезінформації, що породжує серйозні правові виклики у сфері захисту честі, гідності та права на зображення особи. Особливої складності набуває ця проблематика у транскордонному вимірі, коли контент створюється, поширюється та споживається у різних юрисдикціях одночасно.

Правову основу дослідження становлять: Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [2]; Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [3]; Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 р. № 2297-VI [4]; Регламент (ЄС) № 2016/679 (GDPR) [5]; Директива ЄС про цифрові послуги (DSA) 2022/2065 [6].

Поняття deepfake лише нещодавно почало з'являтися у правовому дискурсі. У вітчизняній доктрині цивільного права це явище ще не отримало сталого визначення, тоді як у зарубіжній літературі воно описується як «штучно синтезований медіаконтент, що імітує реальних осіб за допомогою генеративних нейронних мереж» [7, с. 214]. Технологія глибокого навчання (deep learning), зокрема генеративно-змагальні мережі (GAN – Generative Adversarial Networks), дозволяє замінювати обличчя, синтезувати мовлення та мімімувати рухи тіла конкретної людини з дедалі вищою достовірністю [8, с. 45]. Це фундаментально відрізняє deepfake від традиційного фотомонтажу або редагування зображень, адже генерований контент є практично невідрізнюваним від оригіналу.

Право на зображення фізичної особи закріплене у статті 308 Цивільного кодексу України, відповідно до якої фізична особа може бути знята на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку лише за її згодою [3]. Deepfake-технологія грубо порушує цей принцип,

оскільки використовує біометричні дані особи (обличчя, голос) без будь-якого дозволу для створення контенту, який особа ніколи не продукувала. Крім того, стаття 297 ЦК України гарантує кожній фізичній особі право на повагу до її гідності та честі [3], а стаття 201 ЦК України відносить честь, гідність та ділову репутацію до особистих немайнових благ [3]. Розповсюдження deepfake-матеріалів із наклепницьким або сексуально образливим змістом завдає шкоди репутації та психологічному стану особи, що дає підстави для відшкодування моральної та майнової шкоди відповідно до статей 23, 280 ЦК України [3].

Транскордонний характер поширення deepfake-контенту породжує складні колізійні питання щодо вибору застосовного права та міжнародної підсудності. У доктрині міжнародного приватного права дифамаційні делікти традиційно підпорядковуються закону місця заподіяння шкоди (lex loci delicti). Однак у цифровому середовищі шкода одночасно заподіюється у всіх юрисдикціях, де доступний відповідний контент. Як зазначає Б. Ауер, «інтернет-дифамація розмиває традиційні територіальні прив'язки, породжуючи феномен мультилокальної шкоди» [9, с. 312]. Цей підхід знайшов відображення у рішенні Суду ЄС у справі eDate Advertising GmbH v. X (C-509/09 та C-161/10), де суд визнав, що потерпіла особа має право пред'явити позов про відшкодування всієї шкоди у суді держави свого постійного місця проживання [10].

На рівні Європейського Союзу важливу роль відіграє Регламент «Рим II» (№ 864/2007), який встановлює колізійні норми для позадоговірних зобов'язань [10]. Відповідно до статті 1(2)(g) Регламенту, зобов'язання, що виникають внаслідок порушень права на приватність та прав особистості, в тому числі наклепу, виключені зі сфери його застосування, що залишає регулювання на розсуд національних законодавств держав-членів. Водночас Регламент «Брюссель I bis» (№ 1215/2012) визначає правила міжнародної підсудності: відповідно до його статті 7(2), позов про відшкодування шкоди із деліктних зобов'язань може бути поданий до суду місця, де шкідлива подія настала або може настати [11].

Ключовим елементом правового регулювання deepfake у контексті захисту персональних даних є Загальний регламент ЄС про захист даних (GDPR). Зображення обличчя та голосові дані особи є біометричними даними у розумінні статті 4(14) GDPR і належать до особливих категорій персональних даних, обробка яких дозволена лише у виняткових випадках, визначених статтею 9 GDPR [4]. Створення deepfake передбачає навчання нейронної мережі на біометричних даних особи без її згоди, що є порушенням GDPR. Як підкреслює Л. Едвардс, «сам процес тренування AI-моделі на зображеннях конкретної людини є обробкою біометричних даних у розумінні GDPR, навіть якщо вихідне зображення є загальнодоступним» [13, с. 89]. Цей підхід має важливі наслідки для транскордонних спорів: GDPR має екстериторіальну дію та поширюється на будь-яке підприємство, що обробляє дані громадян ЄС, незалежно від місця розташування (стаття 3 GDPR) [5].

Відповідальність платформ за поширення deepfake-контенту регулюється різними підходами у різних юрисдикціях. У праві ЄС Директива про цифрові послуги (DSA) 2022/2065 встановлює нові обов'язки для онлайн-платформ щодо боротьби з незаконним контентом, зокрема вимоги щодо механізмів оскарження та повідомлення про незаконний контент, а також особливі зобов'язання для «дуже великих онлайн-платформ» щодо оцінки системних ризиків [5]. На відміну від цього, у США відповідальність платформ традиційно обмежується Section 230 Закону про пристойність у комунікаціях (Communications Decency Act), хоча останніми роками ця імунізація дедалі більше

критикується у контексті deepfake [14, с. 178]. В Україні відповідальність постачальників інтернет-послуг за зміст контенту третіх осіб залишається недостатньо врегульованою.

Щодо цивільно-правових засобів захисту в Україні, потерпіла особа може звернутися до суду з вимогами про: спростування недостовірної інформації (стаття 277 ЦК України); заборону поширення контенту (стаття 278 ЦК України); відшкодування майнової шкоди (стаття 22 ЦК України); компенсацію моральної шкоди (стаття 23 ЦК України); захист права на зображення (стаття 308 ЦК України) [2].

Вирішення транскордонних deepfake-спорів вимагає ефективного міжнародного співробітництва. У цьому контексті важливу роль відіграють механізми взаємної правової допомоги (Mutual Legal Assistance Treaties – MLATs), а також двосторонні угоди про виконання судових рішень. Для України, яка перебуває на шляху до членства в ЄС та імплементації його правового доробку (acquis communautaire), важливим є впровадження стандартів GDPR та DSA у національне законодавство. Включення поняття «синтетичний медіаконтент» до чинного Цивільного кодексу, встановлення чіткого режиму відповідальності постачальників платформних послуг, а також запровадження обов'язкового маркування deepfake-контенту є пріоритетними напрямами законодавчого реформування.

Таким чином, технологія deepfake є серйозним викликом для захисту честі, гідності та права на зображення фізичних осіб. Існуючі цивільно-правові механізми захисту в Україні, попри їх концептуальну придатність, потребують адаптації до реалій цифрового середовища. Транскордонний характер deepfake-спорів вимагає узгодженого міжнародного підходу, формування єдиних колізійних норм та механізмів виконання судових рішень. Перспективним видається розробка спеціального законодавства щодо синтетичного медіаконтенту за прикладом передових зарубіжних юрисдикцій, а також розширення міжнародно-правового співробітництва у цій сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Rezvorovych K. Civil-law aspects of using deepfake content in the context of copyright and personal data protection. Philosophy, Economics and Law Review. 2025. 5(2). P. 8–16. https://doi.org/10.63341/2786-491X-2025-2-08

2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 25.04.2026).

3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 25.04.2026).

4. Про захист персональних даних: закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text (дата звернення: 25.04.2026).

5. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 (General Data Protection Regulation). OJ L 119, 04.05.2016. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016R0679 (дата звернення: 25.04.2026).

6. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services (Digital Services Act). OJ L 277, 27.10.2022. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022R2065 (дата звернення: 25.04.2026).

7. Chesney R., Citron D. Deep Fakes: A Looming Challenge for Privacy, Democracy, and National Security. California Law Review. 2019. Vol. 107. P. 1753–1820.

8. Tolosana R., Vera-Rodriguez R., Fierrez J., Morales A., Ortega-Garcia J. Deepfakes and Beyond: A Survey of Face Manipulation and Fake Detection. Information Fusion. 2020. Vol. 64. P. 131–148.

9. Auer B. Private International Law and the Internet. 3rd ed. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2021. 512 p.

10. Court of Justice of the European Union. Joined Cases C-509/09 and C-161/10 eDate Advertising GmbH v. X and Société MGN Limited v. Olivia Martinez and Robert Martinez. Judgment of 25 October 2011. ECR 2011 I-10269.

11. Regulation (EC) No 864/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the law applicable to non-contractual obligations (Rome II). OJ L 199, 31.07.2007. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32007R0864 (дата звернення: 25.04.2026).

12. Regulation (EU) No 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters (Brussels I bis). OJ L 351, 20.12.2012. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32012R1215 (дата звернення: 25.04.2026).

13. Edwards L. Clarity and Uncertainty About Deepfakes and the Law. International Review of Law, Computers & Technology. 2022. Vol. 36, Iss. 1. P. 75–104.

14. Blitz M.J. The Legal Regulation of Deepfakes. First Amendment Law Review. 2021. Vol. 19. P. 164–216.